

Nr 21

Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen (1960:74), m. m.;

beslutad den 6 februari 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

ERIC HOLMQVIST

Propositionens huvudsakliga innehåll

Regeringen föreslår i propositionen ett nytt system för skyddsrumsbbyggandet och finansieringen av detta. Det nya systemet har i huvudsak utarbetats efter förslag av 1969 års skyddsrumsutredning och innebär väsentliga ändringar i nuvarande principer. I det nya systemet får anordnandet av skyddsrum en fast anknytning till kommunernas planering av bebyggelsen, och kommunerna får därigenom ett ansvar för att skyddsrummen anordnas på ett ändamålsenligt sätt. Huvuddragen i förslaget är följande.

Skyddsrum skall som hittills anordnas i orter som bedöms kunna bli särskilt utsatta vid stridshandlingar. I andra områden skall enklare åtgärder kunna vidtas när det behövs. Skyddsrummen skall mer än tidigare anpassas till och planeras för de verkliga behoven. För detta ändamål införs en särskild skyddsrumspanering i de kommuner där skyddsrum skall anordnas. Planeringen skall avse inte bara behovet av skyddsrum i anslutning till den fortlöpande byggnadsproduktionen utan också åtgärder för att avhjälpa brist på skyddsrumspplatser i redan bebyggda områden.

Regeringen utser de tätorter som skall omfattas av planeringen. För varje skyddsrumsort upprättar kommunen en skyddsrumspan. Skyddsrumsorten delas enligt planen in i skyddsrumsområden. För varje område anges det antal skyddsrumspplatser som behövs, de skyddsrum som redan finns och behovet av nya skyddsrum. Skyddsrum skall anordnas i samband med att nya anläggningar och byggnader

uppförs. Däremot skall skyddsrum inte som nu behöva byggas i varje enskild anläggning eller byggnad. Skyddsrum skall i stället anordnas i sådana anläggningar och byggnader där det är särskilt lämpligt med hänsyn till skyddstaktiska och ekonomiska synpunkter. I första hand skall skyddsrum anordnas i utrymmen som ändå skall finnas i byggnaden. I varje fall skall skyddsrummet ha en meningsfull användning också i fredstid. Av skyddsrumspanen skall framgå vilka planerade byggnadsprojekt som är lämpliga för att inrymma skyddsrum. Kommunen beslutar med ledning av planen var skyddsrum skall inrättas. Skyddsrumspaneringen medför besparingar, framför allt genom behovsanpassningen och kravet att skyddsrummen får en meningsfull fredsanvändning.

Fastighetsägare som åläggs att anordna skyddsrum skall få ersättning av statsmedel. Ersättningen beräknas bl. a. med ledning av normalkostnaden för att anordna en skyddsrumspäts. Normalkostnaden blir i princip lika stor för hela landet och bestäms i särskild lag.

Skyddsrummen skall i princip alltjämt betalas av dem som uppför nya anläggningar och byggnader i skyddsrumsorterna. Kostnaderna för det behov av skyddsrum som avser bostäder skall dock ersättas av statsmedel. I övrigt tas en särskild skyddsrumsavgift ut av anläggningens eller byggnadens ägare i samband med att byggnadslov ges för byggnadsföretaget.

I det nya systemet ingår också skyldighet för kommunen att i vissa fall ställa i ordning skyddsrum i anläggningar och byggnader som redan finns. Åtgärderna har betydelse framför allt för skyddet av befolkningen i de större tätorternas innerområden, där skyddsrum i stor utsträckning saknas för närvarande. Regler om ersättning av statsmedel för sådana åtgärder ingår också i det nya systemet.

Det föreslagna systemet medför en genomgripande omarbetning av civilförsvarslagens regler om skyddsrum. I enlighet med tidigare principer tas bara de grundläggande bestämmelserna om skyddsrum och deras anordnande in i lagen. Den närmare regleringen bör som förut ske bl. a. genom verkställighetsföreskrifter till lagen.

Införandet av det nya systemet beräknas ta relativt lång tid i anspråk. Omfattande tillämpningsbestämmelser måste utarbetas och skyddsrumspaner måste finnas innan de nya reglerna kan börja tillämpas i sin helhet. I propositionen räknar man därför med att skyddsrum fortfarande anordnas enligt nuvarande system under en övergångstid av omkring tre år. Reformen skall vara helt genomförd senast den 1 juli 1979.

Förslag till

Lag om ändring i civilförsvarslagen (1960:74)

Härigenom föreskrives i fråga om civilförsvarslagen (1960:74)¹

dels att 46 och 85 §§ skall upphöra att gälla,

dels att i 1–3, 5, 6, 8, 9 och 11 §§, 12 § 1, 2 och 4 mom., 13, 14, 17, 20, 34, 35, 37 och 39 §§, 40 § 3 mom., 47, 75 och 84 §§ ordet "Konungen" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "regeringen" i motsvarande form,

dels att i 1 och 9 §§, 12 § 3 mom., 13, 38, 51, 73 och 84 §§ ordet "krigsmakten" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "försvarsmakten" i motsvarande form,

dels att 4, 10, 22–30, 32 och 33 §§, 40 § 1 och 2 mom., 41 § 1 och 2 mom., 42, 43, 53–57, 62, 65, 68, 78, 80, 81 och 83 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Inom varje län handhar l ä n s s t y r e l s e n ledningen av civilförsvaret.

Om civilbefälhavares befattning med civilförsvaret stadgas särskilt.

Om kommuns befattning med civilförsvaret stadgas i 4, 6 och 7 kap.

10 §

Civilförsvarets omfattning och beskaffenhet inom varje civilförsvarsområde skall till sina huvuddrag angivas i särskild o r g a n i s a t i o n s p l a n.

Civilförsvarets omfattning och beskaffenhet inom varje civilförsvarsområde skall till sina huvuddrag angivas i särskild o r g a n i s a t i o n s p l a n. Uppgifter om s k y d d s r u m och p r o v i s o r i s k a s k y d d skola dock angivas i s k y d d s r u m s p l a n. Om sådan plan finnas bestämmelser i 4 kap.

¹ Senaste lydelse av

12 § 1 mom. 1970:308

12 § 2 "–

12 § 3 "–

13 § 1966:418

39 § 1967:897

73 § 1972:724

Nuvarande lydelse

Organisationsplan upprättas av länsstyrelsen och skall, liksom ändring däri, fastställas av civilförsvarsstyrelsen i den mån Konungen så förordnar.

Föreslagen lydelse

Organisationsplan upprättas av länsstyrelsen och skall, liksom ändring däri, antagas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

22 §

För civilförsvarets verksamhet och befolkningens skydd under krig skola skyddsrum anordnas enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Skyddsrum benämnes med hänsyn till den avsedda användningen allmänt skyddsrum eller enskilt skyddsrum.

I avseende å beskaffenheten skall skyddsrum inrättas som bergfast skyddsrum eller som normalskyddsrum.

I tätorter och på platser som under krig kunna antagas bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse skola skyddsrum anordnas för befolkningens skydd. Sådana orter och platser benämnas i denna lag skyddsrumsorter. Regeringen eller myndighet som regeringen utser bestämmer vilka orter och platser som skola utgöra skyddsrumsorter.

Om regeringen eller myndighet som regeringen utser bestämmer det, skola i skyddsrumsort även vidtagas förberedelser för att under civilförvarsberedskap kunna iordningställa skyddsrum i utrymmen, som äro lämpliga härför. Sådant utrymme benämnes i denna lag provisoriskt skydd.

23 §

Allmänna skyddsrum skola, i den utsträckning det finnes erforderligt, anordnas inom stad, köping och annat tätbebyggt område, som icke är av endast ringa omfattning och betydelse, samt annorstädes, där särskilda förhållanden påkalla det, för att under krig bereda skydd åt tjänstgörande civilförsvarspersonal och, om Konungen så förordnar, åt befolkningen inom området.

För varje skyddsrumsort skall finnas en skyddsrumspan, som upprättas av kommunen och antages av regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, av kommunen med iakttagande av bestämmelserna i 24–26, 28 och 29 §§.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Konungen eller, i den mån Konungen så förordnar, civilförsvarsstyrelsen utser de orter, områden och platser, där allmänna skyddsrum för civilförsvarspersonal skola anordnas, samt fastställer antalet allmänna skyddsrum å sådan ort. De allmänna skyddsrummens närmare belägenhet skall angivas i organisationsplanen.

Vad i första stycket sägs om upprättande och antagande av skyddsrumspan gällr även ändring av planen.

24 §

1 m o m.² Enskilda skyddsrum skola inom område eller å plats, som bestämmes av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen, anordnas vid följande anläggningar och byggnader till skydd för dem, som uppehålla sig där, nämligen vid

Skyddsrumspan skall till gränserna angiva den del av kommunen som skyddsrumsorten omfattar. Gränserna bestämmas enligt de grunder som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

1. hamnar, flygplatser, järnvägsstationer och därmed jämförliga anläggningar, som äro av vikt för den allmänna samfärdseln;

2. industriella anläggningar, vid vilka i regel minst tjugofem personer samtidigt äro sysselsatta eller som tillsammans med annan eller andra närbelägna anläggningar utgöra en grupp, inom vilken i regel minst tjugofem personer äro sysselsatta;

3. anläggningar, som inrymma undervisnings- eller vårdanstalter eller hotell eller pensionat och äro avsedda att hysa minst tjugofem personer;

4. byggnader, som äro uppförda i mera än två våningar och som till väsentlig del äro avsedda för bostads-, kontors- och affärsändamål, dock ej en- eller tvåfamiljshus; samt

² Senaste lydelse 1967:897.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5. andra anläggningar eller byggnader, inom vilka människor bo eller eljest vanligen vistas, om länsstyrelsen finner skyddsrum erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge.

Bestämmelserna i första stycket 3 gälla icke i fråga om byggnad som till väsentlig del är avsedd för barnstuga som avses i 55 § barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97).

2 m o m. För två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader skall gemensamt skyddsrum vara anordnat, om anläggningarna eller byggnaderna ej lämpligen kunna var för sig förses med skyddsrum.

Jämväl i andra fall må gemensamt skyddsrum anordnas, om det vid prövning i den ordning Konungen bestämmer finnes kunna ske utan eftergivande av skäliga anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet.

25 §

Enskilt skyddsrum skall vara anordnat på sådant ställe inom eller i närheten av anläggning eller byggnad, för vilken det är avsett, att det snabbt kan uppnås av dem, som vistas i anläggningen eller byggnaden.

Skyddsrumsort indelas i skyddsrumsområden. Behovet av skyddsrum prövas för varje område för sig.

26 §

1 m o m. Bergfast skyddsrum skall så anordnas att det giver skydd mot verkningarna av alla

Behovet av skyddsrum beräknas med hänsyn till befintlig och planerad bebyggelse samt med ut-

Nuvarande lydelse

slag av vapen, som kunna antagas komma till användning vid luftanfall med massinsats, samt mot andra verkningar av kärnvapen än verkningarna i och närmast omkring detonationscentrum.

Normalskyddsrum skall erhålla sådant utförande, att det giver skydd mot

a) andra verkningar av alla slag av vapen, som kunna antagas komma till användning vid luftanfall med massinsats, än omedelbar träffverkan;

b) tryckverkan av kärnvapen i den mån denna till sin styrka ej överstiger tryckverkan, mot vilken normalskyddsrum skall giva skydd enligt a); samt

c) radioaktiv strålning, som härrör från kärnvapen.

Vid anordnande av normalskyddsrum inom eller i omedelbar närhet av byggnad skall särskilt iakttagas att skyddsrummet får sådan hållfasthet, att det motstår den belastning, som kan uppkomma, om byggnaden störtar samman.

2 m o m. De byggnadstekniska anordningarna i skyddsrum skola vara av stadigvarande natur. Skyddsrum skall vara försett med reservutgång samt, om det är anordnat i byggnad, utföras på det sätt, som med hänsyn till byggnadens beskaffenhet och läge är mest ändamålsenligt.

Tekniska bestämmelser för de olika slagen av skyddsrum fastställas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av civilförsvarsstyrelsen.

Föreslagen lydelse

gångspunkt i det största antal personer som under dag eller natt i allmänhet vistas inom skyddsrumsområdet under fredstid.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §

Skyddsrum bör om möjligt inrättas på sådant sätt att det kan nyttjas under fred. Föreskrifter om fredsanvändning av skyddsrum utfärdas av civilförsvarsstyrelsen.

När skyddsrumspan har antagits och i förekommande fall fastställts åligger det kommunen att tillse att planen genomföres. Genomförandet skall ske i den omfattning som tillgängliga medel och övriga omständigheter medgiva. Av varje beslut som förordnas av planen skall framgå var skyddsrum skall anordnas och hur många personer som skola beredas plats där.

28 §

Allmänt skyddsrum skall enligt Konungens bestämmande anordnas som bergfast skyddsrum eller som normalskyddsrum.

Enskilt skyddsrum skall vara anordnat som normalskyddsrum, om ej Konungen för särskilt fall förordnar, att det skall fylla större krav på skyddsförmåga.

Inom varje skyddsrumsområde skola finnas ett eller flera skyddsrum. Skyddsrumens belägenhet och utformning skall bestämmas med hänsyn till befolkningens möjligheter att uppsöka skyddsrummet vid alarmering och att stadigvarande uppehålla sig där.

29 §

Enskilt skyddsrum, avsett för bostadshus, skall kunna hysa minst så många personer som beräknas under fredstid i allmänhet vara bosatta inom byggnaden.

Det antal personer som enskilt skyddsrum, avsett för annan anläggning eller byggnad, skall kunna hysa bestämmas enligt grunder, som Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen fastställer. Härvid må ej krävas att skyddsrummet skall kunna hysa flera personer än som under fredstid i allmänhet vistas i anläggningen eller byggnaden.

Skyddsrum bör i första hand anordnas i utrymme, som under fredstid är avsett för annat än skyddsrumssändamål. Om detta ej kan ske, bör skyddsrum anordnas på sådant sätt att det kan användas även under fredstid.

Nuvarande lydelse

Konungen äger för särskilda fall förordna att enskilt skyddsrum skall fylla större krav på utrymme än som följer av denna paragraf.

Föreslagen lydelse

30 §

Därest anordnande jämlikt bestämmelserna i 23–26 samt 29 §§ av skyddsrum, som skall vara normalskyddsrum och som icke enligt Konungens förordnande skall fylla särskilda krav på skyddsförmåga eller utrymme, prövas medföra oskäligen kostnad, äger länsstyrelsen medgiva undantag från bestämmelserna om normalskyddsrum. Dylikt undantag må ock eljest medgivas i den mån det kan ske utan eftergivande av skäligen anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet.

Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen äger medgiva undantag från bestämmelserna i 26 § om beskaffenhet av bergfast skyddsrum.

Skyddsrum skall utföras och utrustas så att det giver skydd mot verkningar av stridsmedel, som kunna antagas komma till användning i krig. Närmare föreskrifter härom meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

32 §

Har på grund av föreskrift i denna lag skyddsrum anordnats i källare till byggnad eller byggnader, som utgöra eller tillhöra slutet kvartersbebyggelse eller annan sammanhängande bebyggelse av minst fyrtio meters längd, och finnes i bebyggelsen byggnad med mer än två våningar, må civilförsvarschefen, då ledningen av civilförsvaret ankommer på honom, och eljest länsstyrelsen förordna, att öppning skall upptagas i källarmur mellan olika delar av bebyg-

Avser någon att uppföra ny anläggning eller byggnad inom skyddsrumsort, skall han anmäla detta till kommunen. Det åligger kommunen att lämna den som har gjort anmälan besked huruvida skyddsrum skall anordnas i anläggningen eller byggnaden och, om så är fallet, uppgift om det antal personer som skall beredas plats i detta.

Avvikelse från besked som avses i första stycket får göras endast om

Nuvarande lydelse

*gelsen (k ä l l a r m u r s g e -
n o m b r o t t), därest föreskriv-
na reservutgångar prövas icke sä-
kerställa de förbindelser utåt, som
äro möjliga i händelse av bygg-
nadsras.*

Föreslagen lydelse

*1. den som har gjort anmälan
medgiver det,*

*2. byggnadslov eller godkännan-
de enligt 33 § andra stycket icke
har sökts inom två år från beske-
dets dag eller*

*3. i fråga om anläggning eller
byggnad som tillhör staten uppfö-
randet icke har påbörjats inom tid
som sägs i 2.*

*Vad i denna paragraf sägs om
uppförande av ny anläggning eller
byggnad skall även gälla tillbygg-
nad av befintlig anläggning eller
byggnad.*

33 §³

*I de fall, då skyldighet förelig-
ger att söka byggnadslov, ankom-
mer det på byggnadsnämnden att
vid prövning av ansökan om så-
dant lov tillse, att byggnadsföreta-
get överensstämmer med bestä-
melserna i detta kapitel och med
stöd därav meddelade föreskrifter.*

*Vill någon, då skyldighet ej
föreligger att söka byggnadslov,
utföra nybyggnad, beträffande vil-
ken gäller skyldighet att anordna
skyddsrum, åligger det honom att
i förväg inhämta länsstyrelsens
godkännande av byggnadsföreta-
get i omförmälda hänseenden,
dock ej i fråga om byggnad som
tillhör kronan.*

*Vad i denna paragraf sägs om
nybyggnad skall ock gälla om så-
dan förändring av befintlig bygg-
nad som enligt vad Konungen där-
om stadgat är att hänföra till ny-
byggnad.*

*Föreligger skyldighet att söka
byggnadslov för anläggning eller
byggnad inom skyddsrumsort, an-
kommer det på byggnadsnämnden
att vid prövning av ansökan om
sådant lov tillse, att byggnadsföre-
taget överensstämmer med besked
enligt 32 § samt med bestämmel-
serna i 29 och 30 §§ och med stöd
av dessa meddelade föreskrifter.*

*Vill någon, då skyldighet ej
föreligger att söka byggnadslov,
utföra sådant byggnadsföretag
som avses i 32 §, åligger det ho-
nom att i förväg inhämta länssty-
relsens godkännande av byggnads-
företaget i omförmälda hänseen-
den, dock ej i fråga om byggnad
som tillhör staten.*

*Föreligger ej besked enligt 32 §,
må byggnadslov eller godkännan-
de enligt andra stycket ej medde-
las.*

³ Senaste lydelse 1967:247.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

40 §

1 m o m.⁴ *Det åligger kommun att*

1 m o m. *Utöver de uppgifter som ankomma på kommun enligt 4 och 7 kap. åligger det kommun att*

a) genom sina myndigheter lämna länsstyrelsen och civilförsvarschefen biträde i sådana frågor rörande civilförsvaret som hava samband med de särskilda myndigheternas verksamhetsområden, varvid kommun bland annat har att på därom gjord framställning tillhandahålla tillgängliga, för civilförsvaret erforderliga byggnadsritningar, kartor och dylikt;

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta *allmänna skyddsrum* samt vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom reservanordningar som äro avsedda uteslutande för brandförsvarets försörjning med vatten så ock under civilförvarsberedskap, i den omfattning civilförvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar länsstyrelsen bestämmer, utföra *skyddsrum och* vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta *ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser för det allmänna civilförsvaret* samt vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom reservanordningar som äro avsedda uteslutande för brandförsvarets försörjning med vatten så ock under civilförvarsberedskap, i den omfattning civilförvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar länsstyrelsen bestämmer, utföra *ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser* samt vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

c) *utföra källarmursgenombrott för allmänna och enskilda skyddsrum;*

c) *inrätta och utrusta skyddsrum som på grund av beslut enligt 27 § skall anordnas i befintlig anläggning eller byggnad utan samband med tillbyggnad eller på mark, som är avsedd för gata, torg, park eller annan allmän plats, ävensom vidtaga förberedelser avseende provisoriska skydd och, enligt vad regeringen eller*

⁴ Senaste lydelse 1969:63.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

myndighet som regeringen utser därom förordnar, under civilförsvarsberedskap iordningställa sådana skydd till skyddsrum;

d) vårda och underhålla de under b) omförmälda anordningarna;

d) vårda och underhålla de under b) *och c)* omförmälda anordningarna;

f) tillhandahålla lämpliga lokaler för civilförsvarets administration samt, i den mån skyldighet härutinnan icke åvilar ägare eller innehavare av anläggning eller byggnad, för förvaring av materiel och utrustning för civilförsvaret ävensom för utbildningsverksamheten inom civilförsvaret;

g) svara för avlöning och annan ersättning till personal, vars tjänstgöring i civilförsvaret enligt 20 § skall anses fullgjord i kommunal anställning;

h) under civilförsvarsberedskap samt vid utbildning och övning, i den omfattning organisationsplanen angiver, till allmänna civilförsvarets förfogande ställa kommunen tillhörig materiel och annan egendom; samt

i) å trafikled eller annan allmän plats, där kommunen ansvarar för gatu- eller vägbelysning, vidtagna erforderliga anordningar för den vägleddande belysning, som enligt organisationsplanen skall finnas där under mörkläggnings.

2 m o m.⁵ Därest åtgärd, som avses i 1 mom. b)-d), enligt organisationsplanen hänför sig till flera i samma civilförsvarsområde helt eller delvis ingående kommuner, skall den kommun länsstyrelsen bestämmer vidtagna åtgärden och förskjuta kostnaderna därför.

2 m o m. Därest åtgärd, som avses i 1 mom. b) *och d)*, enligt organisationsplanen hänför sig till flera i samma civilförsvarsområde helt eller delvis ingående kommuner, skall den kommun länsstyrelsen bestämmer vidtagna åtgärden och förskjuta kostnaderna därför.

I den mån kostnaderna icke täckas av statsmedel, skola kostnaderna eller, om dessa hava bestritts genom lån, amortering och ränta på lånet årligen fördelas mellan kommunerna i förhållande till det antal skattekoronor och skatteören, som inom varje kommun eller del av kommun påförts de skattskyldiga vid nästföregående års taxering till allmän kommunalskatt. Påstår kommun, att särskilda skäl finnas för annan fördelningsgrund, såsom att vidtagen åtgärd kan antagas bli till särskilt gagn för viss kommun, eller uppkommer eljest tvist mellan kommunerna beträffande skyldigheten att bidra till kostnaderna, äger länsstyrelsen efter framställning förordna, hur fördelningen skall ske. Sådan framställning skall göras sist inom tre månader efter det kommun anmodats erlägga sin kostnadsandel eller, om framställningen göres av kommun, som förskjutit kostnaderna, efter utgången av det kalenderår, under vilket desamma förskjutits. Till den kommun, som förskjutit kostnader-

⁵ Senaste lydelse 1969:63.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

na, hava övriga kommuner att i överensstämmelse med fördelning som nu sagts utgiva på dem belöpande andelar.

Vad i andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande sådan i 1 mom. g) avsedd kostnad som uppkommit under civilförsvarsberedskap och hänför sig till ändamål, vilket angivits i organisationsplanen såsom gemensamt för flera kommuner, samt beträffande förlust i anledning av skada å kommun tillhörig materiel eller annan egendom, som jämlikt 1 mom. h) under civilförsvarsberedskap ställts till civilförsvarets förfogande för ändamål som nu sagts.

41 §

1 m o m. I varje kommun skola de kommunen med avseende å civilförsvaret åvilande uppgifterna handhavas av en civilförsvarsnämnd.

Kommun äger tillsätta särskild civilförsvarsnämnd. Under civilförsvarsberedskap inå *Konungen* förordna, att särskild civilförsvarsnämnd skall tillsättas.

Där särskild civilförsvarsnämnd ej finnes, skall *i stad drättselkammaren och i annan kommun kommunalnämnden* vara civilförsvarsnämnd; kommun dock obetaget att uppdraga åt annat kommunalt organ att vara civilförsvarsnämnd.

2 m o m. Ledamöter och suppleanter i särskild civilförsvarsnämnd väljas av *kommunens fullmäktige* till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock inte vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många

1 m o m. I varje kommun skola de kommunen med avseende å civilförsvaret åvilande uppgifterna handhavas av en civilförsvarsnämnd, *om ej annat följer av andra stycket.*

Kommun äger uppdraga åt annat kommunalt organ än civilförsvarsnämnden att upprätta skyddsrumspan. Har enligt 23 § överlämnats åt kommunen att antaga skyddsrumspan, fattas beslutet härom av kommunfullmäktige.

Kommun äger tillsätta särskild civilförsvarsnämnd. Under civilförsvarsberedskap må *regeringen* förordna, att särskild civilförsvarsnämnd skall tillsättas.

Där särskild civilförsvarsnämnd ej finnes, skall *kommunstyrelsen* vara civilförsvarsnämnd; kommun dock obetaget att uppdraga åt annat kommunalt organ att vara civilförsvarsnämnd.

2 m o m. Ledamöter och suppleanter i särskild civilförsvarsnämnd väljas av *kommunfullmäktige* till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många

Nuvarande lydelse

väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat. *Sker ej val av suppleanter proportionellt skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.*

I fråga om civilförsvarsnämnd i annan kommun än Stockholm skall därjämte vad i 32–42 §§ kommunallagen är stadgat rörande *kommunens styrelse* ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning, dock att det ej är erforderligt att protokoll upptager annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Beträffande civilförsvarsnämnd i Stockholm skola, utöver vad i detta moments första stycke sägs, bestämmelserna i 51 § kommunallagen för Stockholm äga tillämpning, varjämte skall gälla vad *stadsfullmäktige* med iakttagande av stadgandena i sagda lag föreskriva. Protokoll som föres vid civilförsvarsnämndens sammanträde behöver dock ej upptaga annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Föreslagen lydelse

väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat.

I fråga om *särskild* civilförsvarsnämnd i annan kommun än Stockholm skall därjämte vad i 31 § *andra stycket*, 32–36 §§, 37 § *första stycket* och 38–42 §§ kommunallagen (1953:753) är stadgat rörande *kommunstyrelsen* ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning, dock att det ej är erforderligt att protokoll upptager annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Beträffande *särskild* civilförsvarsnämnd i Stockholm skola, utöver vad i detta moments första stycke sägs, bestämmelserna i 51 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm, *med undantag av hänvisningen till 39 § andra stycket nämnda lag*, äga tillämpning, varjämte skall gälla vad *kommunfullmäktige* med iakttagande av stadgandena i sagda lag föreskriva. Protokoll som föres vid civilförsvarsnämndens sammanträde behöver dock ej upptaga annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Utan hinder av 2 § 2 förvaltningslagen (1971:290) äga 4 och 5 §§ nämnda lag tillämpning i samtliga ärenden hos särskild civilförsvarsnämnd.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 §

För kostnad, som kommun fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller c) eller 54 §, äger kommunen erhålla statsbidrag med två tredjedelar av kostnadens belopp, i den mån kostnaden kan anses skälig. *Från anskaffningskostnaden för skyddsrum, som inrättas av kommun, skall vid bidragets bestämmande dragas värdet av fredsanvändningen. Till anskaffningskostnaden skall härvid hänföras jämväl den merkostnad, som betingas av att skyddsrummet utföres för fredsanvändning.*

Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag må skyldighet för kommun att vidtaga åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller c) ej göras gällande mot kommunen.

Statsbidrag fastställs för varje kalenderår av länsstyrelsen, om ej *Konungen* annorlunda förordnar. Ansökan om statsbidrag för visst kalenderår skall göras före utgången av nästa kalenderår. När skäl äro därtill, må dock ansökan prövas, oaktat den göres senare. Finner länsstyrelsen ansökningen såsom för sent inkommen ej böra upptagas till prövning, skall avvisningsbeslutet underställas *Konungen*.

Länsstyrelsen äger att till kommunen utgiva förskott å statsbidrag i enlighet med de närmare föreskrifter *Konungen* meddelar.

För kostnad, som kommun fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller 54 § *första stycket*, äger kommunen erhålla statsbidrag med två tredjedelar av kostnadens belopp, i den mån kostnaden kan anses skälig. *För kostnad, som kommun fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. c), äger kommunen erhålla ersättning av statsmedel, i den mån kostnaden kan anses skälig.*

Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag må skyldighet för kommun att vidtaga åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) ej göras gällande mot kommunen.

Statsbidrag fastställs för varje kalenderår av länsstyrelsen, om ej *regeringen* annorlunda förordnar. Ansökan om statsbidrag för visst kalenderår skall göras före utgången av nästa kalenderår. När skäl äro därtill, må dock ansökan prövas, oaktat den göres senare. Finner länsstyrelsen ansökningen såsom för sent inkommen ej böra upptagas till prövning, skall avvisningsbeslutet underställas *regeringen*.

Länsstyrelsen äger att till kommunen utgiva förskott å statsbidrag i enlighet med de närmare föreskrifter *regeringen* meddelar.

43 §

Därest särskilda omständigheter föranleda det, äger *Konungen* medgiva, att kommun må för

Därest särskilda omständigheter föranleda det, äger *regeringen* medgiva, att kommun må för

Nuvarande lydelse

kostnad, som kommunen fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller c) eller 54 §, erhålla högre statsbidrag än i 42 § stadgas.

Föreslagen lydelse

kostnad, som kommunen fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller 54 § *första stycket*, erhålla högre statsbidrag än i 42 § stadgas.

53 §

1 m o m. *Enskilt skyddsrum, som enligt 24 § skall finnas för anläggning eller byggnad, skall inrättas, utrustas och underhållas av dennas ägare.*

Den som med nyttjanderätt innehar fastighet eller byggnad eller del därav må ej hindra ägaren att där inrätta skyddsrum.

I skyddsrummets utrustning skall ingå brand- och sjukvårdsmateriel enligt anvisningar, som utfärdas av civilförsvarsstyrelsen.

1 m o m. *Uppföres ny anläggning eller byggnad inom skyddsrumsort på mark, som är avsedd för annat ändamål än gata, torg, park eller annan allmän plats, är anläggningens eller byggnadens ägare skyldig att inrätta och utrusta skyddsrum, som skall anordnas i anläggningen eller byggnaden på grund av beslut enligt 27 §.*

Den som äger anläggning eller byggnad, i vilken skyddsrum anordnats enligt första stycket, är skyldig att vårda och underhålla skyddsrummet och dess utrustning.

Den som anordnar skyddsrum enligt första stycket äger rätt att av statsmedel utfå ersättning här för. Denna ersättning beräknas med hänsyn till antalet platser i skyddsrummet och normalkostnaden för att anordna, vårda och underhålla en skyddsrumsplats. Ersättningen bestämmes av länsstyrelsen och utbetalas när slutbesiktning av skyddsrummet har ägt rum.

Vad i denna paragraf sägs om uppförande av ny anläggning eller byggnad skall även gälla tillbyggnad av befintlig anläggning eller byggnad.

2 m o m. *Upphör inom visst område eller å viss plats skyldighet*

2 m o m. *Skall ort eller plats ej längre utgöra skyddsrumsort,*

Nuvarande lydelse

att anordna enskilt skyddsrum, må *Konungen* eller myndighet, som *Konungen* bestämmer, förordna, att där befintliga skyddsrum likväl skola utrustas och underhållas.

Föreslagen lydelse

må *regeringen* eller myndighet, som *regeringen* bestämmer, förordna, att där befintliga skyddsrum likväl skola utrustas, *vårdas* och underhållas.

54 §

Skall ett i *organisationsplanen* upptaget allmänt skyddsrum inrättas som bergfast skyddsrum på mark, som äges eller nyttjas av annan än kommun, må länsstyrelsen medgiva honom att i stället för kommunen inrätta och utrusta skyddsrummet, därest det kan ske utan olägenhet för *skyddsfrågans* ordnande. Anordnaren äger för sådant fall att enligt de allmänna föreskrifter *Konungen* meddelar av kommunen utfå den del av anläggningskostnaden, som överstiger skäligt fredsanvändningsvärde. Fördelningen av kostnaden i fall som här avses bestämmes av länsstyrelsen.

Skall en ledningscentral eller annan skyddad uppehållsplats för det allmänna civilförsvaret enligt gällande *organisationsplan* anordnas i anläggning eller byggnad eller på mark, som äges eller nyttjas av annan än kommun, må länsstyrelsen medgiva honom att i stället för kommunen inrätta och utrusta uppehållsplatsen, därest det kan ske utan olägenhet för *frågans* ordnande. Anordnaren äger för sådant fall att enligt de allmänna föreskrifter *regeringen* meddelar av kommunen utfå den del av anläggningskostnaden, som överstiger skäligt fredsanvändningsvärde. Fördelningen av kostnaden i fall som här avses bestämmes av länsstyrelsen.

Skall åtgärd enligt 40 § 1 mom. c) vidtagas i sådan anläggning eller byggnad eller på sådan mark som äges eller nyttjas av annan än kommun, må länsstyrelsen medgiva honom att i stället för kommunen vidtaga åtgärden, därest det kan ske utan olägenhet för *frågans* ordnande. Den som vidtager åtgärden äger erhålla ersättning av statsmedel för skäliga kostnader.

55 §

Kan ej överenskommelse träffas om anordnande av gemensamt

Uppföres inom skyddsrumsort ny anläggning eller byggnad, är

Nuvarande lydelse

skyddsrum efter vad i 24 § 2 mom. första stycket sägs, ankommer det på länsstyrelsen att förordna om sådant skyddsrum och dess belägenhet, så ock att bestämma grunderna för kostnadens fördelning.

Finnes ägare icke skäligen kunna inrätta erforderligt skyddsrum i egen fastighet eller byggnad och kan behovet av skyddsrum icke lämpligen tillgodoses genom anordnande av gemensamt skyddsrum, äger länsstyrelsen medgiva ägaren rätt att inrätta skyddsrum i annan tillhörig fastighet eller byggnad.

Föreslagen lydelse

anläggningens eller byggnadens ägare skyldig att till staten utgiva skyddsrumsavgift enligt vad nedan sägs. Avgift utgår dock ej för byggnad som i sin helhet är avsedd för bostadsändamål.

Skyddsrumsavgiften utgår efter en viss procentsats av det enligt tredje stycket beräknade grundvärdet och bestämmes av länsstyrelsen.

Grundvärdet beräknas med hänsyn till det största antal personer, som under dag eller natt i allmänhet vistas i anläggningen eller byggnaden under fredstid, och normalkostnaden för att anordna, vårda och underhålla en skyddsrumsp plats. Är anläggningen eller byggnaden delvis avsedd för bostadsändamål, beräknas grundvärdet dock endast för den del av anläggningen eller byggnaden som är avsedd för annat än bostadsändamål.

Vad i denna paragraf sägs om uppförande av ny anläggning eller byggnad skall även gälla

1. till- eller påbyggnad av befintlig anläggning eller byggnad,
2. ombyggnad av befintlig anläggning eller byggnad,
3. inredande helt eller delvis av befintlig anläggning eller byggnad till väsentligen annat ändamål än det vartill anläggningen eller byggnaden förut varit använd.

Om åtgärd som avses i fjärde stycket ej medför att anläggningen eller byggnaden kan beräknas kvarstå under avsevärt längre tid än eljest skulle ha skett, skall skyddsrumsavgift utgå endast till den del som svarar mot det ökade skyddsbehov som uppkommer genom åtgärden.

Nuvarande lydelse

För skada eller intrång, som genom inrättande av gemensamt skyddsrum eller av skyddsrum i annan tillhörig fastighet eller byggnad åsamkas ägaren till den fastighet eller byggnad, i vilken skyddsrummet inrättas, må ägaren, om skadan eller intrånget icke är att anse såsom allenast ringa, erhålla skälig ersättning. Motsvarande rätt till ersättning tillkommer jämväl nyttjanderättshavare.

Hos länsstyrelsen skall i förväg ställas pant eller borgen för ersättningens gäldande; dock skall vad sålunda stadgas icke gälla kronan eller kommun.

Föreslagen lydelse

Om särskilda skäl föreligga, må länsstyrelsen meddela befrielse från skyldighet att utgiva skyddsrumssavgift.

Byggnadslov må ej utnyttjas innan skyldighet att erlagga skyddsrumssavgift fullgjorts.

56 §

Den normalkostnad och den procentsats som avses i 53 och 55 §§ fastställas i särskild lag.

57 §

Ägare av anläggning eller byggnad är pliktig

a) att vidtaga erforderliga anordningar för alarmering av dem som vistas i eller vid anläggningen eller byggnaden;

b) att vidtaga erforderliga anordningar för mörkläggning av anläggningen eller byggnaden;

c) att, om det finnes vara av särskild betydelse att anläggningen eller byggnaden maskeras, under civilförsvarsberedskap tåla eller vidtaga sådan härför erforderlig åtgärd, som anbefalles av länsstyrelsen eller, efter länsstyrelsens be-
myndigande, av civilförsvarsche-
fen; samt

c) att, om det finnes vara av särskild betydelse att anläggningen eller byggnaden maskeras, under civilförsvarsberedskap tåla eller vidtaga sådan härför erforderlig åtgärd, som anbefalles av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer;

Nuvarande lydelse

d) att, enligt vad *Konungen* därom förordnar, förbereda och under civilförsvarsberedskap förse anläggningen eller byggnaden med *anordningar, som kunna bereda dem som vistas där* skäligt skydd mot radioaktiv strålning.

Är anläggningen eller byggnaden helt eller delvis upplåten till annan, skall i fråga om skyldighet som angives under b) och d) ägaren vara ansvarig för anskaffning och tillpassning av materielen ävensom för anskaffning och uppsättning av anordningar för dess anbringande, medan innehavaren skall svara för materielens anbringande och övriga åtgärder för dess användning. Vad under c) stadgas skall gälla jämväl innehavare.

Föreslagen lydelse

d) att, enligt vad *regeringen eller myndighet som regeringen utser* därom förordnar, förbereda och under civilförsvarsberedskap förse anläggningen eller byggnaden med *skyddat utrymme, i vilket de som vistas i anläggningen eller byggnaden kunna beredas* skäligt skydd mot radioaktiv strålning, *kemiska stridsmedel samt splitter och byggnadsras; samt*

e) att, om skyddsrum finnes i anläggningen eller byggnaden, under civilförsvarsberedskap upplåta detta åt befolkningen enligt vad som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Är anläggningen eller byggnaden helt eller delvis upplåten till annan, skall i fråga om skyldighet som angives under b) och d) ägaren vara ansvarig för anskaffning och tillpassning av materielen ävensom för anskaffning och uppsättning av anordningar för dess anbringande, medan innehavaren skall svara för materielens anbringande och övriga åtgärder för dess användning. Vad under c) *eller e)* stadgas skall gälla jämväl innehavare.

62 §

Den som med stöd av 28 eller 29 § ålagts att *anordna enskilt skyddsrum av särskild beskaffenhet eller storlek så ock den som med stöd av 57 § första stycket c)* eller 61 § ålagts att vidtaga eller tåla åtgärd, som avses i nämnda lagrum, är berättigad till skälig ersättning av statsmedel för kostnad eller skada, som åsamkats honom. Vid ersättningens bestämmande skall hänsyn tagas till den

Den som med stöd av 57 § första stycket c) *eller e)* eller 61 § ålagts att vidtaga eller tåla åtgärd, som avses i nämnda lagrum, är berättigad till skälig ersättning av statsmedel för kostnad eller skada, som åsamkats honom. Vid ersättningens bestämmande skall hänsyn tagas till den nytta, åtgärden kan medföra för honom. Är kostnaden eller skadan ringa, utgår icke ersättning.

Nuvarande lydelse

nytta, åtgärden kan medföra för honom. Är kostnaden eller skadan ringa, utgår icke ersättning.

Anspråk på ersättning prövas i den ordning som är stadgad beträffande rekvisition för *krigsmaktens* behov.

Föreslagen lydelse

Anspråk på ersättning prövas i den ordning som är stadgad beträffande rekvisition för *försvarsmaktens* behov.

65 §

För utrönande av vilka åtgärder som vidtagits eller böra vidtagas inom eller vid anläggning eller byggnad för bevakning, som ankommer på civilförsvaret, eller eljest till skydd mot skada av fientlig verksamhet, så ock i vad mån anläggningen eller byggnaden lämpligen kan användas för civilförsvaret äger civilförvarsmyndighet besiktiga anläggningen eller byggnaden.

För utrönande om och i vad mån skyddsrum bör anordnas eller förberedas inom anläggning eller byggnad äger kommunen besiktiga anläggningen eller byggnaden.

68 §⁶

Civilförsvarschef och chef för undsättningskår inom civilförsvaret ävensom länsstyrelse äga under civilförvarsberedskap taga i anspråk markområden, byggnader, utrymmen, livsmedel, transportmedel, utrustningspersedlar, materiel och annan egendom, som innehaves av annan än staten, därest det finnes erforderligt för att statlig civilförvarsuppgift skall kunna fullgöras och överenskommelse om egendomens avstående ej kan träffas tillräckligt skyndsamt. Civilförsvarschef och länsstyrelse äga härvid endast taga i anspråk sådan egendom, som finnes inom deras verksamhetsområde; dock må efter länsstyrelsens medgivande civilförsvarschef taga motorfordon, släpfordon och motorredskap i anspråk, även om de finnas inom annat till länet hörande civilförvarsområde.

Ianspråktagande enligt första stycket av byggnad eller del därav för inkvartering av vårdbehövande i särskild förläggning ävensom ianspråktagande av utrustning, som erfordras för sådan förläggning, må bestå intill två veckor från det att driften av förläggningen upphört att vara en civilförvarsuppgift.

I den mån det prövas nödigt för fullgörande av kommuns skyldigheter enligt 40 § 1 mom. b) och c)

I den mån det prövas nödigt för fullgörande av kommuns skyldigheter enligt 40 § 1 mom. b) och c)

⁶ Senaste lydelse 1964:65.

Nuvarande lydelse

att egendom tages i anspråk för kommuns räkning, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning såvitt gäller egendom, som finnes inom kommunen. Vad sålunda stadgats skall i fråga om utförande av byggnadsanordning och källarmursgenombrott gälla jämväl under tid, då civilförvarsberedskap icke råder; förfoganderätten må härvid dock endast utövas av länsstyrelsen.

Föreslagen lydelse

att egendom tages i anspråk för kommuns räkning, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning såvitt gäller egendom, som finnes inom kommunen. Vad sålunda stadgats skall i fråga om utförande av byggnadsanordning gälla jämväl under tid, då civilförvarsberedskap icke råder; förfoganderätten må härvid dock endast utövas av länsstyrelsen.

78 §

Är någon jämlikt 15 § eller bestämmelse i 6 eller 7 kap. eller föreskrift, som meddelats med stöd av dylik bestämmelse, eller jämlikt 80 § andra stycket skyldig att fullgöra något och underlåter han det, äger länsstyrelsen förelägga honom lämpligt vite. Länsstyrelsen må ock i sådant fall lämna erforderlig handräckning eller ombesörja föreskriven åtgärd samt uttaga kostnaden härför av den försumlige, i den mån han icke på grund av stadgande i denna lag är berättigad till ersättning för kostnaden.

Är någon jämlikt 15 § eller bestämmelse i 4, 6 eller 7 kap. eller föreskrift, som meddelats med stöd av dylik bestämmelse, eller jämlikt 80 § andra stycket skyldig att fullgöra något och underlåter han det, äger länsstyrelsen förelägga honom lämpligt vite. Länsstyrelsen må ock i sådant fall lämna erforderlig handräckning eller ombesörja föreskriven åtgärd samt uttaga kostnaden härför av den försumlige, i den mån han icke på grund av stadgande i denna lag är berättigad till ersättning för kostnaden.

80 §

Den som underlåter att i förväg inhämta länsstyrelsens godkännande i fall, då så skall ske enligt 33 §, straffes med dagsböter.

Det åligger den vilken gjort sig skyldig till underlåtenhet, som avses i första stycket, att i enlighet med länsstyrelsens anvisningar ändra vad som redan utförts. Samma skyldighet åvilar den som åsidosatt föreskrift, vilken meddelats av länsstyrelsen vid prövning enligt 33 §.

Den som underlåter att i förväg inhämta länsstyrelsens godkännande i fall, då så skall ske enligt 33 §, dömes till böter.

Den som utnyttjar byggnadslov utan att ha erlagt skyddsrumavgift enligt 55 § dömes till böter.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

81 §⁷

Till *dagsböter* eller fängelse i högst ett år eller, om brottet begåtts under högsta civilförsvarsberedskap och är att anse som grovt, till fängelse i högst två år dömes

Till *böter* eller fängelse i högst ett år eller, om brottet begåtts under högsta civilförsvarsberedskap och är att anse som grovt, till fängelse i högst två år dömes

1. den som är civilförsvarspliktig eller eljest inskriven i civilförsvaret och som, i avsikt att undandraga sig sina skyldigheter, underlåter att efter vederbörlig kallelse inställa sig till tjänstgöring i civilförsvaret eller eljest olovligen undanhåller sig därifrån;

2. den som under tjänstgöring i civilförsvaret vägrar att åtlyda vad vederbörande befäl under tjänsten befallt honom rörande denna eller som eljest under tjänstgöring i civilförsvaret uppsåtligen eller av oaktsamhet, som ej är ringa, åsidosätter vad som åligger honom enligt reglementen, instruktioner eller andra allmänna bestämmelser eller särskilda föreskrifter;

3. den som uppsåtligen lämnar oriktig uppgift om förhållande, varom han enligt 15 § eller 47 § första stycket e) är pliktig att lämna upplysning;

4. den som i strid mot föreskriften i 19 § eller särskilt meddelat bortflyttningsförbud lämnar sin vistelseort ävensom den som överträder särskilt meddelat inflyttningsförbud;

5. den som uppenbart vanvårdar materiel, utrustning eller annan egendom, som han mottagit av civilförsvarsmyndighet för förvaring;

6. den som utan skälig anledning vägrar att låta civilförsvarsmyndighet besiktiga anläggning eller byggnad efter vad i 65 § sägs;

6. den som utan skälig anledning vägrar att låta civilförsvarsmyndighet *eller kommun* besiktiga anläggning eller byggnad efter vad i 65 § sägs;

7. den som vid förfrågan jämlikt 66 § vägrar att lämna upplysning eller som vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning som avses i nämnda paragraf söker vilseleda myndighet rörande förhållande, som avses i samma paragrafs första stycke;

8. den som med vetskap om att civilförsvarsmyndighet jämlikt 8 kap. beslutat taga i anspråk egendom, som innehaves av honom, vägrar eller försummar att behörigen eller i rätt tid tillhandahålla myndigheten egendomen eller genom att avhända sig egendomen eller på annat sätt omöjliggör egendomens tagande i anspråk; samt

9. den som eljest åsidosätter föreskrift eller föreläggande, som

9. den som eljest åsidosätter föreskrift, *som meddelats med*

⁷ Senaste lydelse 1964:213.

Nuvarande lydelse

meddelats *med stöd av denna lag eller av Konungen* meddelade tillämpningsbestämmelser till lagen och ej avser åliggande, för vars fullgörande vite kan föreläggas enligt 78 §.

Har någon övertygats om gärning, som enligt denna paragraf är belagd med straff, må rätten, i den mån det finnes skäligt, förklara egendom, som undanhållits genom gärningen, förverkad till kronan eller, om egendomen ej kan tillrättas, förplikta honom att utgiva ersättning till kronan för egendomens värde.

Föreslagen lydelse

stöd av bemyndigande i denna lag, eller föreläggande eller liknande beslut, som meddelats enligt lagen eller enligt föreskrift som nyss sades, dock ej om därmed avses åliggande, för vars fullgörande vite kan föreläggas enligt 78 §.

Har någon övertygats om gärning, som enligt denna paragraf är belagd med straff, må rätten, i den mån det finnes skäligt, förklara egendom, som undanhållits genom gärningen, förverkad. I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

83 §⁸

Över beslut av civilförsvarschef, chef för undsättningskår eller polismyndighet i ärende, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen.

Mot länsstyrelses beslut om kostnadsfördelning enligt 49, 54 eller 55 §, om uttagande av egendom enligt 76 § eller om föreläggande av vite vid underlåtenhet att fullgöra skyldighet enligt 15 § föres talan hos kammarrätten genom besvär. I samma ordning föres talan mot beslut, som länsstyrelse enligt denna lag eller med stöd därav utfärdade bestämmelser i särskilt fall meddelat om föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande i vad angår inrättande, utrustning eller underhåll av enskilt skyddsrum, dock ej beslut enligt 31 §.

Över beslut av civilförsvarschef, chef för undsättningskår eller polismyndighet i ärende, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen. I samma ordning föres talan mot kommunal myndighets beslut enligt 27 och 32 §§.

Mot länsstyrelses beslut om kostnadsfördelning enligt 49 eller 54 §, om ersättning enligt 53 § och skyddsrumsavgift enligt 55 §, om uttagande av egendom enligt 76 § eller om föreläggande av vite vid underlåtenhet att fullgöra skyldighet enligt 15 § föres talan hos kammarrätten genom besvär. I samma ordning föres talan mot beslut, som länsstyrelse enligt denna lag eller med stöd därav utfärdade bestämmelser i särskilt fall meddelat om föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande i vad angår inrättande, utrustning, vård eller underhåll av

⁸ Senaste lydelse 1971:619.

Nuvarande lydelse

I övrigt föres talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag hos *Konungen* genom besvär. I samma ordning föres talan mot civilförsvarsstyrelsens beslut enligt lagen.

Talan må icke föras mot beslut, som meddelats enligt 19, 34, 35, 37 eller 58 §.

Under högsta civilförvarsberedskap så ock eljest när särskilda skäl äro därtill må myndighet, som meddelat beslut enligt denna lag, förordna att beslutet omedelbart skall lända till efterrättelse.

Föreslagen lydelse

skyddsrum, dock ej beslut enligt 31 §.

I övrigt föres talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag hos *regeringen* genom besvär. I samma ordning föres talan mot civilförsvarsstyrelsens beslut enligt lagen.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag, då lagen enligt uppgift på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

2. Bestämmelserna i 4, 10, 22–30, 32 och 33 §§, 40 § 1 och 2 mom. samt 42, 43, 53–57, 62, 65, 68, 78, 80, 81 och 83 §§ tillämpas alltså i den äldre lydelsen för tid till och med utgången av juni 1979.

3. Utan hinder av att de äldre bestämmelserna fortfarande gäller får regeringen för viss tätort eller annan plats bestämma att skyddsrumplan skall upprättas och antagas enligt grunderna för 24–26, 28 och 29 §§ i den nya lydelsen.

4. Har före den 1 juli 1979 byggnadslov eller godkännande enligt 33 § i den äldre lydelsen sökts för byggnadsföretag, som påbörjas efter denna dag, skall äldre bestämmelser tillämpas på byggnadsföretaget, om ej besked påkallas enligt 5.

5. Den som avser att efter den 30 juni 1979 påbörja byggnadsföretag som avses i 32 § i den nya lydelsen får från och med den dag regeringen dessförinnan bestämmer påkalla besked enligt nämnda lagrum huruvida skyddsrum skall anordnas i anläggningen eller byggnaden och, om så är fallet, uppgift om det antal personer som skall beredas plats i detta.

6. Skyddsrum som anordnats enligt äldre bestämmelser skall vårdas och underhållas enligt de nya bestämmelserna i 40 och 53 §§ eller med stöd av förordnande enligt 53 § 2 mom. i den nya lydelsen.

7. Skyddsrum vilket har anordnats som enskilt skyddsrum enligt äldre bestämmelser skall under civilförvarsberedskap utan ersättning upplåtas åt befolkningen enligt vad som föreskrives av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna lag tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-02-06

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Löfberg, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Holmqvist

Proposition med förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen (1960:74), m. m.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 oktober 1969 tillkallades den 28 oktober 1969 en sakkunnig med uppdrag att se över bestämmelserna om skyddsrumbyggnad. Den sakkunnige¹ antog benämningen 1969 års skyddsrumsutredning. Utredningen avlämnade den 5 juni 1972 betänkandet (SOU 1972:50) Skyddsrum. Betänkandet upptar förslag till ändringar i civilförsvarslagen. Förslaget torde få fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av hovrätten för Övre Norrland, överbefälhavaren (ÖB), fortifikationsförvaltningen, försvarets forskningsanstalt (FOA), civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, försvarets rationaliseringsinstitut, socialstyrelsen, postverket, televerket, byggnadsstyrelsen, riksrevisionsverket (RRV), skolöverstyrelsen (SÖ), överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), bostadsstyrelsen, statens planverk, riksnämnden för kommunal beredskap, länsstyrelserna, efter hörande av vissa kommunstyrelser, i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län, civilbefälhavarna i Nedre Norrlands civilområde och Östra civilområdet, samarbetsnämnden för lokal- och utrustningsprogramkommittéerna för universitet och högskolor (LUP-nämnden), boendeutredningen, bygglagutredningen, Sveriges civilförsvarsförbund, Svenska kommunförbundet, Sveriges In-

¹ Generaldirektören Stig Swanstein. I utredningsarbetet har som experter deltagit förste länsassessorn Lennart Nordbeck, kanslirådet Gösta Terstad, ekonomidirektören Olle Westin, numera byråchefen Brita Schwartz och numera rättschefen Bengt Hedman.

dustriförbund, Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska Byggnadsentreprenörföreningen (SBEF), Svenska Riksbyggen, Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag (SABO), Sveriges Fastighetsägareförbund, Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsföreningars Riksförbund u.p.a. (HSB) samt Hyresgästernas Riksförbund.

På grundval av de synpunkter och önskemål som vid remissbehandlingen av betänkandet framförts bl. a. om skyddsrummsbyggandets kostnader och finansiering har under våren 1974 inom försvarsdepartementet upprättats en promemoria (Ds Fö 1974:5) om skyddsrummens finansiering.

Promemorian har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av civilförsvarsstyrelsen, försvarets rationaliseringsinstitut, byggnadsstyrelsen, RRV, ÖEF, bostadsstyrelsen, statens planverk, länsstyrelserna, efter hörande av vissa kommunstyrelser, i Stockholms, Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län, boendutredningen, bostadsfinansieringsutredningen, Svenska kommunförbundet, Sveriges Industriförbund, SBEF, Svenska Riksbyggen, SABO, Sveriges Fastighetsägareförbund, HSB samt Hyresgästernas Riksförbund.

2 Tidigare bestämmelser

De första åtgärderna för att upprätthålla ett civilt försvar vidtogs på enskilt initiativ på 1930-talet. Efterhand blev åtgärderna föremål för statlig reglering. År 1937 tillkom luftskyddslagen (1937:504), som innehöll grundläggande bestämmelser om luftskyddets organisation och planläggning.

Andra världskrigets utbrott medförde en intensifiering av arbetet på luftskyddets område. År 1939 utfärdades en särskild kungörelse med bestämmelser om alarmering, mörkläggning m. m. (1939:800). Genom en ändring (1940:81) i luftskyddslagen infördes skyldighet för kommun att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande anordna allmänt skyddsrum. Dessutom lagfästes genom en särskild skyddsrumslag (1940:119) för första gången skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna skyddsrum m. m.

Genom ändringen i luftskyddslagen kunde Kungl. Maj:t ålägga kommun att inrätta skyddsrum åt luftskyddspersonal, åt personer som togs om hand på hjälpplatser eller åt vägfarande och andra som uppehöll sig utomhus på allmänna platser. För anordnande av allmänt skyddsrum skulle i princip utgå statsbidrag med 2/3 av byggkostnaden.

Enligt 1940 års skyddsrumslag skulle inom områden som Kungl. Maj:t bestämde följande anläggningar och byggnader förses med enskilda skyddsrum:

1. hamn, järnvägsstation och därmed jämförlig anläggning som var av vikt för den allmänna samfärdseln,
2. industriell anläggning vid vilken i regel minst 25 personer samtidigt var sysselsatta,
3. anläggning, som inrymde undervisnings- eller vårdanstalt, hotell eller pensionat och var avsedd hysa minst 25 personer,
4. byggnad med mer än två våningar, som till väsentlig del var avsedd till bostad eller till kontors- eller affärslokal, samt
5. annan anläggning eller byggnad, inom vilken människor bodde eller eljest vanligen vistades, om skyddsrummet ansågs erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge.

Skyddsrum skulle anordnas inte bara i samband med nybyggnad utan också i redan befintliga anläggningar och byggnader. Skyddsrummen skulle ge skydd mot splitter från bomber och andra vid explosion kringkastade föremål samt stridsgaser.

År 1944 tillkom den första civilförsvarslagen (1944:536). Alla lagbestämmelser om anordnande av skyddsrum fördes samman i denna lag. Skillnaden mellan allmänna och enskilda skyddsrum behölls. De allmänna skyddsrummen var avsedda att bereda skydd åt personalen i det allmänna civilförsvaret, åt personer som togs om hand vid hjälpplats, härbärge för utbombade eller annan dylik anstalt samt åt vägfarande och andra som uppehöll sig på allmän plats. De enskilda skyddsrummen var huvudsak-

ligen avsedda att bereda skydd åt civilbefolkningen på arbetsplatserna och i bostadshusen. Allmänna skyddsrum skulle i mån av behov finnas i tätbebyggda områden, som inte var av endast ringa omfattning och betydelse, samt om särskilda förhållanden påkallade det även på andra platser. Skyddsrummen skulle anordnas och underhållas av kommunerna, som fick statsbidrag med i princip 2/3 av kostnaden.

Enskilda skyddsrum skulle enligt 1944 års civilförsvarslag anordnas inom områden eller på platser där s. k. särskilt civilförsvaret skulle finnas enligt organisationsplan. Detta innebar att skyddsrum skulle anordnas i tätbebyggda orter med en folkmängd av minst 200 personer och en boendetäthet av 25 personer per hektar. Skyldigheten att anordna skyddsrum var begränsad till samma kategorier anläggningar och byggnader som omfattades av bestämmelserna i 1940 års skyddsrumslag. Enskilda skyddsrum, som avsågs för bostadshus, skulle rymma minst så många personer som beräknades i allmänhet vara bosatta inom byggnaden under fredstid. I fråga om annan anläggning eller byggnad skulle enskilt skyddsrum i princip beräknas för minst så många personer som under krig kunde antas i allmänhet samtidigt besöka eller vara sysselsatta eller eljest vistas inom anläggningen eller byggnaden. Skyldighet att anordna enskilda skyddsrum åvilade anläggningens eller byggnadens ägare.

Såväl allmänna som enskilda skyddsrum skulle skydda mot splitter, rök- och stridsgaser, belastning av sammanstörtande byggnadsdelar samt s. k. detonationsvågor. Sådana skyddsrum benämndes normalskyddsrum. Kungl. Maj:t kunde förordna att vissa skyddsrum skulle fylla större krav på skyddsförmåga, s. k. fullträffsäkra skyddsrum.

I fråga om enskilt skyddsrum behölls äldre bestämmelser. Vidare kunde gemensamma skyddsrum anordnas. Civilförsvarslagen innehöll också bestämmelser om s. k. källarmursgenombrott.

På grundval av förslag från 1948 års skyddsrumsutredning (SOU 1950:13) genomfördes år 1951 ändringar i civilförsvarslagen med avseende på skyddsrumsbestämmelserna. Dessa ändringar innebar följande. Den grundläggande skillnaden mellan allmänna och enskilda skyddsrum behölls. Allmänna skyddsrum skulle som förut anordnas för skydd åt personalen i det allmänna civilförsvaret samt för vägförande och andra som uppehöll sig på allmän plats. Dessutom skulle skyddsrum anordnas för skydd åt hela civilbefolkningen inom särskilda större upptagningsområden, s. k. befolkningsskyddsrum. Befolkningsskyddsrum skulle vara fullträffsäkert. Annat allmänt skyddsrum skulle inrättas som fullträffsäkert om Kungl. Maj:t bestämde det och annars som normalskyddsrum. Fullträffsäkert skyddsrum skulle skydda mot omedelbar träffverkan av bomber och projektiler av sådana typer, som kunde antas komma till användning vid storanfall med massinsats. Sådant skyddsrum skulle också ge skydd mot övriga verkningar av bomber och projektiler av alla slag. Normalskyddsrum skulle erbjuda skäligt skydd mot andra verkningar av bomber och projektiler än omedelbar träffverkan samt byggnadsras. De allmänna skyddsrummens beskaffenhet och belägenhet m. m. skulle

anges i en organisationsplan, som fastställdes av länsstyrelsen. Det ålåg kommunerna att anordna de allmänna skyddsrummen. Statsbidrag utgick med i regel 2/3 av kostnaden. Enskilda skyddsrum skulle inrättas inom områden med minst 500 invånare och en boendetäthet av 25 invånare per hektar. Skyldigheten att anordna skyddsrum var begränsad huvudsakligen till samma kategorier anläggningar och byggnader som omfattats av bestämmelserna i 1944 års civilförvarslag. Enskilda skyddsrum skulle anordnas som normalskyddsrum. Vissa undantag kunde emellertid medges. Skyldighet att inrätta, utrusta och underhålla enskilt skyddsrum åvilade anläggningens eller byggnadens ägare.

Under 1950-talet befanns det med hänsyn till den krigstekniska utvecklingen nödvändigt att ompröva civilförsvarets inriktning och uppgifter. Mer än tidigare skulle utrymning sättas i centrum som den viktigaste förebyggande civilförvarsåtgärden mot atomvapenanslag. År 1953 tillkallades sakkunniga (1953 års civilförvarsutredning) med huvudsakligt uppdrag att närmare bestämma civilförsvarets verksamhet. Utredningen avgav år 1955 ett delbetänkande som lades till grund för förslag till 1956 års riksdag (prop. 1956:185). Propositionen godkändes av riksdagen (2LU 1956:52, rskr 1956:376) och vissa i propositionen föreslagna ändringar i civilförvarslagen, som avsåg skyddsrummbygget, trädde i kraft den 1 januari 1957. I propositionen förordade dåvarande chefen för inrikesdepartementet att för de utsatta orterna utrymning i fortsättningen skulle planeras efter två huvudalternativ, nämligen dels successiv utrymning, som kunde genomföras när viss tid står till förfogande, dels samtidig snabbutrymning av alla utrymningsberättigade i händelse av överraskande anfall. I alla tätorter som kunde betraktas som anfallsmål skulle i princip skyddsrum inrättas även i fortsättningen. Det förutsattes att skyddsrummbygget begränsades genom att det invånarantal som motiverade inrättandet av skyddsrum höjdes. I de mest utsatta orterna, i synnerhet de där man måste räkna med risk för atomvapenanslag, skulle i innerområdena och i övrigt särskilt riskfyllda delar endast berggrum eller likvärdiga betongskyddsrum/befolkningsskyddsrum byggas. I övriga delar av dessa orter och de mindre utsatta orterna skulle skyddsrummen anordnas som normalskyddsrum. Enligt departementschefens mening borde enskilda skyddsrum inte längre byggas inom områden med befolkningsskyddsrum. Enligt lagändringarna skulle det ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra i vilka orter som befolkningsskyddsrum skulle anordnas. I fortsättningen skulle Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande civilförvarsstyrelsen bestämma inom vilka områden och på vilka platser enskilda skyddsrum skulle anordnas.

Nu gällande civilförvarslag (1960:74) bygger på beslut av 1960 års riksdag (prop. 1960:5, 3LU 1960:5, rskr 1960:133). Lagen trädde i kraft den 1 juli 1960. Föreskrifter om tillämpningen av lagen finns i civilförvarskungörelsen (1960:377). Den nya lagen medförde ändrade skyddsrumsbestämmelser. Sedan år 1960 har endast ett par smärre ändringar gjorts i civilförvarslagens bestämmelser om skyddsrummbygget. Bl. a. har barnstuga undantagits från skyddsrummbyggnadsplikten.

3 Nuvarande ordning

De grundläggande bestämmelserna för skyddsrumbygget finns i civilförsvarslagen (1960:74) och civilförsvarskungörelsen (1960:377).

Skyddsrum skall enligt bestämmelserna i civilförsvarslagen anordnas för civilförsvarets verksamhet och befolkningens skydd under krig. Skyddsrum benämnes med hänsyn till den avsedda användningen *allmänt skyddsrum* eller *enskilt skyddsrum*. I fråga om beskaffenheten skall skyddsrum inrättas som *bergfast skyddsrum* eller *normalskyddsrum*. Allmänna skyddsrum skall inrättas i tätorter och andra särskilt riskfyllda delar av hotade orter för att under krig bereda skydd åt tjänstgörande civilförsvarspersonal och åt civilbefolkningen i vissa områden. Enskilda skyddsrum är avsedda för skydd av dem som bor eller uppehåller sig inom vissa byggnader och anläggningar.

Bergfast skyddsrum skall enligt 26 § civilförsvarslagen anordnas så att det ger skydd mot verkningarna av alla slag av vapen, som kan antas komma till användning vid luftanfall med massinsats samt mot andra verkningar av kärnvapen än verkningarna i och närmast omkring detonationscentrum. Normalskyddsrum skall ha sådant utförande att de ger skydd mot

a) andra verkningar än omedelbar träffverkan av alla slag av vapen, som kan antas komma till användning vid luftanfall med massinsats;

b) tryckverkan av kärnvapen i den mån denna till sin styrka inte överstiger tryckverkan, mot vilken normalskyddsrum skall ge skydd enligt a);

c) radioaktiv strålning, som härrör från kärnvapen.

Vidare föreskrivs i civilförsvarslagen att när normalskyddsrum anordnas inom eller i omedelbar närhet av byggnad skall iakttas att skyddsrummet får sådan hållfasthet, att det motstår den belastning, som kan uppkomma, om byggnaden störtar samman. I såväl allmänna som enskilda skyddsrum skall de byggnadstekniska anordningarna vara av stadigvarande natur. Skyddsrum skall vidare vara försett med reservutgång och, om det är anordnat i byggnad, utföras på det sätt som är mest ändamålsenligt med hänsyn till byggnadens beskaffenhet och läge. Har skyddsrum anordnats i källare till byggnad eller byggnader, som utgör eller tillhör sluten kvartersbebyggelse av minst 40 meters längd, och ingår byggnad med mer än två våningar i bebyggelsen, får civilförsvarschefen, när ledningen av civilförsvaret ankommer på honom, och annars länsstyrelsen förordna att öppning skall tas upp i källarmur mellan olika delar av bebyggelsen (*källarmursgenombrott*), om föreskrivna reservutgångar inte säkerställer de förbindelser utåt som behövs i händelse av byggnadsras.

Skyddsrum bör vidare om möjligt inrättas på sådant sätt att det kan nyttjas under fred.

Allmänna skyddsrum skall enligt 23 § civilförsvarslagen i erforderlig

utsträckning anordnas inom ”stad, köping och annat tätbebyggt område” som inte är av endast ringa omfattning och betydelse, samt på andra platser där särskilda förhållanden påkallar det. Regeringen eller, efter regeringens förordnande, civilförsvarsstyrelsen utser de orter, områden och platser, där allmänna skyddsrum för civilförsvarspersonal skall anordnas samt fastställer antalet allmänna skyddsrum i sådan ort. De allmänna skyddsrummens närmare belägenhet skall anges i organisationsplan. Enligt civilförsvarskungörelsen bestämmes belägenheten av allmänt skyddsrum av civilförsvarsstyrelsen eller efter styrelsens bestämmande av länsstyrelsen, sedan regeringen fastställt antalet allmänna skyddsrum i orten.

Allmänt skyddsrum skall enligt regeringens bestämmande anordnas som bergfast skyddsrum eller som normalskyddsrum. Det åligger kommunen bl. a. att inrätta och utrusta samt vårda och underhålla allmänt skyddsrum. Kommunen har rätt till statsbidrag med 2/3 av skälighetsanskaffningskostnad, med avdrag av värdet av fredsanvändning. Till anskaffningskostnaden skall räknas den merkostnad som betingas av att skyddsrummet utförs för fredsanvändning. Regeringen får medge att högre statsbidrag utgår om särskilda omständigheter föreligger. Innan medel finns tillgängliga för beräknat statsbidrag, får kommunen inte avkrävas skyldighet att anordna allmänt skyddsrum.

Om det är nödvändigt för att kommunen skall kunna fullgöra sin skyldighet att anordna allmänt skyddsrum, får markområden, byggnader och annan egendom som innehas av annan än staten tas i anspråk för kommunens räkning. Förfoganderätten utövas av länsstyrelsen.

Skall ett i organisationsplan upptaget allmänt skyddsrum inrättas som bergfast skyddsrum på mark, som ägs eller nyttjas av annan än kommun, får länsstyrelsen medge ägaren eller nyttjanderättshavaren att i stället för kommunen inrätta och utrusta skyddsrummet, om det kan ske utan olägenhet för skyddsrumsförfrågans ordnande. Anordnaren har rätt att få ersättning av kommunen för den del av anläggningskostnaden som överstiger värdet av fredsanvändningen. Länsstyrelsen bestämmer fördelningen av kostnaden.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen bestämmer de områden eller platser där *enskilda skyddsrum* skall inrättas. Inom sådana områden eller platser skall enligt 24 § 1 mom. civilförsvarslagen följande anläggningar och byggnader förses med enskilt skyddsrum:

1. hamnar, flygplatser, järnvägsstationer och därmed jämförliga anläggningar, som är av vikt för den allmänna samfärdseln;
2. industriella anläggningar, vid vilka i regel minst 25 personer samtidigt är sysselsatta eller som tillsammans med annan eller andra närbelägna anläggningar utgör en grupp, inom vilken i regel minst 25 personer är sysselsatta;
3. anläggningar, som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalter eller hotell eller pensionat och är avsedda att hysa minst 25 personer;
4. byggnader som är uppförda i mer än två våningar och som till

väsentlig del är avsedda för bostads-, kontors- och affärsändamål, dock ej en- eller tvåfamiljshus;

5. andra anläggningar eller byggnader, inom vilka människor bor eller eljest vanligen vistas, om länsstyrelsen finner skyddsrum erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge.

Bestämmelserna gäller dock inte i fråga om byggnad som till väsentlig del är avsedd för barnstuga som avses i 55 § barnavårdslagen (1960:97).

Gemensamt skyddsrum skall anordnas för två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader om de inte lämpligen kan fördes med var sitt skyddsrum. Även i andra fall får gemensamt skyddsrum anordnas om det kan ske utan att skäligen anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet efterges. Fråga om sådant anordnande prövas av byggnadsnämnden, om byggnadslov erfordras, annars av länsstyrelsen.

Enskilt skyddsrum skall anordnas på sådant ställe inom eller i närheten av den anläggning eller byggnad, för vilken det är avsett, att det snabbt kan nås av dem som vistas i anläggningen eller byggnaden.

Enskilt skyddsrum skall vidare anordnas som normalskyddsrum, om inte regeringen i särskilda fall förordnar att det skall fylla större krav på skyddsförmåga.

I 29 § civilförsvarslagen föreskrivs att enskilt skyddsrum, som är avsett för bostadshus, skall kunna hysa minst så många personer som beräknas under fredstid i allmänhet vara bosatta inom byggnaden. För enskilt skyddsrum som är avsett för annan anläggning eller byggnad skall enligt 47 § civilförsvarskungörelsen storleken bestämmas med utgångspunkt i det antal personer som i fredstid i regel uppehåller sig samtidigt inom anläggningen. I 46 § civilförsvarskungörelsen föreskrivs att när normalskyddsrum storlek bestäms skall för varje person, som skall beredas skydd i skyddsrummet, beräknas en nettogolvyta av 0,75 m². Regeringen får dock för särskilda fall förordna att enskilt skyddsrum skall fylla större krav på utrymme än som nämnts.

Kungl. Maj:t har beslutat att normalskyddsrum i ett 30-tal tätorter skall utföras så att de motstår ett övertryck av en atmosfär (atö), i övriga orter gäller en halv atö. Befolkningsskyddsrummen i de särskilt riskfyllda orterna bör ha minst en sådan hållfasthet att de motstår ett övertryck av tio atö.

Enligt 53 § civilförsvarslagen skall enskilt skyddsrum inrättas, utrustas och underhållas av ägaren till den anläggning eller byggnad för vilken skyddsrummet är avsett. Någon ersättning till ägaren utgår inte annat än i undantagsfall.

Kan den som är skyldig att inrätta enskilt skyddsrum inte göra det i egen byggnad och kan behovet av skyddsrum inte lämpligen tillgodoses genom att gemensamt skyddsrum anordnas, kan länsstyrelsen ge honom rätt att inrätta skyddsrummet i annan tillhörig fastighet eller byggnad.

Om överenskommelse inte kan träffas att anordna gemensamt skyddsrum, ankommer det på länsstyrelsen att förordna om sådant skyddsrum och dess belägenhet samt bestämma grunderna för kostnadens fördelning. Skälig ersättning skall utgå till ägaren om han åsamkas skada eller intrång.

Enligt 30 § civilförsvarslagen kan länsstyrelsen medge undantag från lagens bestämmelser om skyddsrumbyggnadsskyldighet samt skyddsrummens beskaffenhet, läge och storlek. Föresättningar för detta är att uppfyllandet av de uppställda fordringarna skulle medföra oskälig kostnad. Även i andra fall kan länsstyrelsen medge undantag, men bara i den mån det kan ske utan att skäliga anspråk på skydd eftersätts. Civilförsvarsstyrelsen får medge undantag från bestämmelserna om beskaffenhet av bergfast skyddsrum. Länsstyrelsen får medge undantag från gällande byggnadsbestämmelser, om skyddsrum lämpligen bör anordnas på allmän plats eller annat område, som enligt bestämmelserna inte får bebyggas eller är avsett för särskilt ändamål.

Byggnadsnämnderna utövar tillsyn över att skyddsrum anordnas enligt gällande bestämmelser. I 33 § civilförsvarslagen föreskrivs att i de fall skyldighet föreligger att söka byggnadslov skall byggnadsnämnden vid prövning av ansökan om byggnadslov se till att byggnadsföretaget stämmer överens med bestämmelserna i civilförsvarslagen och med stöd därav meddelade föreskrifter. Föreligger inte skyldighet att söka byggnadslov, skall den som vill utföra nybyggnad, för vilken gäller skyldighet att anordna skyddsrum, inhämta länsstyrelsens godkännande av byggnadsföretaget i skyddsrumshänseende.

Kungl. Maj:t har genom flera olika beslut – senast år 1957 – bestämt inom vilka tätorter, som skyddsrum för civilbefolkningen skall anordnas, s. k. skyddsrumsorter. Skyddsrumsorternas antal uppgår för närvarande till ca 200, huvudsakligen orter med mer än 5000 invånare. Tätort har i princip ansetts omfatta det område, där bebyggelsen, utförd eller planerad, är så sammanhängande att avståndet mellan byggnaderna inte överstiger 200 meter. Parker, idrottsplatser, hamnar, bangårdar och industrianläggningar samt liknande områden räknas dock inte som avbrott i bebyggelsen. Skyldigheten att anordna skyddsrum har för vissa tätorter ansetts böra gälla även utanför den egentliga tätorten inom riskområdet för de primära verkningarna av luftanfall med atomvapen mot tätorten. Den närmare avgränsningen bestäms genom att gränserna tas in i en organisationsplan, som underställs civilförsvarsstyrelsen för godkännande i denna fråga.

Kungl. Maj:t har genom särskilda beslut bestämt att befolkningskyddsrum i stället för enskilda skyddsrum skall finnas i innerområdena av 14 av de största tätorterna, nämligen Stockholm, Uppsala, Eskilstuna, Norrköping, Linköping, Jönköping, Karlskrona, Malmö, Helsingborg, Göteborg, Borås, Örebro, Västerås och Gävle. Befolkningsskyddsrum byggs emellertid numera inte. Vidare har Kungl. Maj:t undantagit innerområdena i Visby och Ystad från skyldigheten att anordna enskilda skyddsrum.

För tillämpningen av civilförsvarsförfattningarnas bestämmelser om skyddsrum har civilförsvarsstyrelsen meddelat vissa föreskrifter och anvisningar för olika typer av normalskyddsrum i publikationen Tekniska bestämmelser för normalskyddsrum, 1974 års upplaga. Dessutom har civilförsvarsstyrelsen utfärdat vissa ytterligare särskilda anvisningar. Av de

tekniska bestämmelserna framgår bl. a. följande.

Normalskyddsrum anordnas vid nybyggnad och ombyggnad jämförbar med nybyggnad. Vid tillämpningen av 24 § civilförsvarslagen anses enligt anvisningarna anläggningen vara industriell om den är avsedd för industriell verksamhet eller är belägen inom område som enligt gällande stadsplan är avsett för industri- eller småindustriändamål. Med industriell verksamhet kan avses industriell tillverkning, bearbetning och hantering av produkter samt i anslutning därtill bedriven kontors-, expeditions- och liknande verksamhet med ett sammanlagt effektbehov av minst 50 kilovoltampère. I fråga om grupp av anläggningar som tillsammans sysselsätter minst 25 personer bör effektbehovet utgöra minst 2 kilovoltampère per anställd för varje i gruppen ingående anläggning. Enligt anvisningarna får provisorisk undervisnings- och vårdanstalt anordnas utan skyddsrum. Byggnad för undervisning eller vård anses som provisorisk, om den kan flyttas och ingår i en planering, enligt vilken den skall utnyttjas för sådan verksamhet på samma plats i högst tio år. Radhus och kedjehus med mindre än tre våningar får anordnas utan skyddsrum. Vidare får teater, biograf, restaurang och annan samlingslokal anordnas utan skyddsrum. Beträffande tillämpningen av 24 § 1 mom. femte punkten civilförsvarslagen sägs i anvisningarna att skyddsrumsbymnads-skyldighet bör komma i fråga endast när det gäller anläggning eller byggnad, i vilken vanligen vistas minst 25 personer och som är belägen högst 3,5 km från militärt mål eller som ingår i bebyggelse, där mer än 1/3 av befolkningen har eller skall ha skyddsrum enligt 24 § 1 mom. första t. o. m. fjärde punkten civilförsvarslagen.

I anvisningarna har civilförsvarsstyrelsen reglerat freds-användningen av skyddsrum. Enligt anvisningarna får freds-användning av skyddsrum inte minska dess skyddsförmåga mot vapenverkan. I befintliga skyddsrum får inte hål tas upp i skyddsrummens stomme. Inte heller får ingrepp göras på bärande konstruktion, infästningsanordningar av permanent slag för skyddsrumsutrustning, ingjutningsgoods eller ventiler. I fredstid kan skyddsrum användas till en mängd olika verksamheter utan att dess skyddsförmåga i krig behöver påverkas. Dessa möjligheter bör tillvaratas för att skapa god skyddsrumsekonomi. Verksamhet eller lagring av vara som kan inverka menligt på skyddsrumsfunktionen godtas inte. Exempel på olämpliga verksamheter är enligt anvisningarna sådana som ger bestående lukt eller ohälsosamt stoft samt hantering av radioaktiv, giftig, brandfarlig eller explosiv vara. Enligt anvisningarna skall skyddsrum med hjälp av tillgängliga verktyg kunna ställas i ordning av personer utan särskild utbildning för eller erfarenhet av sådant arbete med ledning av anvisningar som finns i skyddsrummet. Skyddsrum skall kunna sättas i funktionsdugligt skick inom 48 timmar. Viss för skyddsrum nödvändig installation och utrustning får vara monterad under fredstid. Det gäller t. ex. fläktaggregat, tilluftskanal och övertrycksmätare. Montering av sådan materiel måste kunna ske enkelt. Demontering under fredstid av materiel som är särskilt viktig för att snabbt höja skyddsförmågan får inte ske. Det gäller t. ex. avlyftning av vissa dörrar.

Då det gäller skyddsrummens storlek innehåller anvisningarna bl. a. följande beräkningsregler som grundar sig på att skyddsrum anordnas för det antal personer som i fredstid i regel samtidigt uppehåller sig inom anläggning eller byggnad.

För järnvägsstation, bussterminal, flygplats och därmed jämförlig anläggning beräknas antalet skyddsrumspplatser efter dels antalet anställda, dels antalet trafikanter. Därvid förutsätts att antalet trafikanter inte uppgår till mer än hälften av det största antal som kan komma ifråga. För hamn beräknas antalet skyddsrumspplatser endast efter antalet anställda inom hamnägarens egen verksamhet.

I industriell anläggning beräknas skyddsrumspplatser för det största antal personer, som i fredstid samtidigt är närvarande under ett skift. Hänsyn behöver inte tas till antalet personer vid mötande skift.

För undervisningsanstalt beräknas antalet skyddsrumspplatser efter 60 % av det antal personer anstalten är avsedd för. För sjukhus och för anläggning för öppen vård beräknas platsbehovet efter två skyddsrumspplatser per vårdplats resp. anställd.

För hotell och pensionat beräknas antalet skyddsrumspplatser efter planerat antal logerande gäster samt anställd personal.

För kontor och liknande beräknas en skyddsrumspplats per 30 m² våningsyta. För butik och varuhus beräknas två skyddsrumspplatser per anställd.

För bostadshus beräknas en skyddsrumspplats per 34 m² våningsyta.

För byggnad som inrymmer lokaler för olika ändamål beräknas platsantalet för kontor, butiker och varuhus enligt de normer som nyss nämnts för varje sådan typ av lokal och för bostäder med halva antalet platser enligt de normer som gäller för bostadshus. Totala antalet platser får dock inte understiga det som normalt krävs för byggnad med enbart bostäder.

I särskilda fall kan länsstyrelsen hos regeringen begära att skyddsrum får anordnas för ett större antal personer än som tidigare angetts, t. ex. för fartygsbesättningar eller trafikanter i hamn.

Skyddsrum totala golvyta får inte överstiga 400 m². Det antal platser i ett och samma skyddsrum som godtas är beroende av antalet ovanliggande betongbjälklag och bärande stomme. Det största antalet platser som godtas enligt anvisningarna är högst 400 skyddsrumspplatser. Skyddsrum får under vissa förutsättningar anordnas i rad. Därvid godtas högst 800 skyddsrumspplatser i en och samma skyddsrumrad. Skyddsrum får vidare anordnas i byggnad eller friliggande från denna. Skyddsrum placeras om möjligt helt under omgivande marknivå. Skyddsrum skall placeras så att det snabbt kan nås av de skyddssökande för vilka det är avsett. Som största tillåtna gångavstånd i markplanet anges 25–200 m, beroende på våningsantalet i byggnaden. Om särskilda skäl föreligger får dessa gångavstånd ökas med 200 m.

Skyddsrum skall placeras på betryggande avstånd från varandra med hänsyn till vapenverkan. Vidare skall skyddsrum avskiljas på tillfredsställande sätt från utrymme vilket inrymmer verksamhet eller varor som

kan medföra fara för de skyddssökande. Skyddsrum skall anordnas så att risken för översvämning eller blockering av rasmassor blir så liten som möjligt. Skyddsrum skall ges lämplig form från skyddssynpunkt och förses med öppningar så att in- och utrymning säkerställs utan att skyddsförmågan försämras. Reservutgång skall alltid finnas. I skyddsrum skall anordnas gasfång. Ett gasfång erfordras per skyddsrum. Gasfång kan utföras fast eller monterbart. I anvisningarna ställs också vissa brandtekniska krav m. m. på skyddsrum.

Civildövarsstyrelsens tekniska bestämmelser innehåller även föreskrifter och anvisningar i vad avser byggnadskonstruktioner, installationer, utrustning samt ett supplement till föreskrifter och anvisningar för normalskyddsrum i vad avser fredsanvändning.

Den 1 januari 1974 fanns i landet ca 50 000 enskilda normalskyddsrum med sammanlagt ca 4,9 milj. skyddsrumspatser beräknade efter en skyddsrumspats per 0,75 m² golvyta. Ungefär 2/3 av platserna finns i bostadshus. Drygt hälften av skyddsrummen är av äldre typ, dvs. huvudsakligen avsedda att ge skydd mot konventionella vapen och visst skydd mot BC-stridsmedel och radioaktiv strålning. Efter år 1961 har skyddsrummen getts förbättrat skydd mot bl. a. kärnvapen. I befintliga befolkningsskyddsrum finns sammanlagt 57 000 skyddsrumspatser beräknade efter en plats per 0,75 m² golvyta. Skyddsrummen är fördelade på 15 anläggningar.

4 Skyddsrum utomlands

I skyddsrumsutredningens betänkande lämnas en översiktlig framställning över skyddsrumsbbyggandet i Danmark, Finland, Norge, Nederländerna, Schweiz, Sovjetunionen och Västtyskland.

Skyddsrum förekommer i samtliga nu nämnda länder. I det följande redovisas också skyddsrumsbbyggandet i USA, Storbritannien, Israel och Jugoslavien.

I *Danmark* föreligger skyldighet för fastighetsägare att i nybyggnader av viss storlek göra förstärkta källare, som vid senare tillfälle om så behövs kan ställas i ordning till skyddsrum. Skyddsrummen får i fredstid användas utan egentliga begränsningar. Genom statens försorg anordnas offentliga skyddsrum för trafikanter och för andra som eljest saknar skyddsrum. Om offentligt skyddsrum inrättas av enskild eller kommun i samband med att byggnad uppförs, utgår ersättning av staten för merkostnaden. Det finns ca 1,8 milj. platser i privata skyddsrum och ca 260 000 platser i offentliga skyddsrum. Omkring 150 000 skyddsrumspatser i privata skyddsrum tillkommer årligen. Samtliga skyddsrum skall ge ett rimligt skydd mot konventionella vapen samt mot ras, brand och strålning från radioaktiv beläggning. En särskild utredning har övervägt skyddsrumsförådrorna.

I *Finland* anordnas enligt befolkningsskyddslagen skyddsrum i de s. k. skyddsorderna (130 st) i byggnader som uppförs i storleken 3 000 m³ eller mer. Skyddsrummet anordnas av fastighetsägaren och på dennes bekostnad med viss rätt till avdrag i beskattningshänseende. Det åligger kommunerna att bygga allmänna skyddsrum inom områden som saknar skyddsrum samt för trafikanter m. fl. Staten svarar för kostnaden för trafikantskyddsrummen. År 1970 fanns ca 1,2 milj. skyddsrumspatser varav 86 000 platser i de allmänna skyddsrummen. Den årliga tillväxten är ca 100 000. Skyddsrummen skall vara säkra mot byggnadsras och andra verkningar av bomber än verkan av fullträff. Ändrade regler och normer för skyddsrumsbbyggandet övervägs f. n.

I *Norge* föreligger allmän skyddsrumsbbyggnadsplikt. Den har omfattat tätbebyggelse med över 1 000 invånare i Sydnorge och 500 invånare i Nordnorge. I varje nybyggnad skall skyddsrum inrättas genom fastighetsägaren, som svarar för utgifterna med ett mindre stöd genom beskattningsreglerna. Det ankommer vidare på kommunerna att bygga offentliga skyddsrum i en omfattning som i regel svarar mot 20 % av befolkningen. Kommunerna erhåller i regel statsbidrag med 2/3 av kostnaden för de offentliga skyddsrummen. Den 1 januari 1974 fanns ca 1,3 milj. skyddsrumspatser. Under senare år har ca 90 000 nya platser om året tillkommit i privata skyddsrum. Skyddsrummen skall skydda mot tryckverkan, värme, radioaktiv strålning och förorenad luft. Förslag till ändrade bestämmelser har nyligen på stortingets begäran lagts fram för regeringen av direktoratet för civil beredskap. På grundval härav har

beslutats att skyddsrum inte längre skall byggas i 150 av landets kommuner. I de omkring 290 kommuner där skyddsrum i fortsättningen anordnas skall olika typer av skyddsrum förekomma med avseende på beskaffenheten. Vidare har normerna för beräkning av platsbehovet för olika slag av byggnader ändrats.

I *Nederländerna* anordnas skyddsrum i flervåningshus. Skyddsrummen skall främst skydda mot radioaktivt nedfall. Anordningar för skydd mot verkan av tryckvåg eller för ventilation saknas.

I *Schweiz* finns en särskild lag som reglerar skyddsrumsbbygandet. I alla orter med mer än 1 000 invånare skall skyddsrum och reservutgångar anordnas i samband med nybyggnad eller större ombyggnad av källarutrymmen. Undantag kan emellertid göras. Skyddsrummen anordnas av fastighetsägaren. Statliga och kommunala bidrag utgår med minst 70 %. Antalet skyddsrumspatser är ca 3 milj. Årligen tillkommer ca 300 000 nya platser. I allmänhet inrättas skyddsrummen som s. k. närträffsäkra, vilket betyder att de skall skydda mot stötvåg och splitter från en 500 kg bomb, som faller på visst avstånd från skyddsrummet, samt vara rassäkra. I vissa fall anordnas skyddsrummen som fullträffsäkra mot nämnda bombstorlek. Förslag om nya riktlinjer för skyddsrumsbbygandet har lagts fram för förbundsförsamlingen. Enligt förslaget skall målet vara att skyddsrumspatser skall finnas för varje schweizisk invånare. Skyddsrummen skall skydda mot konventionella stridsmedel, stridsgaser och kärnvapen samt vara säkra mot brand och ras. Målet för planeringen är att skyddet skall vara fullt uppbyggt fram till år 1990.

I *Sovjetunionen* anordnas skyddsrum regelmässigt i källare i flerfamiljshus. Tunnelbanorna i de största städerna är avsedda att kunna användas som skyddsrum. Skyddsrumsförslaget har sedan länge tillmätts stor betydelse. Planer finns för att i hotande situationer även kunna ställa i ordning provisoriska skydd. Skyddsrummen utrustas för att ge ett tillfredsställande skydd mot följderna av kärnladdningsexplosioner och mot sprängbomber. Skydd mot verkningar av ABC-vapen tillmäts den största vikten.

I *Västtyskland* gäller en särskild skyddsrumslag som trädde i kraft år 1969. Lagen syftar till att införa skyddsrumspikt i samband med nybyggnation. Enligt förbundsdagens beslut skall emellertid skyddsrumsbbygandet med hänsyn till den ekonomiska situationen t. v. inte vara obligatorisk för fastighetsägarna. I stället räknade man med att tillskott av allmänna medel skulle främja att nya skyddsrum frivilligt tillkommer i nybyggnader. Det beräknades att ca 130 000 skyddsrumspatser per år skulle tillkomma på frivillig väg. F. n. finns således inte några bestämda mål uppsatta för skyddsrumsbbygandet. Ej heller har den i lagen angivna skyldigheten för fastighetsägare att inrätta skyddsrum satts i tillämpning. Enligt uppställda krav skall skyddsrummen skydda mot ras, brand, radioaktivt nedfall samt biologiska och kemiska stridsmedel. De skall vidare ge ett begränsat skydd mot verkan av tryckvåg.

I *USA* vidtas åtgärder för skydd mot verkningar av radioaktivt nedfall. Lokaler som är användbara härtill har förtecknats och i vissa fall märkts för sitt ändamål.

Storbritannien inriktar sitt civilförsvar på andra komponenter än skyddsrum.

I *Israel* inreds skyddsrum i praktiskt taget alla nya hus som uppförs i tätorter. För mindre hus byggs ofta gemensamma skyddsrum. Åtgärderna tar sikte på skydd mot verkningarna av konventionell krigföring. Skyddsrum i gränstrakter förses med täckning för skydd mot direktträff från artilleri. Där skall också finnas särskilda säkerhetsrum i husen utöver skyddsrummen för att minska skadorna av överraskande beskjutning. Stor vikt läggs vid anordningar för att skyddsrum skall kunna uppsökas snabbt. Gasskydd är förberett i alla moderna skyddsrum men filter anskaffas inte. Ytterligare skyddsanordningar i form av täckta splitter-skydd finns längs vägarna i gränsområdena.

I *Jugoslavien* är skyddsrum obligatoriska i nya hus i alla tätorter. Myndigheterna bestämmer för varje särskilt fall om skyddsrummet skall avse byggnadens eget behov av skydd eller om även andra skyddsbehov skall tillgodoses samtidigt. För att finansiera skyddsrummen upprättas kommunala fonder som också används för att ställa i ordning skyddsrum i källare i befintliga byggnader och andra lämpliga utrymmen. Enligt bestämmelserna skall skyddsrummen i största möjliga utsträckning vara användbara för olika ändamål i fredstid.

5 Utredningen

5.1 Utgångspunkter

Som utgångspunkt för sitt arbete har utredningen förutom direktiven bl. a. haft de säkerhetspolitiska bedömningarna i 1972 års försvarsbeslut (prop. 1972:75, FöU 1972:17, rskr 1972:231). För civilförsvarets del innebär dessa bedömningar i huvudsak följande.

Civilförsvaret bör bidra till totalförsvarets fredsbevarande funktion genom att stärka befolkningens motståndsförmåga och därmed tilltron till vår vilja att göra motstånd mot angrepp och påtryckningar. I de fall vi inte lyckas att avhålla från angrepp eller hot är det civilförsvarets uppgift att skydda befolkningen och lindra verkningarna av skador. Även i de fall krig pågår i vår omvärld och endast indirekt berör vårt land skall civilförsvaret kunna lindra de sekundära verkningarna för befolkningen.

Befolkningsskyddets fortsatta utveckling bör utgå från en ändrad grundsyn på framtida krigs karaktär. Det innebär bl. a. att åtgärder skall vidtas för skydd mot verkningar av i första hand konventionella stridsmedel vid bekämpning av militära mål i samband med invasion och vid markstrider samt att befolkningscentra som sådana inte bör ses som primära mål för angriparen. Skyddet bör dessutom utformas så att man tar tillvara möjligheterna att till måttliga kostnadsökningar åstadkomma skydd mot ABC-stridsmedel.

I 1972 års försvarsbeslut framhålls att skyddsrum och utrymningar inte ersätter varandra utan närmast bör ses som komplement till varandra i olika situationer, exempelvis så att begränsad utrymning får väga upp brister i tillgången på skyddsrum. Det kan också visa sig nödvändigt att i vissa situationer utrymma särskilda grupper av befolkningen eller särskilt hotade områden.

I fråga om utrymning framhålls vidare att utrymningar av den omfattning som förutsatts i det högsta av nu gällande utrymningsalternativ kan ha konsekvenser som i flera hänseenden är mindre önskvärda för samhällslivet. Planeringen bör därför inriktas på att skydd i möjlig mån bereds befolkningen i skyddsrum.

Skyddsrumbyggnandet bör i fortsättningen främst inriktas med hänsyn till det konventionella krigets krav och till att de allvarligaste riskområdena är sådana som innehåller eller ligger nära militära mål och i invasionsområden. Nuvarande förteckning över skyddsrumsorter bör omprövas mot bakgrunden av denna ändrade grundsyn. Vidare slås fast att det inte längre finns skäl att generellt undanta låghusbebyggelsen från skyddsrumbyggnadsskyldighet. Det är nämligen inte bebyggelsestypen som bör avgöra var skyddsrum skall finnas utan i stället det bedömda hotet. Inte heller finns det längre skäl att generellt undanta innerområdena i de 14 största tätorterna från enskilt skyddsrumbyggnande.

De blivande reglerna för att genomföra skyddsrumbyggnandet bör enligt 1972 års försvarsbeslut utformas så att begränsningar av erforder-

ligt antal skyddsrumspplatser är möjliga. Skyddsrumbygget bör planeras områdesvis inom riskorterna med hänsyn till det bedömda hotet och behovet i stället för att som nu generellt vara läst till de enskilda byggnaderna. Härigenom skulle behovsberäkningen bättre kunna anpassas till lokala förhållanden och förutsättningar bildas för ett ändamålsenligt resursutnyttjande. I detta sammanhang betonas också betydelsen av att skyddsrumplaneringen inordnas i den allmänna samhällsplaneringen på ett effektivare sätt än vad som f. n. är fallet.

I de större tätorternas innerområden kommer betydande brister att kvarstå under avsevärd tid även sedan man börjat bygga skyddsrum där. 1972 års försvarsbeslut innehåller därför en rekommendation om att överväga åtgärder för att tillgodose de mest angelägna skyddsbehoven i dessa områden genom att, där så är möjligt till rimliga kostnader, ställa i ordning befintliga och tillkommande underjordiska utrymmen till skyddsrum.

Vad beträffar skyddsrymmens utnyttjande under krigsförhållanden finns enligt 1972 års försvarsbeslut skäl att utgå ifrån att skyddsrummen inte under alla förhållanden kan utnyttjas på tidigare planerat sätt, dvs. uppsökas först vid förvarningstillfället. Användningen av skyddsrummen måste anpassas till möjliga prestanda hos stridsledningssystemet. Det innebär att skyddsrummen kan behöva tas i anspråk i viss omfattning även under mellanperioder när skenbart lugn råder under ett krig. Frågan om utformningen av skyddsrummen till följd härav bör studeras närmare. En riktpunkt bör härvid vara att åtgärderna kan genomföras till låga kostnader.

5.2 Sammanfattning av utredningens förslag

Med de sålunda redovisade målsättningarna i 1972 års försvarsbeslut som utgångspunkt föreslår utredningen att skyddsrumbygget prioriteras till orter, som är mest utsatta. Även låghusbebyggelse och innerområden bör förses med skyddsrum. Enligt utredningen bör bedömningen av skyddsrumbehovet ske områdesvis mot bakgrund av en planering, som samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen. Härigenom uppnås bl. a. ekonomiska fördelar genom att skyddsrumbygget bättre kan anpassas till det faktiska skyddsbehovet inom en tätort eller ett område. Besparingarna är så stora att de väl täcker merkostnaderna för skyddsrum inom låghusområden m. m.

Utredningen föreslår att den närmare avgränsningen av varje ort bestäms av kommunen, som bäst kan beakta de lokala förhållanden som bör läggas till grund för avgränsningen. Gränsen för skyddsrumbyggnads-skyldigheten bör i princip följa tätortsgränsen.

Utredningen föreslår vidare att skyddsrummens nuvarande bundenhet vid enskilda byggnader och anläggningar löses upp och att ett friare val av skyddsrumslösningar medges. Inte bara skyddsrumbehovet bör bedömas områdesvis utan också frågan hur behovet skall tillgodoses. Härvid bör man enligt utredningen beakta att byggnader av olika slag, t. ex. bostadshus

och byggnader som huvudsakligen inrymmer arbetslokaler, har behov av skyddsrum under olika tider på dygnet och därför delvis kan få sina skyddsrumsbbehov tillgodosedda i samma skyddsrumsutrymme. Genom en sådan översiktlig bedömning av skyddsrumsförfrågan anser utredningen det vara möjligt att finna de för varje särskilt fall från civilförsvartaktisk och ekonomisk synpunkt mest fördelaktiga skyddsrumslösningarna.

Enligt utredningen bör det finnas en skyddsrumspan för varje skyddsrumsort. Planen bör upprättas genom kommunens försorg och antas av kommunens fullmäktige. Den bör fastställas av länsstyrelsen. Planen bör samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen, inte minst med de översiktliga planer, som förekommer vid sidan av de lagreglerade planinstituten. Planläggningen föreslås ske enligt anvisningar, som utfärdas av regeringen eller civilförvarsstyrelsen.

I fråga om ansvaret för skyddsrummens tillkomst föreslår utredningen att det bör ankomma på civilförvarsnämnden i kommunen att med ledning av planen ta ställning till var skyddsrum skall anordnas. Beslut härom fattas allteftersom nya byggnadsprojekt, i vilka skyddsrum lämpligen kan inrymmas, blir aktuella. Skyldigheten att anordna skyddsrummet läggs på ägaren till den byggnad i vilken skyddsrummet skall inrättas.

Med hänsyn till beredskapskravet anser utredningen att all materiel, som har direkt samband med skyddsrummens skyddsfunktion, bör anskaffas och tillpassas i samband med att skyddsrummen anordnas. Liksom hittills bör materielen under fredstid kunna förvaras nedmonterad. Anskaffning av inredning och utrustning som inte direkt hänger samman med själva skyddsfunktionen, som t. ex. sjukvårdsutrustning, bör enligt utredningens mening i stor utsträckning kunna anstå tills civilförvarsberedskap införs.

När det gäller kontroll av skyddsrummen bör myndigheterna ges sådana resurser att investeringarna inte går förlorade genom att anläggningarnas värd och underhåll försummas.

Enligt utredningens mening bör det, med utnyttjande av befintliga tunnlar m. m., vara möjligt att med enkla medel anordna provisoriska skyddsrum, i vilka de skyddssökande kan få visst stötvågsskydd mot konventionella vapen liksom skydd mot byggnadsras och splitter samt i viss utsträckning mot brand och radioaktiv strålning. Förberedelserna för att ställa i ordning provisoriska skyddsrum bör i första hand bestå i en kartläggning av de potentiella skyddstillgångarna i områden med brist på skyddsrum.

En särskild skyddsrumsnämnd bör enligt utredningen tillsättas med uppgift att inför övergången till de nya reglerna utarbeta de ytterligare föreskrifter m. m. som behövs när de nya reglerna träder i kraft. Sedan nämndens verksamhet upphört kan man behöva en personalförstärkning vid civilförvarsstyrelsen och länsstyrelserna.

De grundläggande kraven på skyddsrummen bör enligt utredningen även i fortsättningen anges i civilförvarslagstiftningen. Skyddsrummens närmare utformning kommer därigenom att regleras av tillämpningsbe-

stämmelser till civilförsvarslagen och civilförsvarskungörelsen. För utredningen framstår det som naturligt att sådana tillämpningsbestämmelser meddelas av civilförsvarsstyrelsen. Den nödvändiga samordningen mellan de tekniska bestämmelserna om skyddsrum och andra byggnadsbestämmelser bör kunna åstadkommas genom samverkan mellan civilförsvarsstyrelsen, statens planverk och andra berörda myndigheter, menar utredningen. Utredningen förordar att skyddsrumsbestämmelserna tas in i Svensk Byggnorm som ges ut av planverket och som styr övrigt byggande.

Vad gäller finansieringen av skyddsrummen föreslår utredningen att var och en som uppför en nybyggnad inom en skyddsrumsort skall erlagga en skyddsrumsavgift. Avgiften skall bestämmas med utgångspunkt i det antal personer som i fredstid kan beräknas regelmässigt uppehålla sig i byggnaden eller anläggningen. Med utgångspunkt i normalkostnaden för en skyddsrumsplats fastställs storleken av den avgift som skall utgå för varje person kommunvis av länsstyrelsen efter förslag av kommunen. Att skyddsrumsavgift erlagts bör enligt förslaget vara ett villkor för att lämnat byggnadslov skall få utnyttjas. Med de medel som flyter in skall skyddsrummbygget bekostas. Skyddsrummbygget förutsätts få den omfattning som är möjlig inom ramen för tillgängliga medel. Därigenom kommer skyddsrummbyggets omfattning även i fortsättningen att bero av den fortgående byggnadsverksamheten. Enligt utredningen bör det föreslagna finansieringssystemet öppna möjlighet att delvis finansiera skyddsrummbygget genom tillskott av allmänna medel, t. ex. för kompletteringsbyggande inom områden där skyddsrumbehovet är särskilt eftersatt. Avgifterna skall användas till ersättningar till de fastighetsägare som anordnar skyddsrum eller till att täcka kostnader som uppkommit för kommunen genom skyddsrummbyggen i egen regi. Av avgifterna förslås kommunen ha rätt att tillgodoräkna sig viss mindre del för administrationskostnader. Influtna skyddsrumsavgifter bör av kommunen redovisas på sådant sätt att det klart framgår hur mycket som är tillgängligt för skyddsrummbygget.

5.3 Behovsanpassning av skyddsrummbygget

5.3.1 Allmänt

Utredningen har utgått ifrån att skyddsrummbygget även i fortsättningen kommer att ha en betydande omfattning. Utredningen framhåller att det med hänsyn till de stora kostnader som är förenade med skyddsrummbygget är angeläget att de resurser som avdelas för ändamålet används effektivt. Skyddsrummbygget måste således styras på ett sådant sätt att skyddsrummen blir väl anpassade till behoven och att de skyddsrumslösningar väljs som är så fördelaktiga som möjligt med hänsyn till civilförsvarsmässiga och samhällsekonomiska krav.

Enligt utredningen får den önskade styrningen av skyddsrummbygget i första hand åstadkommas genom urvalet av tätorter och andra

platser, där skyddsrum skall anordnas. Detta urval bör göras av regeringen mot bakgrund av den säkerhetspolitiska målsättning som riksdagen har godkänt.

Inom utsedda riskorter bör enligt utredningen skyddsrumsbbygandet sedan styras genom ett planeringsförfarande i kommunal regi men under länsstyrelsernas tillsyn. Planeringen bör omfatta en områdesvis bedömning av behovet av skyddsrum och av frågan hur detta behov skall tillgodoses på bästa sätt med hänsyn till skyddstaktiska och ekonomiska intressen. Planeringen bör ha formen av särskilda skyddsrumplaner och skall samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen. Utredningen föreslår att en skyddsrumspan upprättas för varje tätort och annan plats, där skyddsrum skall anordnas.

5.3.2 Skyddsrumsorter

Enligt utredningens mening bör regeringen liksom hittills hänföra sig till tätortsbegreppet när beslut meddelas om urvalet av skyddsrumsorter. Beslutet bör således innefatta en förteckning över de tätorter, inom vilka skyddsrum skall anordnas, och kompletteras med en definition av begreppet tätort. Med ledning av denna definition bör enligt utredningen sedan den närmare avgränsningen av skyddsrumsorterna ske som ett led i skyddsrumspaneringen och således beslutas av lokala och regionala myndigheter. Besluten skall för sin giltighet inte vara beroende av godkännande av central instans. Den förenkling av beslutsordningen som detta innebär öppnar förutsättningar för en tätare omprövning av gränsen för skyddsrumsorten. Det blir enligt utredningen därigenom möjligt att successivt utsträcka skyddsrumspaningsplikten till nya områden i samma takt som mera fasta bebyggelseplaner tar form. Härmed menas inte att skyddsrumspaningsplikten bara skall kunna utsträckas till områden för vilka stadsplan eller byggnadsplan upprättats enligt byggnadslagen. I stället syftar utredningen närmast på de översiktliga planformer som förekommer vid sidan om de lagreglerade planinstituten.

Utredningen föreslår att, sedan regeringen bestämt att skyddsrum skall anordnas inom en viss tätort, skyddsrumspan upprättas för orten genom kommunens försorg. Det första momentet i planeringen blir därvid att bestämma gränsen kring det område som skall planeras, dvs. att avgränsa skyddsrumsorten. Detta sker med ledning av den givna definitionen på tätortsbegreppet. Planeringen skall således omfatta det område där bebyggelsen, utförd eller planerad, är så sammanhängande att avståndet mellan byggnaderna inte överstiger 200 meter. Att bebyggelsen är planerad bör i detta sammanhang enligt utredningen betyda att planerna tagit så fasta former att förutsättningar finns för en skyddsrumspanering. Vilka dessa förutsättningar är får närmare anges i de anvisningar för planeringen som måste utfärdas av civilförsvarsstyrelsen.

Allteftersom tätorten expanderar genom att nya områden planeras för bebyggelse skall skyddsrumsortens gräns flyttas ut och området för

skyddsrumspaneringen utvidgas. Enligt utredningens mening bör skyddsrumspaneringen samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen under ömsesidig påverkan. Frågan om skyddsrumspanering bör således tas upp redan när man börjar planlägga ett nytt område för bebyggelse. En annan sak är att skyddsrumspan för området inte kan antas och fastställas förrän bebyggelseplaneringen kommit så långt att skyddsrumspanen kan grundas på en hygglig kännedom om den tilltänkta bebyggelsens utformning — t. ex. vilka verksamheter, som skall bedrivas inom området samt hur många arbetsplatser och hur stor bostadsyta som skall finnas där. Några exakta uppgifter behövs dock inte. Enligt utredningen resulterar ändå varje praktiskt användbar metod att bestämma skyddsrumspanbehovet bara i ungefärliga uppskattningar av de verkliga behoven.

Utredningen anser således att skyddsrumsorten i princip skall sammanfalla med tätorten. Undantag härifrån kan dock visa sig vara påkallade. Ett sådant undantag kan t. ex. vara en geografiskt väl avgränsad del av en tätort, som vid en riskbedömning inte anses behöva ingå i skyddsrumsorten av säkerhetspolitiska skäl t. ex. därför att avståndet till närmaste militära mål är stort. Beslut om sådana undantag bör enligt utredningen fattas i samma ordning som urvalet av skyddsrumsorterna och alltså meddelas av regeringen. Undantagen anges lämpligen i förteckningen över skyddsrumsorterna. Skulle — i samband med att en skyddsrumsort utvidgas genom att ett nytt område planeras för bebyggelse — fråga uppkomma om att undanta området från skyddsrumspanbyggnad, föreslår utredningen att kommunen får göra framställning härom hos regeringen. Över en sådan framställning bör givetvis länsstyrelsen och civilförsvarsstyrelsen yttra sig. Vid bifall till framställningen bör enligt utredningen regeringens beslut meddelas i form av en ändring av ortsförteckningen.

Utredningen framhåller emellertid att den nu föreslagna ordningen för avgränsningen av skyddsrumsorter inte kan tillämpas, när det gäller att avgränsa andra platser än tätorter, där det enligt regeringens beslut skall byggas skyddsrum. I sådana fall är det enligt utredningens mening lämpligast att avgränsningen bestäms i regeringens beslut eller uppdras åt civilförsvarsstyrelsen.

5.3.3 Skyddsrumsområden

Utredningen föreslår att sedan avgränsningen av en skyddsrumsort bestämts skall skyddsrumsorten som nästa led i planeringen indelas i områden, s. k. skyddsrumsområden. Områdesindelningen skall omfatta hela skyddsrumsorten. Denna indelning är enligt utredningen i första hand ett medel för att åstadkomma en önskad styrning av skyddsrumspanbyggnaden. Indelningen kommer emellertid att få stor betydelse också för det taktiska utnyttjandet av skyddsrummen under krig. Det områdesvisa skyddsrumspanbyggnaden i fred förutsätter nämligen enligt utredningen att skyddsrumspanbeståndet utnyttjas områdesvis i krig. Vid indelningen i skyddsrumspanområden måste därför den största vikt fästas vid de skydds-

taktiska synpunkterna. Det måste givetvis vara praktiskt möjligt för befolkningen inom varje skyddsrumsområde att gemensamt utnyttja skyddsrummen i krig på det sätt som förutsätts när områdesindelningen bestäms.

Utredningen framhåller vidare att korta gångavstånd inte garanterar att skyddsrummen under alla förhållanden hinner nås vid flyglarm. Särskilt gäller detta de grupper av befolkningen som genom olika slags rörelsehinder eller på grund av hög ålder har svårt att förflytta sig snabbt. Följden härav blir att man även med det gångavstånd som nu tillåts bör räkna med att många människor periodvis måste använda skyddsrummen som mer eller mindre stadigvarande nödbostad. Utredningen drar den slutsatsen att det inte finns anledning att generellt behålla en fixerad gräns på 200 meter som ett största tillåtna gångavstånd. Ett mer flexibelt betraktelsesätt bör anläggas.

Utredningen förutsätter emellertid att skyddsrumsområdenas storlek begränsas så att större gångavstånd än ca 500 meter som regel inte erhålls. Det bör vidare eftersträvas att ge skyddsrummen ett sådant läge att högst 1/3 av de skyddssökande får längre gångavstånd än 200 meter. Enligt utredningen bör ett skyddsrum inte vara större än att det kan ge plats för 400 personer.

Utredningen framhåller vidare att genom att dela in en skyddsrumsort i skyddsrumsområden på ett sådant sätt att dag- och nattbefolkningen väger så jämnt som möjligt inom varje skyddsrumsområde uppnås största möjliga begränsning av skyddsrumsbekovet. Förutsättningarna härför varierar givetvis starkt efter bebyggelsens karaktär. I tätt bebyggda centrala delar av en tätort, där bostäder och arbetsplatser ofta är väl blandade, bör förutsättningarna vara goda. I vissa fall bör det till och med vara möjligt att bilda skyddsrumsområden med i det närmaste lika stor dagbefolkning som nattbefolkning. I skyddsrumsorternas ytterområden, där bebyggelsen är glesare, har man däremot anledning vänta sig att förutsättningarna är sämre.

Vid indelningen i skyddsrumsområden bör vidare enligt utredningen beaktas de möjligheter som i vissa fall finns att tillgodogöra sig sådana överskott på skyddsrumspatser, som kan uppkomma inom redan bebyggda områden genom övergången till den av utredningen föreslagna metoden att beräkna skyddsrumsbekovet områdesvis. I sådana fall gäller det att dra områdesgränserna så att överskottet kan tillgodoräknas annan bebyggelse – antingen redan uppförd bebyggelse, som saknar skyddsrum, eller planerad bebyggelse, för vilken man då i motsvarande mån slipper att bygga nya skyddsrum.

Enligt utredningen är det också önskvärt att indelningen i skyddsrumsområden görs mot bakgrund av en uppskattning av vilka byggnadsprojekt som kan förutses bli aktuella inom varje skyddsrumsområde under närmast överblickbar tidsperiod – förslagsvis fem år – och som kan vara lämpliga att förena med ett skyddsrumsbuget. Vid indelningen i skyddsrumsområden bör man enligt utredningen också beakta eventuella möjligheter att bygga skyddsrum utan samband med annat byggnadsprojekt

t. ex. under ett torg eller i en park.

Utredningen framhåller vidare att det erbjuder speciella problem att anordna skyddsrum i låghusbebyggelse, inte minst småhusområden. Det kan därför vara svårt att finna lämpliga skyddsrumslösningar som inte innebär eftergifter när det gäller de civilförsvarstaktiska kraven. Särskild uppmärksamhet måste därför ägnas låghusbebyggelsen, när indelningen i skyddsrumsområden bestäms. En annan faktor som kan ha betydelse för områdesindelningen är förekomsten av potentiella skyddsmöjligheter i befintliga underjordiska eller eljest överbyggda lokaler, som utan mera omfattande åtgärder kan ställas i ordning till provisoriska skyddsrum. Utredningen anser det därför särskilt viktigt att beakta dessa möjligheter i områden, där bristen på skyddsrum är stor och kan bedömas bestå under lång tid framöver.

Enligt utredningen kan det finnas skäl att från tid till annan ompröva indelningen i skyddsrumsområden. Utredningen framhåller dock att det är angeläget att områdesgränserna inte ändras alltför ofta. För att områdesindelningen skall ändras bör därför krävas väsentliga förändringar i de förutsättningar som ligger till grund för indelningen.

5.3.4 Behovsberäkningsprinciper

Utredningen föreslår att behovet av skyddsrum beräknas för varje skyddsrumsområde för sig. Behovet bör för varje område bestämmas antingen efter dagbefolkningen eller nattbefolkningen beroende på vilken som är störst inom området. Enligt utredningen grundas förslaget på tanken att olika byggnader och anläggningar, t. ex. bostadshus och arbetslokaler medför störst behov av skyddsrum under olika tider på dygnet och därför i viss utsträckning bör kunna få sina skyddsrumsbegov tillgodosedda genom samma skyddsrumsutrymme. Huvuduppgiften inom detta planeringsmoment blir således att för varje skyddsrumsområde beräkna hur många personer som stadigvarande vistas inom området dels under dagen, dels om natten. För att kunna göra detta måste man givetvis först beräkna motsvarande antal för varje enskild byggnad och anläggning, där människor vanligen vistas.

Utredningen anser att det inte finns anledning att på det sätt som nu sker göra åtskillnad i skyddsrumshänseende mellan olika typer av bostadshus. Skyddsrum bör anordnas åt alla som bor inom områden, där skyddsrum bedöms vara behövliga, oberoende av antalet våningar i bostadshusen. Till grund för den områdesvisa beräkningen av skyddsrumsbegovet bör därför läggas det uppskattade behovet vid alla byggnader som inrymmer bostäder.

Utredningen framhåller att gällande regler för beräkningen av skyddsrumsbegovet i bostadshus ger till resultat att antalet skyddsrumspatser blir onödigt stort, sett på sikt. Till grund för beräkningen av antalet behövliga skyddsrumspatser bör enligt utredningens mening inte läggas det omedelbara behovet utan det behov som bedöms föreligga under

större delen av bostadshusens livslängd.

Vid beräkningen av erforderligt antal skyddsrumspplatser bör således enligt utredningens mening hänsyn tas till den fortgående förbättring av utrymmesstandarden i våra bostäder, som kan förutses mot bakgrund av gällande bostadspolitiska målsättning. Ett annat förhållande som bör tillmätas betydelse vid behovsberäkningen är att boendetätheten i ett bostadsområde enligt erfarenhet minskar successivt under områdets livstid. Sedan boendetätheten kulminerat när området är några år gammalt, sker en fortlöpande utglesning som en följd av bl. a. hushållsprängningen.

Utredningen har sökt att generellt bedöma omfattningen av den successiva befolkningsutglesningen inom nybyggda bostadsområden. Utredningen här därvid funnit att boendetätheten efter ett tjugotal år kan beräknas uppgå till 75–80 % av vad som gällde vid inflyttningstillfället.

Utredningen framhåller att det givetvis är omöjligt att med någon högre grad av bestämdhet uttala sig om vilken boendetäthet som kan förväntas i framtiden. Härför krävs ytterligare undersökningar av mer allmängiltig karaktär.

Enligt utredningens mening är emellertid tendensen i boendetäthetens utveckling så klar att utredningen anser sig kunna föreslå att de nuvarande normerna för beräkningen av skyddsrumskbehovet i bostadshus bör ändras. Utredningen anser att den riskökning detta medför inte är större än att den bör kunna godtas. Som riktlinje vid omprövningen av normerna bör enligt utredningens mening gälla att den förväntade boendetätheten om 15–20 år läggs till grund för beräkningen av skyddsrumskbehovet. Utredningen framhåller emellertid vikten av att boendetäthetens utveckling fortlöpande följs upp och att den beräkningsnorm som väljs ändras när utvecklingen ger anledning till det. Vidare bör beaktas att utrymmesstandarden som regel är något högre i småhus än i flerfamiljshus. Nämda beräkningar bör avse förhållandena nattetid. Utredningen föreslår således att behovsberäkningen sker med utgångspunkt i det totala antalet boende. Detta antal kan i princip anses motsvara nattbefolkningen i bostadshusen. I bostadshus är befolkningen under dagen självfallet mindre än nattbefolkningen, eftersom många vistas på sina arbetsplatser under dagtid. Dagbefolkningen i bostadshus bör enligt utredningens mening alltid uppskattas till en viss bestämd del av nattbefolkningen.

Utredningen framhåller att om man övergår till att tillgodose skyddsrumskbehovet områdesvis bortfaller de skäl som för närvarande talar mot att förse mindre industriella anläggningar med skyddsrum. Det är också utredningens mening att skyddsrum skall anordnas för alla som arbetar vid industriella anläggningar oberoende av om anläggningarna är stora eller små. Över huvud taget saknas det från skyddssynpunkt godtagbara skäl för att på det sätt som nu sker göra åtskillnad i skyddsrumshänseende mellan olika kategorier av byggnader och anläggningar. Enligt utredningens mening bör skyddsrum i princip anordnas för alla som vistas inom områden, där skyddsrum bedöms vara erforderliga.

Utredningen föreslår vidare att behovet vid industrianläggningar beräknas för ett helt industriområde, inom vilket variationerna i antalet anställda vid olika anläggningar i stor utsträckning kan förväntas väga upp varandra. Förutsättningarna blir härigenom enligt utredningen större för att beräkningen skall resultera i mera verklighetsnära värden än om behovet beräknas för de olika anläggningarna var för sig.

Utredningen framhåller att skyddsrumspanceringen bör samordnas, tidsmässigt och innehållsmässigt, med den allmänna bebyggelseplaneringen. För nya industriområden bör således skyddsrumspaner upprättas parallellt med att planerna för markens användning tar fastare former. Så snart det finns förutsättningar att med tillfredsställande säkerhet uppskatta antalet arbetsplatser inom ett nytt industriområde, bör enligt utredningen behovet av skyddsrum inom området bestämmas genom att skyddsrumspaner antas och fastställs. Behovet bör därvid beräknas efter normer som grundas på prognoser om antalet arbetsplatser per ytenhet industrimark. Sådana prognoser görs ofta i samband med att generalplan upprättas. Normerna bör – i likhet med vad som föreslås beträffande motsvarande normer för beräkningen av skyddsrumspaner inom bostadsområden – bestämmas med beaktande av förväntad utveckling under en förhållandevis lång tidsrymd.

Utredningen framhåller att det beräknade antalet arbetsplatser per ytenhet industrimark kommer att variera med hänsyn till arten av planerad verksamhet. Enligt utredningens mening bör det dock vara möjligt att fastställa generella normer, som kan tjäna som riktvärden vid beräkningen. Sådana normer bör kunna frångås, när det finns särskilda skäl för det, t. ex. när planerna för markanvändningen omfattar verksamhet, som medför speciellt många eller få arbetsplatser per ytenhet mark.

Vad som anförts om skyddsrumspaner för industrier gäller behovet under dagtid. Något behov under natten torde enligt utredningen generellt sett inte finnas vid industrier. I den mån utpräglad processindustri eller annan industri, som regelmässigt drivs kontinuerligt, finns inom ett skyddsrumspaner måste dock beräknas hur många personer som dessa industrier sysselsätter under nattsiftet.

Som utredningen tidigare framhållit bör skyddsrum i princip anordnas åt alla som vistas inom områden där skyddsrum bedöms vara erforderliga. Utredningen föreslår därför att till grund för den områdesvisa beräkningen av skyddsrumspaner läggs det uppskattade behovet vid alla byggnader och anläggningar – samlingslokaler undantagna – där det vanligen vistas människor. I fråga om anläggningar, som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalter eller hotell eller pensionat, bör således även de som är avsedda för mindre än 25 personer inräknas, när skyddsrumspaner bestäms. Detsamma gäller en- och tvåvåningsbyggnader, som är avsedda för kontors- och affärsändamål. Enligt utredningens mening bör inte heller byggnad som är avsedd för barnstuga undantas när skyddsrumspaner beräknas.

Liksom när det gäller bostadshus och industriella anläggningar bör enligt utredningen de normer som ställs upp för beräkningen av skydds-

rummsbehovet vid olika anläggningar och byggnader, grundas på allmängiltiga och överslagsmässiga uppskattningar av hur många personer, som kan tänkas vistas vid dem. Uppskattningarna bör i görlig mån ske med beaktande av den utveckling, som kan förväntas under närmast överblickbara tidsperiod. För varje slag av anläggning och byggnad bör det finnas två normer, av vilka en avser dagbefolkningen och en nattbefolkningen.

Enligt utredningens mening bör begreppet "skyddsrum" i fortsättningsen reserveras för skydd som anordnas åt civilbefolkningen. Skydd, som anordnas åt civilförsvarspersonal och för annan krigsviktig verksamhet, t. ex. viss industriproduktion, bör således inte kallas skyddsrum. I överensstämmelse med denna uppfattning föreslår utredningen att skyddsrummsbehovet uteslutande skall grundas på befolkningsförhållandena. När behovet bestäms för ett skyddsrumsområde skall hänsyn därför inte tas till eventuell förekomst av andra skyddsobjekt.

Med ett skyddsrumsområdes dagbefolkning bör enligt utredningens mening förstås befolkningen inom området under sedvanlig arbetstid. Nattbefolkningen bör däremot beräknas på förhållandena under den tid på natten, när de flesta vistas i sina bostäder. Utredningen är väl medveten om att det med dessa definitioner på begreppen dagbefolkning och nattbefolkning finns skyddsrumsområden, inom vilka befolkningen vid vissa tillfällen kan vara större än både dagbefolkningen och nattbefolkningen och att det därför kan sägas att skyddsrummsbehovet inom dessa områden underskattas, om det beräknas på endera av dagbefolkningen eller nattbefolkningen. Enligt utredningens mening är det emellertid orimligt att dimensionera skyddsrummsbyggandet för tillfälliga behovstoppar. I stället bör omfattningen bestämmas av mer varaktiga och allmängiltiga behov. Denna utredningens mening hänger samman med utredningens grundläggande uppfattning att skyddsrummsbyggandet bör grundas på en schablonmässig uppskattning av skyddsrummsbehovet. Inte minst med hänsyn till de ständiga förändringarna i befolkningsförhållandena är det meningslöst att sträva efter exakta beräkningar av skyddsrummsbehovet.

Ett skyddsrumsområdes dagbefolkning respektive nattbefolkning motsvarar summan av de befolkningstal, som räknas fram för olika anläggningar och byggnader inom området. Den största av dessa summor skall läggas till grund för den vidare beräkningen av det skyddsbehov som skall tillgodoses inom området.

Värnpliktiga och annan inom totalförsvaret krigsplacerad personal bör enligt utredningens mening inte tas med vid beräkningen av skyddsrummsbehovet. Skälet härtill är att denna personal kan väntas bli inkallad till tjänstgöring under ett tidigt beredskapsskede och i samband därmed lämna sina bostäder och arbetsplatser inom skyddsrumsorterna. Det finns därför inte någon anledning att räkna in berörd personal i den befolkning som skyddsrummen anordnas för. I den mån personalen tillhör försvarsmakten eller civilförsvaret kan för övrigt förutsättas att skyddsbehovet tillgodoses i särskild ordning.

Utredningen föreslår således att det befolkningstal – motsvarande

antingen dagbefolkningen eller nattbefolkningen — som enligt vad tidigare framhållits skall läggas till grund för beräkningen av skyddsrumskravet inom ett skyddsrumsområde, minskas med antalet värnpliktiga m. fl. inom området. Minskningen bör utgöras av en schablonmässigt beräknad andel av befolkningen. Enligt civilförsvarsstyrelsens uppskattningar motsvarar berörd personal ca 12 % av befolkningen.

Avdraget för värnpliktiga m. fl. bör enligt utredningens mening vara lika stort i alla skyddsrumsområden. Utredningen anser t. ex. inte att i detta sammanhang hänsyn skall tas till att det i vissa områden kan finnas ovanligt många eller få män i värnpliktig ålder. Sådana avvikelser från en normal sammansättning av befolkningen bör i stället beaktas, när man bestämmer de normer efter vilka skyddsrumskravet för olika slag av anläggningar och byggnader skall beräknas. Så bör bl. a. ske beträffande universitetsbyggnader och ålderdomshem.

Sedan skyddsrumskravet för ett skyddsrumsområde bestämts, bör enligt utredningen undersökas i vad mån behovet är tillgodosett. Inom området befintliga skyddsrum bör således registreras. Utredningen anser att man därigenom får ett mått på omfattningen av det skyddsrumbyggande som måste komma till stånd inom området. Befolkningsskyddsrum och enskilda skyddsrum bör redovisas var för sig. Beträffande varje skyddsrum antecknas belägenheten och det antal personer som får plats i skyddsrummet. Skyddsrummens kvalitet bör enligt utredningen också antecknas, när det gäller enskilda skyddsrum lämpligen genom angivande av byggnadsår. Däremot behöver skyddsrummens aktuella tillstånd inte särskilt kartläggas och registreras. Endast om det vid den fortlöpande underhållskontrollen uppdagas att ett visst skyddsrum inte fyller de krav som gäller för ifrågavarande kvalitet och skyddsrummet omöjligen kan ställas i ordning, bör det komma i fråga att stryka skyddsrummet ur registret över befintliga skyddsrum. Anses skyddsrummet ändå utgöra en skyddstillgång kan det registreras som provisoriskt skyddsrum.

Även skyddsrum, som byggts i område, där enligt nya bestämmelser skyddsrum inte skall anordnas, bör enligt utredningen registreras. Sådan registrering får ske i särskild ordning utan samband med skyddsrumspan.

5.4 Val av skyddsrumslösning

Utredningen framhåller att utvecklingen går mot en industrialisering av byggandet. Genom variantbegränsning och standardisering kan arbetskraftsåtgången minskas och stora byggdelar med hög färdigställningsgrad tillverkas i stor skala på fabrik. Bostadsbyggandet organiseras i större projekt där byggnaderna ges en enhetlig utformning. Bostadshusens innehåll renodlas och källare undviks ofta. I produktionstekniskt hänseende bryter källarvåningarna den förenkling, som eftersträvas. I synnerhet vid lägre bebyggelse — två till tre våningar — strävar man efter att förlägga

förråd, tvättstugor, skyddsrum m. m. till särskilda byggnader, som kan uppföras oberoende av det seriemässiga arbetet med bostadshusen.

En bättre anpassning av skyddsrumsbbyggandet till denna utveckling förutsätter enligt utredningens mening att skyddsrummens nuvarande bundenhet vid de enskilda anläggningarna och byggnaderna löses upp. Visserligen är det redan enligt gällande bestämmelser möjligt att undantagsvis anordna skyddsrum, som är gemensamt för två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader. Enligt utredningen finns det inte heller något oeftergivligt krav på att skyddsrum skall anordnas inom den anläggning eller byggnad för vilken det är avsett. Civilförsvarsstyrelsen har också på senare tid beviljat flera dispenser för mera fritt valda skyddsrumslösningar. Emellertid har det visat sig att de nuvarande bestämmelserna har en tendens att binda skyddsrumsbbyggandet till lösningar som är dåligt anpassade till den byggnadstekniska utvecklingen. Utredningen föreslår därför att bestämmelserna ändras så att de främjar ett friare val av skyddsrumslösningar.

Utredningen framhåller vidare att ett friare val av skyddsrumslösningar under alla förhållanden skulle göra det möjligt att söka sig fram till den mest ekonomiska storleken på varje särskilt skyddsrum. Också från civilförsvartaktiska synpunkter skulle en sådan större valfrihet erbjuda fördelar.

Utredningen anser vidare att den otillfredsställande fredsanvändningen av skyddsrummen gör att det kapital som lagts ner i dessa utrymmen förräntar sig dåligt, vilket oförmånligt påverkar skyddsrumskostnaderna. För att minska dessa är det därför angeläget att fredsanvändningen är så inbringande som möjligt. Att de gällande skyddsrumsbbestämmelserna inte resulterar i ekonomiskt tillfredsställande fredsanvändning av skyddsrummen beror enligt utredningens mening i hög grad på att skyddsrummen skall anordnas inom eller i närheten av de anläggningar och byggnader för vilka de är avsedda. Härigenom medges inte de fria val av skyddsrumslösningar som skulle göra det möjligt att uppnå en mer kvalificerad fredsanvändning. Skyddsrummens nuvarande bundenhet vid enskilda anläggningar och byggnader bör därför enligt utredningen även av denna anledning lösas upp.

Utredningen föreslår också att bestämmelserna ändras så att det blir möjligt att bygga större skyddsrumsenheter.

Utredningen konstaterar att en annan omständighet som minskar fredsanvändningsmöjligheterna har med skyddsrummens utformning att göra. För att öka friheten vid valet av fredsanvändning bör enligt utredningen de bestämmelser som reglerar frågan om öppning för fönster och dörrar i skyddsrummen mjukas upp. Användningen av specialkonstruktioner, t. ex. väggelement av betong, som kan skjutas för sådana öppningar bör underlättas. Kostnaderna för sådana specialkonstruktioner kan för övrigt bäras lättare av större skyddsrumsenheter, vilket ytterligare stryker under hur angeläget det är att skyddsrumreglerna är utformade så att den genomsnittliga storleken på skyddsrummen inte blir för liten.

Enligt utredningen talar alltså flera skäl för att skyddsrummens nuvarande bundenhet vid enskilda byggnader och anläggningar upphör och att ett friare val av skyddsrumslösningar medges. Enligt utredningens mening bör inte bara skyddsrumskravet bedömas områdesvis utan också frågan hur behovet skall tillgodoses. Genom en sådan översiktlig bedömning av skyddsrumfrågan bör bl. a. en ekonomiskt mera fördelaktig fredsanvändning kunna åstadkommas.

Utredningen betonar att det anförda inte utesluter möjligheten att välja den skyddsrumslösning som innebär att varje byggnad förses med skyddsrum i källaren. I den mån denna lösning ter sig fördelaktigast vid en sammanvägning av alla beaktansvärda synpunkter — såväl civilförsvartaktiska som ekonomiska — bör den givetvis väljas. Vad utredningen önskar uppnå är att skapa möjligheter för ett friare val av skyddsrumslösningar.

Utredningen framhåller att f. n. anordnas skyddsrum av olika typer med varierande skyddsförmåga. Utredningen utgår emellertid från att de skäl som legat till grund för denna differentiering inte längre gäller med samma styrka och att därför bara en skyddsrumstyp skall förekomma i fortsättningen. Under alla förhållanden blir det enligt utredningen enklare att administrera ett skyddsrumsb byggande om detta baseras på en enhetlig skyddsrumstyp.

5.5 Skyddsrumspanering och byggansvar

5.5.1 Central och regional planering

Utredningen har vid sina överväganden kommit till den uppfattningen att det — utöver den förteckning över skyddsrumsorterna, som regeringen bör fastställa — inte finns behov av särskilda riksomfattande skyddsrumspaner. När det gäller skyddsrumsb byggandets omfattning finns det således enligt utredningens mening inte utrymme för någon annan central styrning än den som ortsförteckningen kan sägas innebära. Frågan om skyddsrumskravets storlek är beroende av lokala förhållanden och bör inte rimligen prövas centralt. Inte heller bör den takt i vilken skyddsrum skall byggas för att tillgodose behovet bestämmas centralt. Utbyggnadstakten bör liksom hittills bli beroende av den fortgående byggnadsverksamhetens omfattning.

Något behov av regionalt, t. ex. länsvis, upprättade skyddsrumspaner har utredningen inte kunnat finna. På länsstyrelsen bör dock som utredningen utvecklar i det följande ankomma att fastställa lokala skyddsrumspaner och att även i övrigt ha tillsyn över planeringsverksamheten. I det följande behandlar utredningen endast skyddsrumspaneringen på lokal nivå.

Vid sina överväganden om planläggningen i skyddsrumsorterna har

utredningen utgått från att skyddsrumsfrågan såvitt möjligt bör bedömas samordnad med andra frågor som rör bebyggelsens utformning. Bäst vore enligt utredningens mening att inordna skyddsrumsfrågan som en del i den allmänna bebyggelseplaneringen. Emellertid har utredningen funnit att det i gällande byggnadslagstiftning inte finns något översiktligt planinstitut, inom vars ram skyddsrumsfrågan kan bedömas områdesvis på sätt utredningen anser önskvärt. Utredningen har därför kommit fram till att särskilda skyddsrumplaner bör upprättas. Dessa bör samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen – inte minst med de översiktliga planer, som förekommer vid sidan av de lagreglerade planinstituten.

5.5.2 Skyddsrumspan

Resultaten av de olika momenten i planeringsförfarandet bör enligt utredningens mening dokumenteras i en handling som föreslås få benämningen skyddsrumspan. En sådan plan för skyddsrumsförsörjningen bör upprättas för varje tätort eller annan plats, där skyddsrum skall anordnas.

Utredningen föreslår att i skyddsrumspanen skall anges skyddsrumsortens avgränsning, dvs. inom vilket område som skyddsrum skall anordnas samt i anslutning härtill indelningen i skyddsrumsområden. Båda dessa förhållanden registreras bäst genom en karta, på vilken skyddsrumsortens och skyddsrumsområdenas gränser markeras.

I övrigt bör i skyddsrumspanen för varje skyddsrumsområde anges

a) skyddsrumskravet, dvs. det antal skyddsrumspatser som skall finnas inom området;

b) skyddsrumstillgången, dvs. befintliga skyddsrum med angivande av deras belägenhet och kvalitet samt det antal personer som får plats i vart och ett av dem;

c) nybyggnadskravet, dvs. det antal skyddsrumspatser som måste tillkomma inom området;

d) möjligheterna att anordna provisoriska skyddsrum i tunnlar och andra underjordiska utrymmen med särskilt angivande av det antal personer som beräknas få plats i varje provisoriskt skyddsrum;

e) planerade byggnadsprojekt, som bedöms vara lämpliga att förena med ett skyddsrumspanbyggnad;

f) andra tänkbara lösningar på skyddsrumspanfrågan än de nu nämnda.

Utredningen framhåller härvid att skyddsrumspanen genom att redovisa skyddsrumskravet, skyddsrumstillgången och nybyggnadskravet inom varje skyddsrumsområde fyller sitt grundläggande syfte att tjäna som hjälpmedel när det gäller att anpassa skyddsrumspanbyggnad efter behovet. Genom att planen också anger möjligheterna att anordna provisoriska skyddsrum inom varje skyddsrumsområde får planen dessutom karaktären av beredskapsinstrument. Med ledning av planen kan i ett skärpt utrikespolitiskt läge bedömas vilka åtgärder som kan vidtas för att som en nödutväg öka skyddstillgångarna genom att anordna provisoriska skyddsrum. Genom redovisningen av möjligheterna

att anordna provisoriska skyddsrum skapas också ett säkrare underlag för bedömningar i vilka skyddsrumsområden som behovet av ytterligare skyddsrum är mest angeläget.

När det gäller redovisningen av planerade byggnadsprojekt, som bedöms vara lämpliga att förena med ett skyddsrumsb byggande, och av andra tänkbara lösningar på skyddsrumsföråran framhåller utredningen bl. a. att skyddsrum som regel bör byggas i anslutning till andra byggnadsprojekt. Att överblicka vilka byggnadsprojekt som kan bli aktuella och som lämpligen kan förenas med skyddsrumsb byggen låter sig knappast göra för någon längre tidsperiod. Skyddsrumspaner som innefattar ställningstaganden i nämnda hänseenden blir därför enligt utredningens mening snabbt föråldrade och måste omprövas med korta mellanrum. Eftersom ställningstagandena är av mycket detaljerad karaktär skulle varje sådan omprövning kräva ett omfattande arbete.

Utredningen föreslår att skyddsrumspanen endast bör ha en utredande funktion när det gäller frågan om tillkommande skyddsrum antal, storlek och belägenhet. Mot bakgrund av planen får man sedan successivt ta ställning till vilka skyddsrum som skall byggas. Skyddsrumspanen bör således för varje skyddsrumsområde innehålla uppgift om de byggnadsprojekt som beräknas bli utförda under de närmast följande åren och som kan förväntas vara lämpliga att förena med ett skyddsrumsb byggande. Eftersom det också kan bli aktuellt att bygga skyddsrum utan samband med annat byggnadsprojekt, bör det enligt utredningen dessutom anges i skyddsrumspanen vilka skyddsrumslösningar av det slaget som är tänkbara inom olika skyddsrumsområden. Som exempel på sådana lösningar nämner utredningen skyddsrum under gata, torg, park eller annan allmän plats. Utredningen framhåller emellertid att den omständigheten att vissa lägen angetts i skyddsrumspanen som lämpliga för tillkommande skyddsrum inte skall hindra att skyddsrumsb byggnadsskyldigheten knyts till andra byggnadsprojekt.

Utredningen föreslår att anvisningar om skyddsrumspanen bör meddelas av regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, av civilförsvarsstyrelsen. Anvisningarna måste vara tillgängliga snarast efter det att de av utredningen föreslagna ändringarna i civilförsvarslagens och civilförsvarskungörelsens skyddsrumsb bestämmelser utfärdats så att skyddsrumspaneringen kan komma igång snabbt och skyddsrumspaner vara antagna och fastställda, när ändringarna något år senare träder i kraft. Utredningen föreslår att anvisningarna grundas på resultaten av en detaljerad provplanläggning av en eller ett par lämpliga skyddsrumsorter.

När det gäller skyddsrumspanens utformning anser utredningen att det inte finns anledning att nu göra några ingående överväganden. För utredningen framstår det dock som lämpligt att låta planen bestå av en allmän del, som innefattar karta över skyddsrumsortens gränser och indelning i skyddsrumsområden, samt en speciell del, som innehåller ett uppslag för varje skyddsrumsområde.

Skyddsrumspaneringen bör enligt utredningens mening vara en kommunal angelägenhet. Den kännedom om ortens befintliga och planerade

bebyggelse som krävs för att genomföra en planering av den art som utredningen föreslår, finns nämligen bara representerad inom den kommunala organisationen. Utredningen föreslår därför att skyddsrumspan skall upprättas genom kommunens försorg.

Fråga uppkommer därefter vilket kommunalt organ som skall anförtros att göra upp förslag till skyddsrumspan. Enligt utredningen talar mycket för att uppgiften skall läggas på byggnadsnämnden som onekligen har den bästa kännedomen om ortens bebyggelse och dessutom de största förutsättningarna att sörja för samordningen mellan skyddsrumspaneringen och bebyggelseplaneringen. Enligt utredningens mening bör dock en sektorplanering av den typ som föreslås inte ankomma på byggnadsnämnden utan på det fackorgan som verkar inom den berörda sektorn. Utredningen föreslår därför att civilförsvarsnämnden skall utses att svara för skyddsrumspaneringen. Ett av skälen härtill är att civilförsvarsnämnden givetvis är det kommunala organ som har störst förutsättningar att bevaka de civilförsvarsmässiga intressen som måste beaktas, när en skyddsrumspan upprättas. Utredningen konstaterar att det dock inte kan begäras att nämnden skall kunna fullgöra denna uppgift på ett tillfredsställande sätt utan bistånd av länsstyrelsens civilförvarsexpenter. Skyddsrumspan bör därför enligt utredningen utarbetas av civilförsvarsnämnden i nära kontakt med länsstyrelsen, som bl. a. lämnar upplysningar om de skyddstaktiska krav som bör iakttas i planeringsarbetet. Det är givetvis ingenting som hindrar att ett annat kommunalt organ, t. ex. byggnadsnämnden, får tjänstgöra som civilförsvarsnämnd, där det kan anses lämpligt.

Det förhållandet att civilförsvarsnämnden och inte byggnadsnämnden svarar för skyddsrumspaneringen bör enligt utredningen inte hindra att byggnadsnämndens personal tas i anspråk för uppgiften. Därigenom skapas goda förutsättningar för önskad samordning mellan skyddsrumspaneringen och bebyggelseplaneringen. I övrigt får samordningen säkerställas genom samråd mellan de två nämnderna.

Till ledning vid samordningen bör enligt utredningen finnas anvisningar som meddelas av civilförsvarsstyrelsen och statens planverk i samråd.

Sedan en skyddsrumspan upprättats, bör den i princip antas av kommunfullmäktige. Enligt utredningens mening bör dock fullmäktige kunna uppdra åt civilförsvarsnämnden att anta skyddsrumspan i den mån så anses lämpligt. Fullmäktige bör alltid förbehålla sig prövningen av särskilt betydelsefulla frågor. Sådana frågor kan t. ex. avse skyddsrumsortens avgränsning eller indelning i skyddsrumsområden.

Den statliga kontrollen över skyddsrumspaneringen bör enligt utredningens mening bl. a. ske genom att skyddsrumspan underställs länsstyrelsen för prövning och fastställelse. Fastställelseprövningen behöver dock inte omfatta planen i dess helhet. Endast följande moment bör fastställas av länsstyrelsen, nämligen skyddsrumsortens avgränsning, dess indelning i skyddsrumsområden samt skyddsrumspanbehovet, dvs. det antal skyddsrumspanplatser som skall finnas inom varje skyddsrumspanområde. I övrigt förutsätter utredningen att länsstyrelsen följer skyddsrumspane-

ringen som ett led i den allmänna tillsynen över civilförsvaret i länet.

Utredningen framhåller att skyddsrumspanen regelbundet bör ses över och justeras, om det behövs. Härutöver bör den revideras om de förutsättningar på vilka planen bygger ändras i något väsentligt hänseende.

För ändring av skyddsrumspan bör enligt utredningen samma ordning gälla som för planens upprättande. Förslag till ändring bör således utarbetas av civilförvarsnämnden. Den ändrade planen bör därefter antas av kommunfullmäktige eller civilförvarsnämnden. Avser ändringen förhållande, som skall fastställas av länsstyrelsen, måste den ändrade planen också underställas länsstyrelsens prövning.

5.5.3 Byggansvar

Som framgår av det föregående anser utredningen att såväl skyddsrummsbehovet som frågan om hur behovet skall tillgodoses bör bedömas områdesvis. Genom en sådan översiktlig bedömning anser utredningen att det blir möjligt att finna de från civilförvarstaktisk och ekonomisk synpunkt mest fördelaktiga skyddsrumslösningarna. Valet av skyddsrumslösning bör göras utan att ovidkommande hänsyn tas till frågan om ansvaret för skyddsrummets tillkomst och finansiering. Enligt utredningen skall skyddsrum anordnas i anslutning till andra byggnadsprojekt och civilförvarsnämnden bestämma vilka skyddsrum som skall anordnas. Nämnden bör ta ställning successivt allteftersom nya byggnadsprojekt, i vilka skyddsrum lämpligen kan inrymmas, blir aktuella. För varje skyddsrum bör därvid enligt utredningens mening bestämmas belägenheten och det antal personer som skall kunna få plats i skyddsrummet. Skyddsrummets närmare utförande bör regleras genom generella bestämmelser. Att dessa efterlevs får byggnadsnämnden kontrollera vid prövningen av byggnadslovsansökan och den efterföljande kontrollen av byggnadsarbetet.

Utredningen konstaterar att frågan om ansvaret för skyddsrummens tillkomst i och för sig kan lösas genom att en statlig eller kommunal myndighet åläggs att anordna skyddsrummen. Skulle tillträde till en byggnad i vilken ett skyddsrum skall inrättas inte kunna vinnas på frivillig väg måste myndigheten utrustas med befogenhet att ta byggnaden i anspråk mot ägarens bestridande. En annan lösning är enligt utredningen att ett gemensamt ansvar för varje skyddsrum åläggs ägarna till de byggnader och anläggningar, vilkas skyddsrummsbehov kan anses bli täckt genom skyddsrummet. Utredningen finner emellertid att båda dessa lösningar är mycket opraktiska. I stället bör skyldigheten att anordna skyddsrummet läggas på ägaren till den byggnad i vilken skyddsrummet skall inrättas enligt civilförvarsnämndens beslut. Därigenom slipper man den besvärliga uppgiften att reglera flera medverkandes mellanhavanden. Det allmännas administrationskostnader hålls också nere på det sättet.

Vad som anförts tar närmast sikte på skyddsrum som enligt civilförvarsnämndens beslut skall anordnas i anslutning till nybyggnad, belägen

på mark som är avsedd för enskilt bebyggande. Utredningen framhåller emellertid att också i fråga om skyddsrum som skall inrättas i allmän byggnad bör ansvaret åvila den som svarar för nybyggnaden. För skyddsrum som skall inrättas i post- och telegrafbyggnad eller annan statlig förvaltningsbyggnad bör således staten svara, medan skyldigheten att anordna skyddsrum i sjukhus, skolor och kommunala förvaltningsbyggnader bör åvila kommunerna. Primärkommunerna bör dessutom svara för skyddsrum, som skall byggas på mark, avsedd för gata, torg, parker och andra allmänna platser.

5.6 Inredning och utrustning samt vård och underhåll

I 53 § civilförsvarslagen föreskrivs att enskilt skyddsrum skall inrättas, utrustas och underhållas av fastighetsägaren. I civilförsvarsstyrelsens tekniska bestämmelser för normalskyddsrum anges närmare vilken inredning och utrustning som skall anskaffas till sådant skyddsrum. Tillsynen över att fastighetsägaren underhåller skyddsrummen ankommer på länsstyrelsen.

Utredningen framhåller bl. a. att korta gångavstånd inte garanterar att skyddsrummen under alla förhållanden kan nås vid flyglarm. Särskilt gäller detta de grupper av befolkningen som på grund av rörelsehinder eller hög ålder har svårt att förflytta sig snabbt. Även med det gångavstånd som nu tillåts bör man därför räkna med att många människor periodvis måste använda skyddsrummen som mer eller mindre stadigvarande nödbostad. Utredningen har dragit den slutsatsen att det inte finns anledning att generellt behålla en fixerad gräns på 200 m som ett största tillåtna gångavstånd. Ett mer flexibelt betraktelsesätt bör anläggas.

Utredningen har inte ansett sig kunna utgå från att skyddsrummen skall kunna användas som nödbostad av alla människor inom en riskort. Ett generellt utnyttjande av skyddsrummen som nödbostad av i princip alla kräver bl. a. större golvyta per person än vad gällande bestämmelser föreskriver. En ökning från nuvarande 0,75 m² till 1,0 m² per skyddsrumsp plats innebär att utrymmesbehovet i såväl befintliga som nytillkommande skyddsrum ökar med ca 30 %. Härav följer självfallet vissa kostnadsökningar. Ställs dessutom krav på förbättrad inredning och utrustning höjs kostnaderna ytterligare. Utredningen utgår från att dessa kostnadsökningar inte kan inrymmas i de "låga kostnader", som enligt uttalande i prop. 1972:75 (s. 120) skulle vara riktpunkt, när det gäller att bestämma vilka åtgärder som skall genomföras för att anpassa skyddsrummen till den nya synen på deras utnyttjande.

En tänkbar lösning på detta problem är enligt utredningens mening – med ett visst mått av risktagande – att en del av de skyddssökande som har lätt att förflytta sig och som har korta gångavstånd till skyddsrummen uppsöker dessa vid larm. De som har längre väg till skyddsrummen

eller som eljest svårligen kan förflytta sig tillräckligt snabbt har då möjlighet att uppehålla sig i skyddsrum också när flyglarmtillstånd inte råder. En sådan förändring av sättet att utnyttja skyddsrummen bör föranleda en viss omprövning av skyddsrummens inredning och utrustning.

Utredningen fäster stor vikt vid att skyddsrummen inreds och utrustas redan i fredstid på ett sådant sätt, att de utan alltför tidskrävande åtgärder kan ställas i ordning för skyddsrumsbbruk. Detta bör dock inte leda till att ett kvalificerat fredsutnyttjande av skyddsrummen allvarligt försvåras. Eftersom väsentliga kostnadsbesparingar kan ernås om lokaler med förutbestämd fredsfunktion kombineras med skyddsrumsfunktionen är det enligt utredningens mening angeläget att olika tekniska åtgärder övervägs, som kan underlätta sådana kombinationer. Det villkor som hittills gällt för skyddsrummens freds användning — att de skyddssökande på egen hand och utan tillgång till specialutrustning (lyftar, truckar m. m.) skall kunna ställa i ordning sitt skyddsrum — bör emellertid enligt utredningens mening behållas. Därmed sker visserligen en viss begränsning av möjligheterna att fredsutnyttja skyddsrummen — bl. a. kan inte alltför skrymmande och tung utrustning för fredsändamål komma i fråga — men det bör ändå vara möjligt att finna ett sätt för ekonomiskt utnyttjande i fredstid av skyddsrummen.

Utredningen är angelägen att framhålla betydelsen av att största möjliga uppmärksamhet ägnas åt teknisk utveckling av olika skyddsrumskomponenter. Speciellt gäller detta entrépartier samt för fredsändamål erforderliga ljusöppningar, extra dörr- och portpartier m. m. Samtidigt som så lätta och enkla konstruktioner som möjligt bör eftersträvas för att göra det lättare att ställa i ordning skyddsrummen, bör utvecklingsarbetet inriktas på konstruktioner som främjar olika tänkbara freds användningsområden.

Med hänsyn till beredskapskravet anser utredningen att all materiel, som har direkt samband med skyddsrummens skyddsfunktion (dörrar, pelare, fläktar m. m.), bör anskaffas och tillpassas i samband med att skyddsrummen anordnas. Även från skyddsteknisk synpunkt förefaller detta erforderligt, eftersom en godtagbar tillpassning av utrustningen i efterhand kan visa sig vara svår att genomföra. Liksom hittills bör materielen under fredstid kunna förvaras nedmonterad.

Anskaffning av inredning och utrustning som inte direkt hänger samman med själva skyddsfunktionen, såsom skärmväggar, brand- och sjukvårdsutrustning, handverktyg, bänkar och sängutrustning, bör enligt utredningens mening i stor utsträckning kunna anstå tills särskilt beslut fattas om förstärkning av beredskapen, även om kostnaderna för denna materiel i förhållande till anläggningskostnaderna i övrigt får anses vara ringa. Materiel med snarlikt funktion torde nämligen lätt kunna anskaffas från enskilda skyddssökande. Vissa föreskrivna utrustningsdetaljer blir vidare snabbt föråldrade genom att nya materielslag med modernare utformning ständigt tillkommer och olika utrustningsdetaljer

kan under hanteringen i fredstid lätt bli skadade eller förkomma.

Utredningen vill förorda att anpassningen av skyddsrummen till den ändrade synen på skyddsrummens utnyttjande i första hand inriktas på effektivare ventilationsutrustning. Enligt utredningen bör tillfredsställande förbättringar i detta hänseende kunna åstadkommas till förhållandevis begränsade kostnader.

Enligt utredningens mening bör genom de åtgärder som utredningen förordat godtagbara förutsättningar ges för att skyddsrummen i viss omfattning skall kunna användas som nödbostad. Detta torde vara möjligt utan större kostnader om viss inredning och utrustning, som inte direkt hänger samman med själva skyddsfunktionen, anskaffas först när det finns anledning att förstärka beredskapen.

Det är enligt utredningens mening angeläget att fastighetsägarna på ett tillfredsställande sätt vårdar och underhåller skyddsrummen. Den kontroll i detta hänseende som hittills utövats genom länsstyrelserna har varit av typen stickprovskontroll, som varit begränsad till omfattning och geografisk spridning. På många skyddsrumsorter har det inte förekommit någon regelbunden kontroll alls. Orsaken till att erforderlig underhållskontroll inte ägt rum är att det som regel inte funnits tillräcklig personal avdelad för uppgiften. I ett normallän finns på försvarsenheten endast en tjänsteman för handläggning av försvarstekniska ärenden. Vid fördelningen av dennes arbetsuppgifter har kontrollen av skyddsrummen ofta fått stå tillbaka för andra uppgifter, som bedömts vara mera angelägna.

Utförda kontroller har enligt utredningen visat att det finns många brister i fråga om skyddsrummens beskaffenhet. Detta gäller speciellt äldre skyddsrum och skyddsrum i industriella anläggningar. Bristerna skulle i många fall ha kunnat begränsas om regelbunden kontroll av skyddsrummens vård och underhåll förekommit. Utredningen vill i detta sammanhang framhålla att förekomsten av olika ingrepp i äldre skyddsrumsanläggningars konstruktioner, som inverkat menligt på skyddsförmågan, inte beaktats i utredningens redovisning av skyddsrumbeståndet. Hänsyn härtill måste tas vid värdering av skyddsrumstillgången.

Utredningen anser det angeläget att myndigheterna ges sådana kontrollresurser att de investeringar som kontinuerligt görs i skyddsrum inte går förlorade genom att anläggningarnas vård och underhåll försummas. Enligt utredningens mening bör sådana skyddsrum som är äldre än tre år, helst kontrolleras vart femte år, vilket innebär att 20 % av skyddsrumbeståndet kontrolleras varje år. Ett minimikrav är att kontroller sker av 10 % av antalet skyddsrum varje år.

Utredningen föreslår att uppgiften att utöva kontrollen förs över från länsstyrelsen till kommunen. Inom kommunen bör uppgiften ankomma på civilförsvarsnämnden.

Länsstyrelsens uppgifter i detta sammanhang bör utöver allmän tillsyn begränsas till samordning och rådgivning vid komplicerade frågeställningar, när t. ex. särskild skyddsteknisk expertis erfordras.

Skyldigheten att underhålla skyddsrum bör enligt utredningen fortfa-

rande åvila ägaren av den fastighet eller byggnad som inrymmer skyddsrummet. Därvid bör också föreligga skyldighet för ägaren att efter anmodan från kommunen eller länsstyrelsen utan särskild ersättning tillse att skyddsrummet till alla delar – inkl. skyddsrumsmaterielen – hålls tillgängligt för kontroll.

Fastighetsägarens kostnader för skyddsrummets vård och underhåll liksom för hans medverkan vid kontrollen härav bör enligt vad utredningen anför i finansieringsfrågan inräknas i den ersättning, som kommunen har att erlagga när skyddsrummet anordnas.

Liksom hittills bör skyldighet att vidmakthålla skyddsrum föreligga för fastighetsägaren, även om skyldighet att anordna nya skyddsrum inom området eller på platsen upphör.

5.7 Provisoriska skyddsrum och skyddade utrymmen

Kungl. Maj:t anmodade år 1969 civilförsvarsstyrelsen att närmare studera vilka skyddstillgångar, som – utan att vara särskilt inrättade som skyddsrum – finns i de större tätorternas innerområden. Studien, som utfördes i samverkan med berörda länsstyrelser, överlämnades till chefen för försvarsdepartementet i augusti 1970. Civilförsvarsstyrelsen framhöll därvid bl. a. att studien synes visa att befintliga tunnelbanor och liknande anläggningar utgör en skyddstillgång som till förhållandevis låga kostnader kan ges en balanserad skyddsförmåga, som är i nivå med normalskyddsrummets, dock inte beträffande beredskap. Civilförsvarsstyrelsen tar också i sin perspektivplan upp frågan hur man skall tillgodogöra sig potentiella skyddsmöjligheter i befintliga underjordiska lokaler. Även 1970 års försvarsutredning (SOU 1972:4 s. 214) framhöll i sitt betänkande att åtgärder bör övervägas för att tillgodose de mest angelägna skyddsrumshoven i de större orternas innerområden genom att, där så är möjligt till rimliga kostnader, ställa i ordning befintliga och tillkommande underjordiska utrymmen till skyddsrum. Denna uppfattning delades av min företrädare (prop. 1972:75 s. 119).

Utredningen har för sin del blivit övertygad om att det i de större tätorterna finns rikligt med underjordiska lokaler, som utan mer omfattande åtgärder kan ge visst skydd mot vapenverkan. Sådana utrymmen har tillkommit och tillkommer genom att det moderna samhällsbyggnad i tätorternas centrala delar i stor omfattning tvingar fram underjordiska eller eljest överbyggda kommunikationsleder, biluppställningsplatser m. m. Prognoserna talar enligt utredningen för att man i framtiden kommer att bygga under jord i ökad omfattning.

Enligt utredningens mening bör det vara möjligt att med enkla medel anordna provisoriska skydd, i vilka de skyddssökande kan få visst stötvågsskydd mot konventionella vapen liksom skydd mot byggnadsras och splitter samt i viss utsträckning mot brand och radioaktiv strålning. Utredningen föreslår att skydd av denna karaktär kallas provisoriska

skyddsrum. Förberedelserna för att ställa i ordning provisoriska skyddsrum bör i första hand bestå av en kartläggning av de potentiella skyddstillgångarna i områden med brist på skyddsrum. Kartläggningen bör ske i samband med att skyddsrumspan upprättas. Lokaler, tunnlar etc. som är lämpliga att inreda till provisoriska skyddsrum markeras i skyddsrumspanen. Denna utgör härigenom – vid sidan av sin huvudfunktion att ge underlag för beslut om att anordna skyddsrum i fredstid – ett viktigt beredskapsinstrument. Av planen framgår ortens skyddsrumspanbehov samt befintliga skyddstillgångar såväl i form av skyddsrum som i form av utrymmen som kan ställas i ordning till provisoriska skyddsrum.

Utredningen anser det särskilt angeläget att kartläggning av skyddstillgångar kommer till stånd i de största tätorternas innerområden. Utredningen vill dock inte begränsa kartläggningen till dessa områden. Även i andra orter kan det vara värdefullt att skyddstillgångarna blir kartlagda, speciellt då i orter där det finns områden med stor brist på skyddsrum.

Utredningen anser det vara av mycket stor betydelse att samtliga befintliga skyddsrumstillgångar markeras i skyddsrumspanen. Därigenom ges bättre möjligheter att överblicka olika tänkbara lösningar på skyddsbehovet. Det kan t. ex. visa sig att ett i planen markerat utrymme – lämpligt att utnyttja till provisoriskt skyddsrum – mycket väl och för lägre kostnad än nybyggnad kan ställas i ordning till permanent skyddsrum enligt gällande krav. När beslutet skall fattas om nybyggnad av skyddsrum enligt planen är det också fördelaktigt att ha kännedom om befintliga skyddstillgångar. Härigenom kan man få viss vägledning vid prioritering av olika skyddsrumspanobjekt.

Som angivits i det föregående skall enligt utredningens förslag skyddsrumspanen upprättas genom kommunens försorg. För kartläggning av användbara skyddstillgångar kan skyddsteknisk expertis erfordras. Eftersom sådan normalt inte finns hos kommunerna, anser utredningen att dessa bör kunna få visst biträde av länsstyrelsens expertis.

Utredningen har inte ansett sig kunna föreslå att det i fredstid vidtas omfattande byggnadstekniska förberedelser för provisoriska skyddsrum och inte heller att materiel eller utrustning härför anskaffas i större utsträckning. Redan det förhållandet att möjligheterna att anordna provisoriska skyddsrum inventeras måste anses beredskapshöjande. Själva anordnandet kan sannolikt ofta ske under eller strax före civilförsvarsberedskap och bör enligt utredningens mening då ankomma på kommunen. Tekniska anvisningar för att anordna provisoriska skyddsrum bör såvitt möjligt utfärdas av civilförsvarsstyrelsen.

Utredningen vill emellertid hålla möjligheten öppen att i angelägna fall byggnadstekniska eller andra förberedande åtgärder skall kunna vidtas redan i fred. I civilförsvarslagen bör därför föreskrivas skyldighet för kommun att – i den utsträckning statliga medel anvisas – vidta förberedande åtgärder så att skyddstillgångar som redovisas i skyddsrumspan snabbt kan ställas i ordning till provisoriska skyddsrum. Det måste an-

komma på fackmyndigheten — civilförsvarsstyrelsen — att bedöma behovet härav och begära erforderliga medel.

Utredningen understryker att bristen på skyddsrum i vissa större tätorters innerområden inte inom rimlig tid kan avhjälpas genom nyproduktion, vilket minskar handlingsfriheten vid valet mellan skydd och utrymning. I den mån provisoriska skyddsrum inte kan färdigställas utan t. ex. mycket omfattande byggnadsåtgärder, förefaller beredskapskravet vara dåligt uppfyllt, om alla arbeten anstår till civilförsvarsberedskap. Det är enligt utredningens mening i sådana fall angeläget att erforderliga arbeten med hänsyn till beredskapskravet kommer till utförande i fred. Bedömningen härav måste givetvis göras av civilförsvarsstyrelsen men utredningen framhåller som angeläget — med tanke på ett balanserat civilförsvär — att frågan om särskilda medel för att få till stånd sådana arbeten i fred uppmärksammas. Utredningen anser vidare, att fastighetsägarnas skyldighet enligt 57 § civilförsvarslagen att anordna särskilda radiaskydd skall utvidgas till att också avse skydd mot finkalibrig eld och splitter från tyngre eld. Ett sådant kombinerat skydd bör väl utfört också kunna ge ett visst skydd mot C-stridsmedel och byggnadsras. För den nya typen av kombinerade skydd i områden där skyddsrum inte anordnas föreslår utredningen benämningen skyddade utrymmen.

5.8 Skyddsrumsnämnd m. m.

Utredningen föreslår att regeringen tillkallar en särskild skyddsrumsnämnd med uppgift att inför övergången till nya regler för skyddsrumshygget utarbeta det omfattande anvisningsverk, som måste finnas när de nya reglerna träder i kraft. Utredningen understryker betydelsen av att en sådan nämnd kommer till stånd. Det är angeläget eftersom arbetet med de ytterligare föreskrifter m. m. som erfordras för det nya skyddsrumssystemet berör bl. a. olika departement, flera centrala myndigheter och kommunerna. Enligt utredningens mening är en särskild nämnd en lämplig organisation för ändamålet. Om detta förslag förverkligas anser utredningen att civilförsvarsstyrelsens uppgift i samband med övergången kommer att avsevärt underlättas. Någon av själva övergångsarbetet föranledd förstärkning av civilförsvarsstyrelsens personal torde därför inte behövas. Utredningen framhåller emellertid att sedan skyddsrumsnämnden upphört med sin verksamhet behov kan komma att föreligga att förstärka civilförsvarsstyrelsen personellt. Denna fråga bör bedömas senare. Utredningen vill betona vikten av att civilförsvarsstyrelsen får de resurser som behövs för att fylla uppgiften som central fackmyndighet på skyddsrumsområdet. Utredningen utgår från att civilförsvarsstyrelsen själv gör framställning om den personalförstärkning som visar sig vara nödvändig.

Enligt utredningens förslag läggs nya arbetsuppgifter av mycket arbetskrävande natur på länsstyrelserna. Bl. a. skall länsstyrelserna fastställa

skyddsrumspaner. Denna uppgift förutsätter omfattande förarbeten i nära kontakt med kommunerna som ansvarar för planernas upprättande. Kontakten kan enligt utredningen vara av rådgivande, informerande eller kontrollerande art. Inom länsstyrelserna måste planfastställelsen föregås av samråd mellan de arbetsenheter som har att medverka i ärenden som rör bebyggelseplaneringen. Länsstyrelsens nya organisation är enligt utredningens mening väl ägnad att underlätta sådana samråd. Den typ av ärenden som skyddsrumspaneringen representerar kommer att på ett naturligt sätt falla in i planeringsavdelningens rutiner. Det skall enligt utredningens förslag ankomma på länsstyrelserna att gå kommunerna till handa med skyddsteknisk expertis bl. a. i frågor som rör skyddsrum lokalisering och utformning samt olika lokalers lämplighet som provisoriska skyddsrum. Länsstyrelserna skall enligt utredningen också handlägga vissa ärenden om skyddsrumspanbyggnadens finansiering. Bl. a. skall länsstyrelsen pröva framställningar från fastighetsägare som under åberopande av synnerliga skäl önskar få högre ersättning för utförda skyddsrum än den som normalt skall utgå.

Länsstyrelserna får betydelsefulla uppgifter i det administrativa förfarande som utredningen föreslår. För att förslagen skall kunna genomföras i praktiken är det enligt utredningen nödvändigt att länsstyrelsernas personella resurser förstärks. Utredningen räknar med att ytterligare en kvalificerad ingenjör behövs vid varje normallänsstyrelse. Det totala behovet av personalförstärkning vid länsstyrelserna uppgår enligt utredningens uppskattningar till ett 30-tal personer.

5.9 Författningar, tekniska bestämmelser m. m.

Utredningen framhåller att liksom hittills endast de grundläggande skyddsrumspanbestämmelserna bör tas med i civilförsvarslagen. Den närmare regleringen av skyddsrumspanbyggnad bör ske i administrativ ordning enligt i lagen inskrivna bemyndiganden för regeringen. Härigenom möjliggörs en fortlöpande anpassning av skyddsrumspanpolitiken till den tekniska utvecklingen och inträffade förändringar i de säkerhetspolitiska bedömningarna utan att lagen behöver ändras. Omfattningen av kommunernas och enskildas skyldigheter att medverka i skyddsrumspanbyggnad bör dock så långt möjligt regleras i själva lagen. I vilken utsträckning skyldigheterna tas i anspråk får bestämmas på administrativ väg.

Vid granskning av civilförsvarslagen har utredningen funnit att flera paragrafer än de som berör skyddsrumspanbyggnad bör ändras med hänsyn till bl. a. införandet av en enhetlig kommunbeteckning. En ytterligare översyn av civilförsvarslagen kan enligt utredningen också behövas.

Det förslag till nytt system av regler för skyddsrumspanbyggnad som skyddsrumspanutredningen lägger fram i sitt betänkande avviker i hög grad från vad som nu gäller. Utredningen föreslår därför inte någon bestämd tidpunkt då skyddsrum skall börja anordnas enligt de nya reglerna. I god

tid dessförinnan måste civilförsvarslagen och civilförsvarskungörelsen ändras. Vidare måste regeringen bestämma i vilka tätorter och på vilka andra platser som skyddsrum skall anordnas. Innan de nya bestämmelserna kan träda i kraft måste dessutom omfattande tillämpningsföreskrifter utfärdas. För att den nya ordningen skall kunna tillämpas krävs också att skyddsrumspaner upprättas av kommunerna och fastställs av länsstyrelserna.

Vid den tidpunkt då lagen träder i kraft bör skyddsrumspaner vara upprättade och fastställda för alla skyddsrumsorter. Den nya ordningen bör tillämpas från samma dag i alla orter. Utredningen har visserligen övervägt om inte skyddsrum bör byggas enligt de nya bestämmelserna i en skyddsrumsort så snart skyddsrumspan fastställts för orten men har avvisat denna tanke med hänsyn till svårigheterna att tillämpa två skilda skyddsrumssystem samtidigt.

Utredningen har betonat vikten av att skyddsrumbygget snarast kommer i gång i de 14 större tätorternas innerområden, där skyddsrum inte har anordnats under senare år. Först sedan skyddsrumspaner fastställts och det därigenom blivit bestämt hur stort det eftersatta skyddsrumbehovet är och underlag skapats för beslut om hur detta behov skall tillgodoses på bästa och mest ekonomiska sätt kan skyddsrumbygget enligt utredningen komma till stånd i innerområdena. Däremot synes skyddsrumavgifter utan olägenhet kunna tas ut för byggnadsföretag i innerområdena innan de nya reglerna träder i kraft. Avgifterna bör därvid utgå enligt särskilda av regeringen utfärdade föreskrifter. Enligt utredningens mening bör skyddsrumavgifter som utgår under denna övergångstid bestämmas med en viss försiktighet så att de inte blir större än dem som tas ut sedan de nya reglerna trätt i kraft.

Enligt utredningens uppfattning byggs skyddsrum nästan undantagslöst i anslutning till annat byggnadsprojekt. Därvid utgör skyddsrummet oftast en förhållandevis liten del av byggnadsprojektet och är såväl byggnadstekniskt som ekonomiskt helt integrerat med detta projekt. Även om skyddsrummen i framtiden kommer att utföras i större enheter än hittills är avsikten att fortfarande i första hand söka kombinera skyddsrumsfunktionen med en oberoende av denna programmerad fredsfunktion hos en planerad anläggning eller byggnad. Detta medför att skyddsrummen — även om de anordnas som relativt stora enheter — ändå i allmänhet får en byggnadsvolym av marginell storlek i förhållande till primäranläggningen. Mot denna bakgrund anser utredningen att det är angeläget att bestämmelser, som reglerar skyddsrumbygget, så långt möjligt samordnas med andra byggnadsbestämmelser. I och för sig är det givetvis tänkbart att inordna de grundläggande reglerna om skyddsrummens beskaffenhet i byggnadsstadgan. Eftersom skyddsrumbygget är en för civilförsvarets effekt grundläggande åtgärd, som måste avvägas mot och samordnas med andra civilförsvars-komponenter och som tillsammans med dessa bör stå under tillsyn av en ansvarig central fackmyndighet, kan emellertid utredningen inte förorda

en sådan lösning av samordningsfrågan.

Utredningen framhåller att de grundläggande kraven på skyddsrummen även i fortsättningen bör anges i civilförvarslagstiftningen. Skyddsrummens närmare utformning kommer därigenom att regleras av tillämpningsbestämmelser till civilförvarslagen och civilförvarskungörelsen. För utredningen framstår det som naturligt att sådana tillämpningsbestämmelser meddelas av den ansvariga centrala fackmyndigheten, civilförvarsstyrelsen. Den nödvändiga samordningen mellan de tekniska bestämmelserna om skyddsrum och andra byggnadsbestämmelser bör enligt utredningens mening kunna åstadkommas genom samverkan mellan civilförvarsstyrelsen och statens planverk samt andra berörda myndigheter. Formerna för denna samverkan bör givetvis bestämmas av civilförvarsstyrelsen och planverket i samråd. Utredningen vill dock för sin del ifrågasätta om inte en särskild normkommitté för skyddsrumsförfrågor bör tillkallas.

Utredningen föreslår att de tekniska bestämmelser som hittills reglerat den närmare utformningen av skyddsrummen tas in i Svensk Byggnorm, SBN, som är samlingsbeteckningen för de föreskrifter och anvisningar angående husbyggande som ges ut av planverket. Härigenom blir enligt utredningen bestämmelserna mer lättillgängliga och överskådliga för byggbranschen och tillämpande myndigheter. I fråga om utformningen av de tekniska bestämmelserna för skyddsrum anser utredningen att en ökad användning av vad som i sådana bestämmelser brukar benämnas funktionskrav bör eftersträvas. Härigenom stimuleras tekniskt utvecklingsarbete och främjas ett rationellt skyddsrumsbbyggande. Ett ökat intresse för s. k. typgodkännande av skyddsrumskonstruktioner och skyddsrumskomponenter torde också kunna förväntas. En sådan utveckling bör enligt utredningens mening hälsas med tillfredsställelse.

Beslut om typgodkännande med hänsyn till skyddsrumsbbestämmelser bör enligt utredningen även i fortsättningen fattas av civilförvarsstyrelsen i egenskap av ansvarig central fackmyndighet. Ju större omfattning civilförvarsstyrelsens typgodkännande verksamhet får desto mer önskvärt blir det dock enligt utredningens mening att verksamheten effektivt samordnas med motsvarande arbete inom statens planverk. Utredningen föreslår att det skall ankomma på civilförvarsstyrelsen och planverket att i samråd pröva formerna för denna samordning. Enligt utredningens mening finns det inte något behov av andra bestämmelser i ämnet än sådana som myndigheterna kan utfärda själva.

5.10 Finansiering

5.10.1 Skyddsrumsavgifter

Utredningens förslag innebär att ett kollektivt ansvar för skyddsrumskostnaderna läggs på fastighetsägarna i skyddsrumsorterna. Utredningen föreslår att skyddsrumsavgifter tas ut av fastighetsägare i samband med

att nybyggnader uppförs inom områden där skyddsrum skall anordnas.

Enligt utredningen bör skyddsrumskostnaderna i princip bestridas av ägarna till de byggnader och anläggningar, vilkas skyddsrumskrav tillgodoses, dvs. alla byggnader och anläggningar, som är belägna inom skyddsrumsområdet och där det vanligen vistas människor. För alla sådana byggnader och anläggningar bör således skyddsrumssavgift betalas. I stor utsträckning är det fråga om samma slag av byggnader och anläggningar, som fastighetsägarna enligt gällande bestämmelser skall förse med enskilda skyddsrum. Med det system av regler för skyddsrummbyggnad som utredningen föreslår är det dock möjligt att slopa den begränsning till viss storlek, som nu gäller beträffande en del typer av byggnader och anläggningar. Dessa begränsningar synes vara nödvändiga så länge det gäller en skyldighet att förse byggnaden resp. anläggningen med skyddsrum. När det är fråga om att erlagga skyddsrumssavgift finns inga praktiska skäl som behöver leda till motsvarande begränsningar.

Utredningen föreslår således att skyddsrumssavgift skall betalas för industriell anläggning även om denna inte når upp till den nu angivna storleksgränsen att — själv eller tillsammans med andra närbelägna industriella anläggningar — regelmässigt sysselsätta minst 25 personer samtidigt. Med industriell anläggning bör vidare jämföras hantverkslokal. Beträffande anläggningar som inrymmer undervisnings- eller vårdanstalter eller hotell eller pensionat bör inte heller den nuvarande begränsningen till sådana som är avsedda för minst 25 personer gälla i fortsättningen. Det finns inte heller någon anledning att göra undantag för en- och tvåvåningsbyggnader som är avsedda för bostads-, kontors- och affärsändamål.

Skyddsrumssavgift bör i princip tas ut endast en gång för varje byggnad och anläggning. Enligt utredningens mening bör avgiften betalas i samband med att byggnaden eller anläggningen uppförs. Avgiften kan därigenom gå in i produktionskostnaden och finansieras på samma sätt som denna.

Statsbidrag utgår f. n. till enskilda skyddsrum i undervisningsanstalter och trafikanläggningar. Utredningen föreslår att avgift skall tas ut även för sådana anläggningar och byggnader. Utredningen har inte funnit skäl föreslå någon ändring när det gäller statsbidrag till kostnaderna för att tillgodose ifrågakommande skyddsbehov.

Vad som sagts om uppförande av ny byggnad eller anläggning bör enligt utredningen också gälla vissa åtgärder, som vidtas med befintlig byggnad eller anläggning, i den mån åtgärderna medför att ett ökat antal människor regelmässigt vistas inom byggnaden eller anläggningen dvs. att byggnadens eller anläggningens skyddsrumskrav ökar. Med uppförande av helt ny byggnad eller anläggning bör således enligt utredningens mening jämföras till- eller påbyggnad av befintlig byggnad eller anläggning, ombyggnad av befintlig byggnad eller anläggning samt inredande helt eller delvis av befintlig byggnad eller anläggning till väsentligen annat ändamål än det vartill byggnaden eller anläggningen förut varit använd.

Utredningen anser att det i särskilda fall kan visa sig vara skäligt att helt eller delvis befria en fastighetsägare från skyldigheten att betala skyddsrumsavgift. Utredningen föreslår därför att länsstyrelsen skall ges befogenhet att meddela sådan befrielse enligt anvisningar av civilförsvarsstyrelsen.

Avgiften för en byggnad eller anläggning bör stå i viss relation till det antal personer för vilka det uppskattas föreligga skyddsbehov. Avgiften bör enligt utredningen därför bestämmas på grundval av dels detta antal, dels kostnaderna för att anlägga och underhålla en skyddsrumsplats.

Antalet avgiftspliktiga personer för varje byggnad och anläggning kan i allmänhet beräknas motsvara det största antalet av dagbefolkningen respektive nattbefolkningen till vilka skyddsrumskravet vid byggnaden eller anläggningen uppskattas. När det gäller byggnader eller anläggningar i vilka det finns både lokaler som till övervägande del används om dagen och lokaler som mest används på natten, bör dock enligt utredningen ett annat betraktelsesätt läggas till grund för beräkningen. Om t. ex. en byggnad inrymmer såväl bostäder som kontorslokaler, bör skyddsrumsavgiften för byggnaden beräknas på summan av det antal personer som utgör nattbefolkningen i bostäderna och det antal personer som utgör dagbefolkningen i kontorslokalerna.

Utredningen framhåller att förslaget inte innebär någon utvidgning av den skyldighet att bekosta skyddsrum som för närvarande åvilar den som uppför en byggnad eller anläggning.

Utredningen föreslår att för varje avgiftspliktigt byggnadsprojekt bestäms ett visst antal personer som skall ligga till grund för beräkningen av skyddsrumsavgiften. För varje person skall enligt utredningens mening betalas ett belopp, som fastställs med utgångspunkt i normalkostnaden för att anordna en skyddsrumsplats. Normalkostnaden utgör den schablonmässiga ersättning som skall utgå för varje anordnad skyddsrumsplats.

Det belopp, som läggs till grund för beräkningen av skyddsrumsavgifter i en kommun, bör enligt utredningen anges som en del – lämpligen viss procent – av normalkostnaden för att anordna en skyddsrumsplats i samma kommun. Med hänsyn till förekommande skillnader i fråga om uppnådd bonus och tillgången på skyddsrumspplatser i förhållande till behovet kommer procentsatsen att variera från kommun till kommun. Procentsatsen bör enligt utredningens mening bestämmas av länsstyrelsen efter förslag av kommunfullmäktige. Anvisningar som kan tjäna till ledning härvid bör meddelas av civilförsvarsstyrelsen.

Utredningen föreslår att skyddsrumsavgiften räknas fram av civilförsvarsnämnden. Avgiftsfrågan bör lämpligen tas upp i samband med prövningen av byggnadslov. För byggnadsprojekt som inte kräver byggnadslov bör enligt utredningen avgiftsfrågan prövas i anslutning till sådan anmälan som enligt 66 § byggnadsstadgan skall göras hos byggnadsnämnden.

Utredningen föreslår vidare att byggnadslov inte får utnyttjas förrän skyddsrumsavgiften betalats. Avgiften bör enligt utredningen få räknas in i projektets övriga initialkostnader och i finansieringshänseende be-

handlas på samma sätt. Hänsyn bör sålunda tas till skyddsrumsavgiften när byggnadskreditivets storlek bestäms. Avgiften bör enligt utredningen också ingå i det statliga låneunderlaget.

5.10.2 Skyddsrumsavgifternas användning

Utredningen föreslår att skyddsrumsavgifterna skall erläggas till kommunen. Av avgifterna bör kommunen ha rätt att tillgodoräkna sig viss mindre del för administrationskostnader. I övrigt skall avgifterna användas till ersättningar åt fastighetsägare som anordnar skyddsrum eller till att täcka kostnader som uppkommer för kommunen genom skyddsrumbyggen i egen regi.

Influtna skyddsrumsavgifter bör enligt utredningen hos kommunen redovisas på sådant sätt att det lätt kan konstateras hur mycket som är tillgängligt för skyddsrumbyggande. Utredningen föreslår att avgifterna bokförs på ett särskilt konto bland kommunens rörliga tillgångar och skulder i den s. k. normalkontoplanen.

Genom skyddsrumplaneringen bestäms hur många skyddsrumspplatser som skall anordnas inom varje skyddsrumsområde. Utredningen föreslår att kommunen så långt möjligt skall tillgodose detta nybyggnadsbehov med tillgängliga skyddsrumsavgifter. I princip skall avgifterna – med undantag för den del som avses täcka kommunens administrationskostnader – i sin helhet användas för att bekosta skyddsrumbyggen. Emellertid kan avgifterna alternativt användas till modernisering av äldre skyddsrum. Detta användningssätt måste enligt utredningens mening dock betecknas som en undantagsföreteelse.

Kommunerna bör ha stor frihet när det gäller valet av skyddsrumslösning. Det kan därvid visa sig vara mest fördelaktigt t. ex. att bygga ett friliggande skyddsrum under gata, torg, park eller annan allmän plats. Sådant skyddsrum bör enligt utredningen anordnas av kommun, som därvid bör tillgodoräknas ersättning efter samma regler som gäller för övrigt skyddsrumbyggande.

Den som enligt åläggande av civilförsvarsnämnden anordnar ett skyddsrum bör enligt utredningen givetvis ha ersättning för de kostnader som skyddsrummet åsamkar honom. Emellertid möter det stora svårigheter att beräkna skyddsrumskostnaderna. Eftersom skyddsrum som regel skall anordnas i samband med annat byggnadsprojekt måste kostnaderna för skyddsrummet – eller skyddsrumsfunktionen, där denna ”byggs in” i lokal som är programmerad för annan användning – utskiljas bland de andra kostnaderna för projektet. Det kan därvid framhållas utredningen vara tveksamt vilka kostnader som skall tillskrivas skyddsrummet (skyddsrumsfunktionen).

Utredningen framhåller att erfarenheten visar att skyddsrumskostnader inte kan beräknas entydigt. Alltför många svårbedömbara faktorer påverkar resultatet. Utredningen föreslår därför att ersättningar för skyddsrumskostnader skall utgå med schablonberäknade belopp för att skyddsrummens finansiering skall bli enkel och praktisk och orsaka det

allmänna så små administrationskostnader som möjligt. I princip bör ersättningen för ett skyddsrum enligt utredningens mening motsvara produkten av antalet platser i skyddsrummet och den uppskattade normalkostnaden för att anordna en skyddsrumsp plats. Normalkostnaden bör fastställas av civilförsvarsstyrelsen för varje kommun där skyddsrum skall anordnas. Beräkningen av normalkostnaden bör ske med beaktande av byggnadskostnadernas geografiska variationer. Utredningen föreslår att de ortskoefficienter som tillämpas vid beräkningen av statliga bostadslån läggs till grund för beräkningen. Innan civilförsvarsstyrelsen fastställer normalkostnaden bör därför samråd tas med bostadsstyrelsen. Normalkostnaden bör enligt utredningen omprövas regelbundet och anpassas till byggnadskostnadernas utveckling.

Utredningen föreslår att i normalkostnaden bör utöver anläggningskostnaden inräknas ett engångsbelopp, avsett att utgöra skäligen ersättning för skyddsrummets framtida vård och underhåll. Utredningen anser att ersättningen kan begränsas till 10 å 20 kr. per skyddsrumsp plats.

Enligt utredningens mening är det viktigt att normalkostnaden inte bestäms till ett så lågt belopp att det genomgående anses vara en svår ekonomisk belastning att bli ålagd att anordna ett skyddsrum. En negativ inställning till skyddsrumbyggandet från de byggandes sida skulle med säkerhet tynga det administrativa förfarandet. Det är då bättre att acceptera att det för en del fall kan bli ekonomiskt fördelaktigt att bygga skyddsrum. Denna möjlighet bör enligt utredningen vara en värdefull stimulans för byggherrarna att tillsammans med civilförsvarsnämnden komma fram till de mest fördelaktiga skyddsrumslösningarna.

Utredningen framhåller emellertid att det inte torde kunna undvikas att det kan innebära en ekonomisk belastning att anordna skyddsrum. I sådana fall där det inte är möjligt att finna ekonomiskt fördelaktiga skyddsrumslösningar kan de fastighetsägare som åläggs att anordna skyddsrum bli oskäligt drabbade. Med hänsyn till sådana fall bör det enligt utredningens mening finnas en möjlighet att få ersättning enligt generösare regler än dem som tillämpas normalt. Utredningen föreslår därför att högre ersättning än annars skall kunna utgå om synnerliga skäl finns för det. Med synnerliga skäl bör avses att kostnaderna för skyddsrummet väsentligt överstiger den ersättning som erhållits om beräkningen grundats på normalkostnaden. Prövningen härav bör enligt utredningen ankomma på länsstyrelsen. Ytterst är det fråga om en skälighetsprövning. Bl. a. bör beaktas om fastighetsägaren kunnat påverka kostnaderna på ett avgörande sätt.

Ersättningar till dem som åläggs anordna skyddsrum bör enligt utredningen i normala fall beräknas av civilförsvarsnämnden. Utredningen föreslår att ersättningen betalas ut först när skyddsrummet är avsynat och godkänt av byggnadsnämnden. Under byggnadstiden får skyddsrumskostnaderna liksom övriga byggnadskostnader finansieras med sedvanligt byggnadskreditiv. En följd härav är att kreditivkostnaderna bör beaktas när normalkostnaden bestäms.

5.10.3 Kostnadsmässiga konsekvenser

Utredningen har sökt belysa de kostnadsmässiga konsekvenserna av förslaget. Utgångspunkt härvid har bl. a. varit att skyddsrum i fortsättningen skall anordnas även i de större tätorternas innerområden och i låghusbebyggelse. Utredningen framhåller att förslaget har en kostnadsbesparande effekt. Enligt utredningen skulle kostnaderna för ett skyddsrumsb byggande under år 1970 enligt nu gällande system kunna beräknas till 100 milj. kr. Om skyddsrumsb byggnadsskyldigheten utökas till att också omfatta innerområden och låghus stiger kostnaderna till 148 milj. kr. Om skydd i stället samma år hade anordnats enligt utredningens förslag skulle kostnaden inkl. kostnaden för skyddsrum i innerområden och låghusbebyggelse ha stannat vid 86 milj. kr. Utredningen har kommit fram till att de kostnadsbesparande effekterna av förslaget är så stora att de med oförändrat hög ambitionsnivå beträffande skyddsrumsb byggandet väl väger upp de kostnadsökningar som följer av att skyddsrum i fortsättningen skall anordnas i de större tätorternas innerområden och låghusbebyggelse. Utredningen framhåller emellertid att planeringen av skyddsrumsb byggandet inte kan utföras utan administrativa insatser på såväl central som regional nivå. En väl genomförd planläggning är emellertid en förutsättning för att få till stånd ett rationellt skyddsrumsb byggande och för att befintliga skyddstillgångar skall kunna utnyttjas på riktigt sätt.

Utredningens förslag till nya regler för skyddsrumsb byggandet innebär att huvudansvaret för skyddsrumsb byggandets planering, genomförande och finansiering läggs på kommunerna. Utredningen har strävat efter att så långt möjligt inte belasta kommunerna med några ökade kostnader. Utredningen bortser då från sådana kostnader som kommunerna har genom att de i egenskap av fastighetsägare är tvungna att betala skyddsrumsb avgifter för kommunal byggnadsverksamhet inom skyddsrumsort. Mot denna bakgrund föreslår utredningen att kommunerna skall få tillgodoräkna sig viss mindre del av influtna skyddsrumsb avgifter såsom ersättning för administrationskostnader. Utredningen har överslagsvis utgått från att kommunens ersättning i normalfallet kan beräknas uppgå till 20 kr. av det belopp, som för varje person skall betalas för olika avgiftspliktiga byggnadsprojekt. Beloppet, som skall grundas på kommunernas faktiska kostnader, bör enligt utredningen fastställas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Innan fastställelse sker, bör kommunförbundet höras.

6 Remissyttrandena över utredningens förslag

6.1 Allmänt

I fråga om de grundläggande principerna för skyddsrumbyggandet, utom såvitt avser finansieringsfrågan, tillstyrks eller lämnas förslaget utan erinran av flertalet remissinstanser, bland dem *ÖB, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, postverket, televerket, byggnadsstyrelsen, RRV, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kalmar, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Örebro, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län, civilbefälvharna i Nedre Norrlands civilområde och Östra civilområdet, boendeutredningen, bygglagutredningen, SAF, Sveriges Industriförbund, SBEF, Riksbyggen, SABO, Sveriges fastighetsägareförbund och Hyresgästernas Riksförbund. Kommunstyrelserna i flera kommuner tillstyrker eller lämnar förslaget utan erinran, bland dem kommunstyrelserna i Göteborgs, Malmö, Uppsala, Örebro, Helsingborgs och Sundsvalls kommuner. Tillstyrkandena förknippas emellertid i flertalet fall med reservationer eller erinringar. Från flera håll ifrågasätts andra vägar att lösa finansieringsfrågan. Ett flertal remissinstanser anser att något system med finansiering över statsbudgeten är att föredra och framhåller att denna fråga bör bli föremål för ytterligare överväganden. Flera remissinstanser lämnar emellertid utredningens förslag i finansieringsfrågan utan erinran.*

Civilförsvarsstyrelsen ställer sig klart avvisande till utredningens förslag. Styrelsen anmärker att utredningen bygger sitt arbete på direktiv från oktober 1969, skrivna mot bakgrund av bl. a. resultaten från 1968 års normalskyddsrumsutredning (DS Fö 1968:6). Sedan denna tidpunkt har dels ett nytt planeringssystem införts inom försvaret, dels det framtida skyddsrumbyggandet studerats inom ramen för civilförsvarets perspektivplanering (åren 1970–71), dels ett nytt försvarsbeslut fattats av riksdagen (maj 1972). Styrelsen framhåller att granskningen av förslaget visar att förutsättningarna i vissa avseenden förändrats och att utredningens förslag ibland berör områden inom vilka civilförsvarsstyrelsen i perspektivplanen föreslagit andra lösningar. Bl. a. anser styrelsen att bebyggelse med källare även i framtiden kommer att dominera byggandet och att det i flertalet fall även i framtiden kommer att bli billigast att tillgodose skyddsrumbehovet i källare. Direktiven till utredningen ger intryck av att i framtiden större gångavstånd än f. n. skulle kunna medges medan perspektivplanens huvudalternativ innebär oförändrade förutsättningar för gångavståndet och försvarsbeslutet medför behov av kortare gångavstånd. Skyddstaktiska krav medför kortare gångavstånd med hänsyn till kortare förvarningstider. Med hänsyn till skyddstekniska krav finner styrelsen att ökad skyddsrumstorlek visserligen medför minskad kostnad per skyddsplats för storlekar upp till 200–250 personer men för större skyddsrum ökar därefter kostnaden per plats. Vidare anser

styrelsen att det är olämpligt att bygga skyddsrum för bostadsområden i närheten av utsatta arbetsplatser. Styrelsen delar inte heller utredningens uppfattning angående hänsynstagande till minskad boendetäthet och borträkning av värnpliktiga m. fl. Genom 1972 års försvarsbeslut har behovet minskat av ett skyddsrumshyggnadssystem som möjliggör behovsberäkning och inplanering av skyddsrummen områdesvis. Civilförsvarsstyrelsen framhåller också att behovet av att i kostnadsbesparande syfte bygga större skyddsrum synes bli tillfredsställande tillgodosett av kommande nya tekniska bestämmelser i den mån så är möjligt med hänsyn till skyddskraven. Det av utredningen föreslagna skyddsrumshyggnadssystemet kommer vidare att innebära ett vidgat kommunalt engagemang i civilförsvarsfrågor. Detta anser styrelsen i och för sig vara av positiv karaktär men det kommer att medföra icke obetydlig ökning av kommunernas beredskapsuppgifter och kostnader. Styrelsen kan sammanfattningsvis inte tillstyrka att utredningens förslag läggs till grund för ändrad lagstiftning och nya tillämpningsföreskrifter för det framtida skyddsrumshyggnandet.

Försvarets rationaliseringsinstitut framhåller att om utredningens förslag genomförs kommer färre skyddsrum att byggas och allvarliga brister i fråga om tillgång på skyddsrumspplatser att bestå under lång tid. *Socialstyrelsen* anser att frågan om sjukvårdens behov av skydd är ofullständigt utredd och förordar en översyn av frågan. *ÖEF* finner inte att utredningen påvisat sådana fördelar med det föreslagna nya systemet att det utan vidare kan läggas till grund för det framtida skyddsrumshyggnandet.

Bostadsstyrelsen anser sig inte, med hänsyn till betydande kostnadsökningar, kunna tillstyrka förslaget om en utvidgning av kravet på skyddsrum till att även gälla en- och tvåfamiljshus samt i vissa fall flerfamiljshus med mindre än tre våningar.

Riksnämnden för kommunal beredskap och *länsstyrelsen i Hallands län* hävdar att utredningens förslag i nuvarande skick inte kan läggas till grund för beslut samt att förslaget bör ses över och sammanvägas med fördelarna i nuvarande skyddsrumshyggnadssystem.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att utredningens förslag bör modifieras. Bl. a. bör grunderna för beräkning av skyddsplatsbehov och frågan om längsta gångvägsavstånd ytterligare studeras och övervägas. Vidare bör studeras om, inom samma medelsram, en bättre skyddseffekt skulle uppnås genom att för vissa byggnader, t. ex. bostadshus, eller för nyproduktionsområden behålla den i nuvarande system tillämpade automatiken i skyddsrumshyggnandet. Kostnaderna för administrationen skulle därmed eventuellt kunna minska till förmån för den egentliga produktionen av skyddsrum.

Länsstyrelsen i Göteborgs- och Bohus län förordar att hittillsvarande automatik i skyddsrumshyggnandet behålls beträffande nytillkommande bostadsområden.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län finner att den allvarligaste anmärk-

ningen mot utredningens förslag hänför sig till att systemet ger sådana frihetsgrader i lokalisering och storlek hos skyddsrummen, som från skyddssynpunkt inte bör accepteras, samtidigt som de kostnadsberäkningar som gjorts knappast underbygger antagandet att några ekonomiska fördelar uppnås med koncentrereringen till de stora skyddsrummen. *LUP-nämnden* anmärker att ett konsekvent genomfört nödbostadsutnyttjande omöjliggör dubbelutnyttjande när skyddsrumsbereidskap är anbefalld. *Sveriges civilförsvarsförbund* framhåller bl. a. att den hittills tillämpade automatiska knytningen av skyddsrumsbbyggnadsskyldigheten till uppförande av fastighet innebär vissa fördelar främst med beaktande av att skyddsrummet är färdigt när byggnaden står klar för inflyttning och att gångavståndet blir det kortast tänkbara. *Svenska kommunförbundet* anmärker att utredningen inte på ett tillfredsställande sätt lyckats lösa frågan hur bebyggda områden med brister i fråga om skyddsrum skall kunna förses med sådana utan finansiering direkt av staten och kommunerna. *HSB* delar inte utredningens uppfattning beträffande de föreslagna åtgärderna i fråga om samordnandet av skyddsrumsbestämmelser med övriga byggbestämmelser.

Flera *kommunstyrelser* riktar viss kritik mot utredningens förslag. *Kommunstyrelsen i Stockholms kommun* framhåller att de föreslagna reglerna innebär att kommunen åläggs nya omfattande arbetsuppgifter. Skyddsrumspaneringen i framtiden bör vara en statlig angelägenhet och kommunens uppgifter bör begränsas till att ta fram för planeringen nödvändigt underlag. *Kommunstyrelserna i Hallsbergs, Härnösands, Kumla, Nora, Nässjö och Södertälje kommuner* anser att förslaget innebär en ekonomisk och administrativ belastning för varje kommun. Liknande synpunkter har *kommunstyrelsen i Värnamo kommun*, som finner att svårigheter såväl ekonomiskt som planeringsmässigt kan komma att uppstå i samband med övergången till den nya lagstiftningen. *Kommunstyrelserna i Degerfors, Eda och Örnsköldsviks kommuner* framhåller att bestämmelserna synes bli svåra att tillämpa för de mindre orterna där exploateringstakten är låg och utbyggnaden av skyddsrumsområden kan ta avsevärd tid. *Kommunstyrelsen i Kils kommun* är oroad över vilka konsekvenser utredningens förslag om att skyddsrum även skall byggas för låghusbebyggelse kan få för kommuner vilkas bebyggelse till huvuddelen består av låghus. *Kommunstyrelsen i Ystads kommun* anser att skyldighet att anordna skyddsrum för låghusbebyggelse inte bör gälla utrymningskommuner. Också *kommunstyrelsen i Jönköpings kommun* är skeptisk mot en utökning av skyddsrumsbbyggnadsskyldigheten vad gäller låghusbebyggelse och finner förslaget vara förenat med nackdelar och praktiska svårigheter. *Kommunstyrelsen i Härryda kommun* anser att skyddsrumsbbyggnadsskyldigheten bör åvila staten, och *kommunstyrelsen i Filipstads kommun* hävdar att skyddsrumsbbyggnadsskyldigheten för kommunen bör upphöra. *Kommunstyrelsen i Ludvika kommun* anmärker på utredningens föreslagna krav på skyddsrummens utrymme och standard och framhåller att för att sänka kostnaderna kraven bör ändras

till att närmare ansluta sig till motsvarande krav i grannländerna. *Kommunstyrelsen i Karlstads kommun* framhåller att utredningens förslag inte ger de stadsbyggnadstekniska fördelar som, jämfört med nuvarande ordning, står i proportion till den komplicerade handläggningen och det merarbete som uppkommer på alla nivåer. *Kommunstyrelsen i Älvkarleby kommun* föreslår att det bör ankomma på länsstyrelserna att i samråd med kommunerna upprätta skyddsrumspaner och avvisar utredningens förslag att administration av skyddsrumshyggnadsverksamheten skall åvila kommunerna. I stället förordas att den verksamheten bör åvila statliga myndigheter.

6.2 Behovsanpassning av skyddsrumshyggnandet

Utredningens förslag om en bättre behovsanpassning av skyddsrumshyggnandet har fått ett övervägande gynnsamt mottagande av remissinstanserna.

ÖB framhåller att den sammanlagda effekten av utredningens förslag innebär bättre anpassning av skyddsrumshyggnaden till befolkningsfördelningen. Denna effekt synes dessutom uppnås till lägre kostnader i förhållande till nuläget. *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* anser förslaget om att låghusbebyggelsen och 14 av de största tätorternas innerområden inte längre skall undantas från skyddsrumshyggnandet vara ett betydande framsteg. Liknande synpunkter framförs av flertalet remissinstanser. *Postverket* finner det särskilt värdefullt att förslaget tarsihte på att skyddsrumshyggnandet baseras på ett nettobehov av skyddsrumshyggnadspatser, vilket bör medföra ett bättre utnyttjande av de stora investeringar som görs i skyddsrum. *RRV* finner att förslaget, trots ökade administrativa kostnader, innebär en effektivare användning av de totala resurserna som avdelas för skyddsrumshyggnandet. En del av rationaliseringsvinsterna görs emellertid genom att man i förhållande till dagsläget ändrar ambitionsnivån. *SÖ* framhåller att förslaget borde resultera i en jämnare fördelning av skyddsrum i landets tätorter samt ett bättre utnyttjande av byggda skyddsrumshyggnadspatser och en vidgad fredsanvändning. Flera *länsstyrelser* har inte haft något att erinra mot utredningens förslag. *Civilbefälhavarna i Nedre Norrlands civilområde* och *Östra civilområdet* framhåller att det är angeläget att åstadkomma ett väl planerat och behovsanpassat skyddsrumshyggnande bl. a. på grund av att det ger större möjligheter för myndigheterna att hos den enskilde medborgaren upprätthålla en positiv försvarsvilja och stark motståndsanda. Utredningens förslag synes vidare skapa förutsättningar för att skyddsrumshyggnandet redan i ett tidigt skede kan inordnas på ett ändamålsenligt sätt i samhälls- och bebyggelseplaneringen. Härigenom ges möjligheter att styra skyddsrumshyggnandet till områden inom vilka det föreligger ett reellt skyddsrumshyggnadsbehov.

Några remissinstanser ställer sig emellertid kritiska till utredningsförslaget. *FOA* anmärker att utredningen inte beaktat att införandet av

perspektivplanering inom civilförsvaret förutsätter att utformning och utnyttjande av civilförsvaret inte läses genom lagtexter utan kan förändras med hänsyn till utvecklingen. Föreslagen lagtext binder i alltför hög grad skyddsrumstaktiken och utbyggnadsstrategin. Regeringen och ansvariga myndigheter bör ha handlingsfrihet att anpassa genomförandeverksamheten till av statsmakterna fattade försvarsbeslut. Flera remissinstanser bl. a. *riksnämnden för kommunal beredskap* och några *länsstyrelser* samt flera *kommunstyrelser* framhåller i likhet med civilförsvarsstyrelsen, att utredningens förslag innebär oacceptabla gångavstånd för de skyddssökande. *Svenska kommunförbundet* anser inte utredningens förslag vara så utformat att det främjar tillkomsten av skyddsrumspplatser i bristområden, eftersom nybyggnationen i sådana områden kan väntas bli ringa och därigenom inte inom rimlig tid ge nämnvärda tillskott av skyddsrumspplatser.

Vad gäller utredningens förslag om behovsberäkningsprinciperna är remissopinionen delad. För utredningsförslaget är *byggnadsstyrelsen*, *RRV*, *SÖ*, *bostadsstyrelsen*, *statens planverk*, *länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus, Kopparbergs och Västerbottens län* samt *SBEF*.

RRV framhåller att det från ekonomisk synpunkt synes rimligt att antalet skyddsrumspplatser dimensioneras för det behov som bedöms föreligga under större delen av byggnadernas livslängd och inte efter ett maximalt behov som endast bedöms vara tillfälligt. *RRV* biträder utredningens förslag i övrigt och finner att det bör leda till en bättre anpassning mellan behov och tillgång på skyddsrumspplatser och till ett effektivare utnyttjande av resurserna. *Bostadsstyrelsen* anser utredningens förslag att beräkna skyddsrumshövet vara en riktig dimensioneringsregel. *Statens planverk* framhåller att de förändringar i behovsberäkningen som utredningen föreslår torde ge en avsevärt bättre anpassning av skyddsrumshövet till de faktiska behoven än vad nuvarande bestämmelser gör. Möjligen kan 15–20 år vara en väl lång tidshorisont vid anpassning till en förväntad befolkningsutglesning med tanke på att det innebär att nybyggda skyddsrum i krigstid kan behöva hållbarhet upp till 30 % fler människor än de är avsedda för. Planverket anmärker att den faktiska lägenhetsytan kan beräknas först sedan byggnaderna projekterats och att därför våningsytan är att föredra som mått då den finns tillgänglig redan i samband med detaljplanens upprättande. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* framhåller att utredningens beräkningsmetod medför en avsevärt reducerande effekt. *Länsstyrelsen* finner utredningens förda resonemang väl motiverat och anser reduceringen av antalet skyddsrumspplatser helt motiverad. *Länsstyrelserna i Malmöhus och Västerbottens län* biträder utredningens behovsberäkningsprinciper.

Flera remissinstanser har inte kunnat godta utredningens behovsberäkningsprinciper. *Sälunda* framhåller *ÖB* att förslaget medför att färre skyddsrum byggs. *FOA* anser att behovsberäkningsprinciperna inte bör tas in i lagtext. Denna bör innehålla generella riktlinjer, som skall möjliggöra anpassning av utbyggnadsstrategi och skyddstaktik när skyddsrummen utnyttjas. Handlingsregler härför bör utformas och

framgå av innehållet i perspektivplan och statsmakernas ställningstagande till denna. Det bör således övervägas vilka bestämmelser som skall ingå i lagtexten och vilka regler som kan införas i planeringsdokumenten. *Civilförsvarsstyrelsen* anmärker att utredningens beräkning att skyddsrumsplatsbehovet skulle kunna minskas med 15 % med metoden dag/nattbonus bygger på oacceptabla skyddstaktiska förutsättningar. Genom att områdena med hänsyn till den kortare förvarningstiden måste göras väsentligt mindre än vad utredningen räknat med reduceras bonusen väsentligt. Vidare måste skyddsrum för arbetsplatser vara så närbelägna för samtliga anställda att de kan nås under tillgänglig förvarningstid. Skyddsrum för industrier är inte lämpade för att tillgodose skyddsbehovet för angränsande bostadshus eftersom industrier kan utgöra anfallsmål. Styrelsen anser vidare att samutnyttjande av skyddsrumsplatser mellan s. k. dag- och nattbefolkningen begränsas även av förekomsten av skiftesarbete. Visst samutnyttjande är dock möjligt, t. ex. när affärs- och kontorslokaler förekommer blandade med bostadslägenheter i samma eller intilliggande hus. De områden inom vilka den s. k. bonuseffekten kan tillgodogöras blir små. Styrelsen ifrågasätter om en minskning med 12 % för värnpliktiga bör läggas till grund för beräkning av skyddsrumsbetehovet i bostadsområden, eftersom skyddsrummen kan behöva utnyttjas utan att mobilisering i full omfattning genomförts. Styrelsen ställer sig också kritisk till utredningens hänsynstagande till boendeutglesning vid beräkning av platsbehovet. Styrelsen anser att förslaget innebär att man skulle underdimensionera utrymmet i skyddsrummen för de första 15–20 åren av skyddsrummens livstid. Denna princip är oförenlig med principen att skyddsrummen skall kunna ge skydd åt alla inom skyddsrumspliktigt område. Styrelsen avstyrker vidare att hänsyn tas till boendeutvecklingen på sätt utredningen föreslagit. Några remissinstanser, bl. a. vissa *länsstyrelser* och *kommunstyrelser*, framför liknande synpunkter.

Försvarets rationaliseringsinstitut påpekar att de studier och prognoser angående befolkningsutveckling, boendetäthet m. m. som utredningen grundat sitt resonemang på innehåller osäkerhetsfaktorer som medför ett visst risktagande. Den uppskattade befolkningsutglesningen förefaller hög och torde medföra att skyddsrummen underdimensioneras för lång tid framöver. *Länsstyrelsen i Stockholms län* framhåller att de framlagda behovräkningarna endast kan betraktas som exempel och inte kan läggas till grund för slutliga bestämmelser utan ytterligare utredning och överväganden. Dagnattbehovsmetoden kan inte användas i alla typer av områden. Möjligen kan metoden användas i områden med enbart bostadsbebyggelse eller enbart industrianläggningar men knappast i områden med blandad bebyggelse. De procentsiffror som i utredningens exempel använts för reducering av skyddsplatsbehovet med hänsyn till boendeutglesningen och avgången av värnpliktiga anser länsstyrelsen vara synnerligen tveksamma. En reducering av skyddsrumsplatser med 20 % på grund av boendeutglesning innebär att en femtedel av befolkningen alltid skulle sakna tillgång till skyddsrum. Reduceringen av

skyddsplatsbehovet på grund av värnpliktiga och annan inom totalförsvaret krigsplacerad personal har utredningen beräknat till 12 %. I verkligheten torde, enligt länsstyrelsen, siffran vara lägre och kommer dessutom inom något år att minska ytterligare. Länsstyrelsen anser sålunda att de förhållanden som utredningen kallar bonuseffekter måste utredas. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* ställer sig tveksam till utredningens förslag om hänsynstagande till boendeutglesning. Utglesningstendensen är alltför varierande och svårberäknad för att planeringen skall kunna ske med tillräcklig säkerhet. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Västernorrlands län* samt av *Sveriges civilförsvarsförbund*.

6.3 Val av skyddsrumslösning

Utredningens förslag att skyddsrummens nuvarande bundenhet vid enskilda byggnader och anläggningar löses upp och att ett friare val av skyddsrumslösningar medges godtas eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

Försvarets rationaliseringsinstitut framhåller sålunda att flera fördelar kan uppnås genom utredningens förslag. Skyddsrummen kan byggas på mark som bäst lämpar sig för ändamålet och de mest ekonomiska storlekarna kan väljas. Vidare främjas en anpassning till utvecklingen på byggnadsområdet. Förslaget synes skapa utrymme för ett från ekonomisk synpunkt effektivare skyddsrumsb byggande. Institutet framhåller också de ökade möjligheterna att kombinera skyddsrumsb byggandet med fredsanläggningar för olika slag av gemensamt bruk. Härigenom kan större enheter utföras, vilket minskar kostnaderna för varje skyddsrumslats. Liknande synpunkter framförs av bl. a. *postverket, televerket* och *länsstyrelsen i Västernorrlands län*.

Byggnadsstyrelsen framhåller att utredningens förslag ger förbättrade förutsättningar för dubbelutnyttjande av skyddsrum och anordnande av rationella skyddsrum. Styrelsen anser det emellertid angeläget att möjligheterna i fråga om freds användning vidare studeras för att undvika olämpliga kombinationer av t. ex. arbetslokaler och skyddsrum. *RRV* och flera *länsstyrelser* samt *Hyresgästernas Riksförbund* stryker under angelägenheten av en ekonomiskt tillfredsställande freds användning.

Civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, riksnämnden för kommunal beredskap, länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Kopparbergs och Västernorrlands län samt *Sveriges civilförsvarsförbund* och flera *kommunstyrelser*, anmärker dock på att utredningens förslag om friare val av skyddsrumslösning medför att många människor får oacceptabelt lång väg till skyddsrummen. Vissa remissinstanser, bl. a. *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus* och *Kopparbergs län* anser att hittillsvarande automatik i skyddsrumsb byggandet skall kunna behållas beträffande nytillkommande bostadsområden.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller bl. a. att man i framtiden bör

eftersträva gångavstånd på mindre än 200 meter och väsentligt kortare genomsnittsavstånd. Även med sådant krav kan man i de flesta fall åstadkomma större skyddsrum än vad som är vanligt i dag och härigenom öka möjligheterna till god freds användning. Lämpligt val av fredsutnyttjande sammanhänger dock inte enbart med flexibla krav på skyddsrummets utformning utan även med att behov av skyddsrum och byggnadsvolymer för fredsmässig användning uppmärksammas på ett tillräckligt tidigt stadium i planeringen så att samordning kan ske. Behovet av att bygga större skyddsrum kan tillgodoses av kommande nya tekniska bestämmelser. Styrelsen framhåller att även om det är önskvärt att skyddsrummen fredsutnyttjas, så får inte detta önskemål styra skyddsrumsutformningen. Styrelsen förordar sammanfattningsvis att en del av automatiken i skyddsrumbyggandet behålls.

6.4 Skyddsrumspanering och byggansvar

Utredningens förslag om lokal skyddsrumspanering tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

ÖB framhåller att det föreslagna ansvaret för planeringen överensstämmer med principerna för den kommunala beredskapen. FOA finner det lämpligt att man övergår till en fysisk skyddsrumspanering och att ansvaret för denna läggs på kommunerna. Byggnadsstyrelsen framhåller vikten av att kommunens skyddsrumspanering inte bara omfattar indelning i skyddsrumsområden utan också angivande av var skyddsrum skall byggas. RRV anser att utredningens förslag om planering och administration trots vissa ökade kostnader i huvudsak innebär en effektivare användning av de totala resurser som avdelas för skyddsrumbyggandet. ÖEF finner det värdefullt att skyddsrumspaner upprättas. ÖEF framhåller att det synes rimligt att ansvaret för dessa planer läggs på kommunerna. Dessa har de erforderliga kunskaperna för att utreda de olika moment som enligt utredningens förslag skall ligga till grund för planen. Skyddsrumspanerna kommer inte endast att utgöra ett mycket gott underlag för en långsiktig skyddsrumspanering utan även för beslut när det gäller sådana beredskapshöjande åtgärder vid civilförsvarsberedskap som utrymning, omflyttning och anordnande av provisoriska skyddsrum. Ett övervägande antal länsstyrelser hälsar utredningens förslag med tillfredsställelse. Civilbefälhavarna i Nedre Norrlands civilområde och Östra civilområdet finner skyddsrumspaner vara ett värdefullt beredskapsinstrument. Detta torde vara av särskild betydelse för de större tätorternas innerområden och inom mindre orters villaområden. Bygglagutredningen finner att förslaget att lägga skyddsrumspaneringen på kommunerna ger goda förutsättningar för samordning med bebyggelseplaneringen, som i första hand är en kommunal uppgift. Liknande synpunkter framförs av Sveriges civilförsvarsförbund. Svenska kommunförbundet framhåller att behov finns av förbättrad skyddsrumspanläggning framförallt för att klarlägga ambitionsnivån samt för att utnyttja resurserna bättre. Nödvändig anpassning till skyddstaktiska och ekono-

miska förhållanden kan också göras lättare om det finns en planläggning med det huvudsakliga innehåll som utredningen föreslår.

Några remissinstanser har haft vissa erinringar mot utredningens förslag. *Civildéforsvarsstyrelsen*, som i allt väsentligt delar utredningens uppfattning att den huvudsakliga planeringen för skyddsrumsbbygget bör ske på kommunal nivå, anser att en fysisk skyddsrumspanering i första hand bör genomföras för att avhjälpa brister i vissa områden och för att underlätta tillkomsten av gemensamma skyddsrum. Styrelsen framhåller att det föreslagna systemet kommer att medföra en omfattande kommunal administration. Att överlåta åt kommunerna att lokalt reglera skyddsrumsbbygget inriktning medför risker för att en för landet och regionen enhetlig produktionssyn går förlorad. Styrelsen framhåller vidare att administrationskostnaderna kan hållas nere om automatiken i skyddsrumsbbygget behålls. Det synes därför lämpligt att behålla den nuvarande automatiken i skyddsrumsbbygget vid nyproduktion av bostadsfastigheter. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Bohus* samt *Kopparbergs län*. *Försvarets rationaliseringsinstitut* betonar att sambandet mellan skyddsrumspanering och detaljplanering av övriga civilförsvarsåtgärder, vilka i fred främst åvilar länsstyrelserna, måste upprätthållas. Länsstyrelserna bör därför ges möjligheter att påverka skyddsrumspaneringen före fastställandet. Institutet framhåller att, om ett nytt system för skyddsrumsförsörjning skall införas, detta bör utformas så att det allmänna ges större möjligheter att styra skyddsrumsbbygget. Institutet kan inte dela utredningens uppfattning att behov av riksomfattande eller länsvisa planer inte föreligger. *Socialstyrelsen* anser att landstingen bör planera skyddet för sjukhus och andra sjukvårdsinrättningar. *Statens planverk* framhåller att utredningens förslag lämnar vissa möjligheter att uppfatta skyddsrumspanen som en form av fysisk plan vid sidan av de existerande planinstitut. Planverket anser det inte finnas motiv eller praktiska förutsättningar att arbeta med särskilda planinstitut för enskilda sektorer inom fysisk planering. *SBEF* ifrågasätter om inte skyddsrumspaneringen borde integreras i den fysiska planeringen, så att det senast i detaljplanestadiet klarläggs vilka frihetsgrader och restriktioner som finns i skyddsrumsförågan.

Endast i några få yttranden ifrågasätts utredningens förslag om att skyldigheten att anordna skyddsrum läggs på ägaren till den byggnad i vilken skyddsrummet skall inrättas. *SÖ* anser att skyddsrumsbbyggnadsskyldigheten kan belasta en fastighet så hårt att protester från ägaren kan befaras. Utredningen har inte heller diskuterat hur eventuella tvister skall lösas.

Utredningens förslag att det skall ankomma på civilförsvarsnämnden i kommunen att med ledning av planen ta ställning till var skyddsrum skall anordnas avstyrks av flertalet remissinstanser. Endast *hovrätten för Övre Norrland*, *civildéforsvarsstyrelsen* och *Svenska kommunförbundet* samt vissa kommunstyrelser lämnar förslaget utan erinran.

Flertalet remissinstanser framhåller att byggnadsnämnden borde vara det organ som bäst lämpar sig för uppgiften främst med beaktande av att

byggnadsnämnden svarar för bebyggelseplaneringen, vilken i hög grad måste bli styrande för skyddsrumbygandet.

6.5 Inredning och utrustning samt vård och underhåll

Vad gäller förslaget i fråga om skyddsrummens inredning, utrustning och vård instämmer *beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* i de synpunkter som utredningen anfört. Nämnden anser det angeläget att fastighetsägarna på ett tillfredsställande sätt vårdar och underhåller skyddsrummen. *ÖB* framför liknande synpunkter. *ÖEF* och *civilbefälhavaren i Nedre Norrlands civilområde* samt vissa *länsstyrelser* delar utredningens uppfattning att anskaffning av utrustning och inredning, som inte direkt hänger samman med skyddsfunktionen, bör anstå till dess särskilt beslut fattats om förstärkning av beredskapen. Överstyrelsen vill dock göra undantag för sjukvårdsutrustning och brandmateriel. Några remissinstanser är dock av motsatt uppfattning. *Civilförsvarsstyrelsen*, *riksnämnden för kommunal beredskap* och *länsstyrelserna i Värmlands och Kopparbergs län* anser i motsats till utredningen att skyddsrumsutrustning även framdeles bör anskaffas i samband med att skyddsrummen inrättas. Riksnämnden finner därvid att viss utrustning kan vara svåråtkomlig i ett beredskapsläge och därför kan behövas säkras i fred. *Civilförsvarsstyrelsen* framhåller att det tidigare fanns möjligheter att ge dispens från skyldigheten att anskaffa utrustning till skyddsrum. De skäl som förelåg då dispensmöjligheten upphävdes anser styrelsen alltjämt vara gällande. En återgång till tidigare gällande bestämmelser synes olämplig. Det är sannolikt inte möjligt för fastighetsägarna att vid krig eller krigsfara på kort tid anskaffa de totalt sett stora mängder delvis specifik materiel som det kommer att bli fråga om. Styrelsen pekar vidare på att kostnaderna för skyddsrumsutrustningen är små i förhållande till anläggningskostnaderna.

Länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala och Jönköpings län framhåller att kontrollen över att fastighetsägarna på ett tillfredsställande sätt vårdar och underhåller skyddsrummen bör åvila länsstyrelserna. Härigenom vinner man flera fördelar, bl. a. en inom länet likformig bedömning av skyddsrumbeståndet. *SABO* framhåller att betydande kostnadsreduceringar torde kunna uppnås om samordning, inköp och lagerhållning omhändertas av den lokala myndigheten. Utredningen framhåller att påvisade brister i skyddsrumbeståndet i många fall skulle ha kunnat begränsas genom regelbunden kontroll av skyddsrummens vård och underhåll. Detta talar för att föra över skyddsrumsansvaret på stat och kommun, som har eller kan skapa resurser för regelbunden och planmässig skötsel. *Riksbyggen* anser att årliga bidrag som motsvarar de verkliga kostnaderna för vård och underhåll av skyddsrummen är att föredra.

Flertalet *kommunstyrelser* lämnar utredningens förslag utan erinran.

6.6 Provisoriska skyddsrum och skyddade utrymmen

Utredningens förslag om kartläggning av de potentiella skyddstillgångarna i områden med brist på skyddsrum lämnas utan erinran av flera remissinstanser. FOA anser att det är angeläget att statliga medel snarast anvisas för anordnande av provisoriska skyddsrum i de 14 största tätorternas innerområden, där skyddsbristen är särskilt påtaglig och där lämpliga utrymmen finns. FOA vill emellertid uttala en varning för att ett allt för lågt skyddsvärde hos sådana provisoriska skyddsrum tillåtes. FOA framhåller vidare att man klarare bör markera skillnaden mellan fullvärdiga skyddsrum och skydd av enklare slag. *Civilförsvarsstyrelsen* framhåller att bland de väsentligaste kraven som ställs på ett skyddsrumskonstruktionsystem skall finnas möjligheten att tillvarata potentiella skyddstillgångar. Dessa skall kunna ställas i ordning till provisoriska skydd där brist på normalskyddsrum annars beräknas komma att råda under lång tid och där det inte är fördelaktigare att avhjälpa bristen genom överproduktion i samband med nybebyggelse. Produktionen av skyddsrum måste emellertid prioriteras framför kostnadskrävande åtgärder för att ställa i ordning provisoriska skydd. Styrelsen framhåller att förekomsten av potentiella skyddstillgångar inte får tillåtas påverka ambitionsnivån avseende nyproduktion av skyddsrum utan bör ses som en temporär bristtäckning. *RRV* framhåller möjligheten av att till rimliga kostnader ställa i ordning lämpliga underjordiska utrymmen till skyddsrum. *RRV* understryker därför vikten av utredningens förslag. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* påpekar att utnyttjande av utrymmen till provisoriska skydd inte får ses som en permanent lösning utan endast som en övergångsföreteelse till dess skyddsrum kunnat ordnas. *Kommunstyrelsen i Stockholms kommun* framhåller att det bör beaktas att tunnelbanorna i Stockholm till stor del ligger under havets medelvattenyta. Dessa delar kan inte komma i fråga som skyddsrum, eftersom de kan bli helt eller delvis vattenfyllda efter bombskador. Kommunstyrelsen ifrågasätter därför om tunnelbanans bergtunnlar och stationer kan utgöra potentiella skyddstillgångar av högre kvalitet.

6.7 Skyddsrumsnämnd m. m.

Utredningens förslag att en särskild skyddsrumsnämnd tillsätts med uppgift att inför övergången till de nya reglerna utarbeta de ytterligare föreskrifter m. m. som behövs när de nya reglerna träder i kraft berörs i några remissyttranden. *Televerket*, *RRV*, *ÖEF*, *länsstyrelsen i Örebro län* samt *civilbefälhavarna i Nedre Norrlands civilområde* och *Östra civilområdet* tillstyrker utredningens förslag. *RRV* vill dock betona att nämnden bör ges en tillfällig karaktär och att den endast inrättas för viss tids arbete. Efterhand, när det nya systemet börjat fungera, bör de av nämndens uppgifter som inte är av engångskaraktär övertas av civilförsvarsstyrelsen. *ÖEF* framhåller att nämnden snarast bör tillsättas samt få till uppgift att mot bakgrund av remissyttrandena överarbeta utred-

ningens förslag och lämna förslag till erforderliga ändringar i civilförsvarslagen. ÖEF föreslår att nämnden i sitt fortsatta arbete bör låta provplanlägga ett antal skyddsrumsorter. Erfarenheterna av detta kan sedan ligga till grund för anvisningsverket. I nämnden bör ÖEF vara representerad.

Några remissinstanser avvisar utredningens förslag. *Civilförsvarsstyrelsen* framhåller att det bör åvila de myndigheter som enligt gällande instruktioner fullgör hithörande göromål att i samråd med övriga berörda myndigheter pröva och utarbeta tillämpnings- och genomförandebestämmelser i enlighet med statsmakternas principbeslut och närmare direktiv. Styrelsen anser att det därför inte finns anledning att tillskapa ett nytt särskilt organ. *Försvarets rationaliseringsinstitut* ställer sig tveksamt till lämpligheten av den föreslagna anordningen. Om särskilt behov av resurser föreligger för att utarbeta administrativa föreskrifter m. m. bör detta tillgodoses på sedvanligt sätt genom tillfällig förstärkning av vederbörande departements resurser. De arbetsuppgifter som är av stadigvarande natur bör redan från början åläggas det organ som senare kommer att handha dessa. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att civilförsvarsstyrelsen bör tillföras en särskild delegation med bl. a. kommunal representation. Med detta, framhåller länsstyrelsen, vinner man bl. a. den fördelen att centralmyndigheten direkt kan tillgodogöra sig erfarenheterna från utredningsarbetet vid tillämpningen av de nya bestämmelserna. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser det inte nödvändigt att vid sidan av civilförsvarsstyrelsen tillsätta en särskild skyddsrumsnämnd för att ytterligare utforma tillämpningsanvisningar m. m.

6.8 Författningar, tekniska bestämmelser m. m.

Utredningens förslag att de grundläggande kraven på skyddsrummen även i fortsättningen bör anges i civilförsvarslagstiftningen tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Också utredningens uppfattning att tekniska tillämpningsbestämmelser bör meddelas av civilförsvarsstyrelsen samt att bestämmelserna bör tas in i Svensk Byggnorm har fått ett gynnsamt mottagande vid remissbehandlingen.

Vad gäller utredningens förslag att de tekniska föreskrifterna bör utformas som funktionskrav anmärker *fortifikationsförvaltningen* att det är en förutsättning för en sådan utformning av föreskrifterna att civilförsvarsstyrelsen kompletterar funktionskraven med utförliga anvisningar som anger exempel på godtagbara utformningar och konstruktionssätt, eftersom en definiering av skyddsrummens och komponenternas skyddsförmåga förutsätter överväganden av speciell art. Fortifikationsförvaltningen framhåller också lämpligheten av att, för att bredda förutsättningarna för industriell framställning, godtagbara komponenter utarbetas som Svensk Standard, vartill civilförsvarsstyrelsen kan hänvisa i sina tekniska tillämpningsbestämmelser. *FOA* föreslår att den nuvarande formen för civilförsvarsstyrelsens tekniska bestämmelser i stort sett behålls, men att i dessa lämnas ett ökat utrymme för flexibla lösningar

av skyddsrum problemen. *Civilförsvarsstyrelsen* erinrar om svårigheterna att till alla delar utforma skyddskraven i funktionella termer. Viss försöksverksamhet har bedrivits som visar att funktionskrav för skyddsrum tenderar att leda till dyrare skyddsrum. *Statens planverk* framhåller att utredningens motivering för att behålla alla bestämmelser för skyddsrummens beskaffenhet i civilförsvarslagstiftningen och i anslutning därtill utfärdade tekniska bestämmelser inte är bärkraftig. Planverket anser det väsentligt att byggnadslagstiftningen och civilförsvarslagstiftningen hålls isär. Detta menar planverket bör ske på sådant sätt att de grundläggande kraven på skyddsrummen anges i civilförsvarslagstiftningen medan byggnadsbestämmelser som avser anordnande av skyddsrum utfärdas i anslutning till byggnadsstadgan. Planverket föreslår att de tekniska bestämmelserna fastställs enligt 76 § byggnadsstadgan i samma ordning som Svensk Byggnorm och tas in i denna. *Länsstyrelsen i Värmlands län* framhåller att tillämpningsanvisningar bör utarbetas i nära samråd med dem som har erfarenhet av tillämpningsproblematiken nämligen länsstyrelserna och byggnadsnämnderna. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* är tveksam om de tekniska bestämmelserna bör utformas som funktionskrav, eftersom många arkitekter och byggnadsingenjörer har ringa eller ingen kunskap om vapenverkningar i olika material och konstruktioner. *SBEF* framhåller att det är nödvändigt att skyddsrumsbestämmelserna utformas efter samma riktlinjer som gäller för Svensk Byggnorm i dess helhet. Man bör alltså klart skilja på bindande funktionsföreskrifter och ej bindande anvisningar och informationer. *Kommunstyrelsen i Stockholms kommun* anser att de tekniska tillämpningsföreskrifterna för skyddsrumbygget i möjligaste mån bör samordnas med andra byggnadsbestämmelser samt att tekniska bestämmelser och typgodkännanden av byggnadstekniska anordningar bör meddelas av statens planverk.

I några remissvar berörs vissa enskildheter i den av utredningen föreslagna författningstexten. *Hovrätten för Övre Norrland* påpekar att utredningen inte har föreslagit någon straffsanktion för den som utnyttjar byggnadslov innan skyddsrumsavgift erlagts. *FOA* påpekar att utredningens förslag till 30 § civilförsvarslagen bör formuleras om med hänsyn till att adekvat skydd mot kärnladdningar måste innefatta krav på att de svagaste komponenterna hos skyddsrum, dörrar och ventiler, förstärks. *Civilförsvarsstyrelsen* anser att begreppet "provisoriskt skyddsrum" icke bör användas utan föreslår "provisoriskt skydd". Styrelsen pekar också på att den föreslagna 55 § bör kunna formuleras enklare. Sistnämnda uppfattning delas av *länsstyrelsen i Västernorrlands län*. *Länsstyrelserna i Uppsala* och *Västernorrlands län* finner utredningens förslag till ändringar i civilförsvarslag och kungörelse vara väl ägnade att ligga till grund för ett genomförande av utredningens förslag. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* delar utredningens uppfattning om vad som bör tas med i lagen och vad som bör regleras i administrativ ordning. *Civilförsvarsstyrelsen, länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus och Örebro län* samt *byggagutredningen* föreslår att civilförsvarslagen kompletteras med en bestämmelse som ger

möjlighet att anföra besvär över beslut av byggnadsnämnd och civilförsvarsnämnd i ärende som avses i lagen. *Länsstyrelserna i Malmöhus och Västernorrlands län* samt *bygglagutredningen* föreslår att i 56 § byggnadsstadgan tas in en hänvisning till 33 § civilförsvarslagen. *Bygglagutredningen* framhåller att det från praktisk synpunkt skulle vara fördelaktigt om vissa bestämmelser kunde föras över till byggnadsstadgan eller annan byggförfattning. Det gäller dels bestämmelser om skyddsrumskärfärdighet, t. ex. delar av den föreslagna 30 § civilförsvarslagen, dels bestämmelser om byggnadsnämnds arbetsuppgifter, bl. a. 33 §, delar av 55 § och 78 § av den föreslagna civilförsvarslagen. *Riksbyggen* anser att förslaget om att byggnadslov inte får utnyttjas förrän skyddsrumsavgift erlagts bör kompletteras med en bestämmelse om att den som utför byggnationen får möjlighet att ställa säkerhet i fastigheten. *HSB* framhåller att ersättningen enligt den föreslagna 53 § måste motsvara fulla kostnaden inkl. räntor och administrationskostnader. Bestämmelser härom bör tas in i författningstexten. *HSB* hävdar att det är erforderligt att ersättningen kan utbetalas i delposter under byggnadstiden och att bestämmelser härom också bör tas in i författningstexten.

6.9 Finansiering

I fråga om den föreslagna finansieringen av skyddsrumbygget är remissopinionen splittrad.

ÖB, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, televerket, länsstyrelsen i Jönköpings län, civilbefälvärden i Nedre Norrlands civilområde och Östra civilområdet tillstyrker eller lämnar utredningens förslag utan erinran. *Poststyrelsen, RR V och SÖ* tillstyrker med en viss reservation utredningens förslag.

Hälften av de kommunstyrelser som yttrat sig har tillstyrkt eller lämnat utredningens förslag utan erinran, däribland *kommunstyrelserna i Jönköpings, Landskrona och Lunds kommuner*. Flertalet av de kommunstyrelser som tillstyrkt förslaget har dock gjort detta under förutsättning att kommunerna inte belastas med ökade kostnader.

Några av de remissinstanser som tillstyrkt utredningens förslag gör vissa påpekanden. *ÖB* ifrågasätter om det inte kan bli nödvändigt att i någon form tillföra särskilda medel, utanför försvarets kostnadsramar, för att underlätta utbyggnaden av skydd i betydande riskorter, främst i de största tätorternas innerområden. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Jönköpings län*. *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* finner att utredningens förslag skapar en automatik som kan ha stora fördelar. Nämnden framhåller emellertid att det kan vara nödvändigt att komplettera skyddsrumbeståndet på vissa orter oavsett byggnadsverksamheten i övrigt. *RR V*, som delar utredningens uppfattning i princip, framför som tänkbar lösning att viss finansiering av skyddsrum i innerområdena sker genom att avgifter erläggs av andra fastighetsägare i skyddsrumsområdet för vilka man samtidigt bör lösa skyddsrumskravet. *Civilbefälvärden i Nedre Norrlands civilområde* delar utredningens

uppfattning att skyddsrumbyggandet bör ses som ett normalt led i samhällsbyggandet och i princip bekostas av dem för vilka skyddsrummen är avsedda.

Civildéforsvarsstyrelsen, lánssstyrelserna i Malmöhus, Kalmar och Väster-norrlands lán samt boendeutredningen anser att finansieringsfrágan ytterligare bör övertvägas.

FOA, byggnadsstyrelsen, ÖEF, riksnámden för kommunal beredskap samt lánssstyrelserna i Uppsala och Kopparbergs lán förordar en kombination av enskild och statlig finansiering. *FOA och lánssstyrelsen i Uppsala lán* framhåller därvid att det är angeláget att statliga medel snarast anvisas för att anordna provisoriska skyddsrum i de 14 största tätorternas innerområden. Riksnámden framför liknande synpunkter och vill utsträcka den statliga finansieringen till att omfatta skyddsrumbyggande i redan befintliga låghusområden. *Lánssstyrelsen i Kopparbergs lán* anser att finansiering med allmänna medel bör utnyttjas för att generellt täcka brister i skyddsrumstillgången.

Några *kommunstyrelser*, bl. a. i *Uppsala, Filipstads och Karlstads kommuner*, har förordat en viss statlig finansiering eller ytterligare övertväganden.

Lánssstyrelsen i Hallands lán avvisar utredningens förslag. Några remissinstanser har inte yttrat sig i finansieringsfrágan, nämligen *hovrätten för Övre Norrland, fortifikationsförvaltningen, socialstyrelsen, statens planverk, LUP-námden och bygglagutredningen*.

Försvarets rationaliseringsinstitut, bostadsstyrelsen, lánssstyrelserna i Stockholms, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Västerbottens lán, Svenska kommunförbundet, SAF, Sveriges Industriförbund, SBEF, Riksbyggen, SABO, Sveriges Fastighetsägareförbund, HSB och Hyresgästernas Riksförbund anser skyddsrumbyggandet vara en statlig angelágenhet som bör finansieras övert statsbudgeten.

Cirka en tredjedel av de *kommunstyrelser*, som yttrat sig, har förordat en statlig finansiering, bland dem *kommunstyrelserna i Stockholms, Göteborgs, Malmö, Örebro, Helsingborgs, Gävle och Sundsvalls kommuner*.

Försvarets rationaliseringsinstitut anser att om kravet på att skyddsrum skall anordnas åt alla, som vistas inom områden där skyddsrum bedöms vara erforderliga, skall kunna uppfyllas inom rimlig tid måste andra finansieringsformer än den föreslagna prövas. De medel som kan erhållas torde inte vara tillräckliga. Institutet finner därför att risk föreligger för att medel flyter in i alltför låg takt för att en önskad utbyggnad skall kunna äga rum. Institutet konstaterar att behov föreligger av att kunna styra och fördela resurserna så att största möjliga måluppfyllelse uppnås. Detta sker bäst om skyddsrumbyggandet finansieras övert statsbudgeten. Institutet finner det väl förenligt med direktivut-talandet att utgifterna för skyddsrumbyggandet täcks med ersättning eller bidrag från staten och att fastighetsägarna i skyddsrumsområden bidrar genom en avgift som erläggs till staten. Avgiften bör vara enhetlig för hela landet. Det kan vidare lámpligen ankomma på civildeforsvarsstyrel-

sen att ta fram underlag för bestämmande av avgiftens storlek.

Bostadsstyrelsen framhåller att kostnaderna för skyddsrummbygget inte får belasta bostadsbyggandet. Liknande synpunkter framförs av flera remissinstanser, bl. a. *länsstyrelsen i Stockholms län* och *HSB. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser det inte skäligt att den enskilde, under de former utredningen föreslagit för fondbildning, skall bidra till att täcka bristerna i det hittills gällande skyddsrumsprogrammet. *Länsstyrelsen i Blekinge län*, *Svenska kommunförbundet* och *SBEF* framhåller att som följd av de föreslagna finansieringsreglerna kommer klyftan i hyresnivån mellan nya och äldre fastigheter att ytterligare vidgas. Liknande synpunkter framförs av *SABO* och *Sveriges Fastighetsägareförbund*. *Hyresgästernas Riksförbund* anser bl. a. att ett borttagande av skyddsrumskostnaden skulle vara ett av stegen mot en bättre situation på bostadsmarknaden.

Ett övervägande antal *kommunstyrelser* understryker vikten av att ett genomförande av utredningsförslaget inte får innebära ökade kostnader för kommunerna. Det kan enligt deras mening sättas i fråga om inte administrationskostnaderna i realiteten kommer att väsentligen överstiga den i utredningens räkneexempel angivna kostnaden. Kommunstyrelserna framhåller att det är angeläget att kommunerna får full täckning för sina administrativa kostnader i samband med skyddsrummbygget. Ersättningen till kommunen torde behövas räknas upp väsentligt.

7 Departementspromemorian

7.1 Kostnader för skyddsrumbyggandet

Av promemorian framgår att skyddsrummen åren 1970/71–1971/72 kostade ca 150 milj. kr. om året. I promemorian framhålls att enligt 1972 års försvarsbeslut bör de totala kostnaderna för skyddsrumbyggandet vid oförändrad hög ambitionsnivå kunna begränsas i förhållande till de nuvarande kostnaderna. I promemorian anförts bl. a. att ungefär 2/3 av skyddsrummen tillkommer i samband med bostadsbyggandet. Övriga skyddsrum hänför sig till industrier, affärslokaler, hotell, undervisningslokaler, vårdanstalter m. m. Under år 1971 när bostadsbyggandet låg på en hög nivå uppgick skyddsrumskostnaderna för bostäder till ca 100 milj. kr. Detta kan antas utgöra omkring 1 % av byggnadskostnaderna, vilket kan förutsättas ge ett genomslag i hyreskostnaderna av samma storlek.

Enligt promemorian byggs nästan alla skyddsrum i anslutning till byggnader med annan huvudfunktion, exempelvis bostäder, skolor, industribyggnader, kontorshus m. m. Av praktiska skäl finns således inte någon särskild projekterare (byggherre) för skyddsrummet. Det finns vanligtvis inte heller något behov av att från byggnadens totalkostnad skilja ut merkostnaden för skyddsrumsfunktionen. Om man som det föreslås i promemorian särbehandlar finansieringen av skyddsrummet i byggnaden genom bidrag, subvention e. d., måste emellertid den merkostnad som orsakas av skyddsrummet utskiljas.

I promemorian ställs följande krav på de regler som bör styra merkostnadsberäkningen för skyddsrumsfunktionen:

a) De skall vara så utformade att merkostnaden för skyddsrumbyggandet blir så liten som möjlig. Det innebär att reglerna måste innehålla ett incitament till största möjliga fredsanzvändning.

b) De skall garantera att ägarna/nyttjarna av fastigheter dit skyddsrum enligt plan förläggs inte belastas extra med kostnaderna för skyddsrumsfunktionen.

c) De skall garantera att ägarna/nyttjarna av fastigheter dit skyddsrum enligt plan förläggs inte systematiskt tjäna på skyddsrumsfunktionen.

d) De skall vara enkla att tillämpa.

I promemorian skisseras ett förlopp från projektering till färdigställande och uthyrning av en bostadsfastighet.

Vid projekteringen av huset finns enligt denna beskrivning inte obegränsade möjligheter att variera husets utformning. Olika begränsningar (restriktioner) finns pålagda bl. a. för att få byggnadslov. Det gäller husets konstruktion (gällande byggnormer), ändamål (bostadshus eller annat hus), utseende (fasader, lägenheter av olika storlek, antal våningar), inplacering på tomt, krav på garageplatser, butikslokaler och skyddsrumspflicht. Dessa restriktioner är begränsningar av teknisk karaktär som projekteraren måste uppfylla. Projekteringen har också ett ekono-

miskt inslag nämligen att huset måste ge en förväntad minsta avkastning på det kapital som investeras. Projekteraren måste sålunda vid givna tekniska begränsningar bedöma husets livslängd, investeringskostnaden (byggkostnaden minskad med ett bedömt framtida restvärde) samt driftskostnaderna under livslängden. Med kännedom om dessa kostnader och kapitalkostnader samt en bedömning av möjliga intäkter utför projekteraren en kalkyl som utvisar om förutsättningar finns för att realisera projektet.

I promemorian erinras om att de tekniska begränsningarna leder till problem vid projekteringen. I många fall fördyrar de husen och leder till krav på högre intäkter om bidrag för fördyrningen inte utgår. I vissa fall kan kommunen tvingas ge avkall på en teknisk restriktion för att en rimlig avkastning på investeringskostnaderna skall uppnås utan att hyrorna blir orimligt höga. Ett exempel är att man tillåter mer förtätad och högre bebyggelse. Skyddsrumsutredningen har anvisat en "kompromissvillig" attityd till skyddsrumstriktionen. Om det vid projekteringen nämligen visar sig att kostnaden för att åstadkomma visst skyddsrum enligt skyddsrumspanen blir orimligt hög, bör enligt utredningen restriktionen i fråga eventuellt omprövas och läggas på annan fastighet där den inte slår lika hårt i kalkylen.

I promemorian diskuteras härefter två huvudfall när det gäller att bestämma storleken av merkostnaden för skyddsrumsfunktionen.

Det första och enklaste fallet avser den situation när skyddsrumsfunktionen så väl kan inordnas i någon eller några av byggnadens övriga funktioner, sådana de skulle lösas vid en projektering utan skyddsrumskrav, att de enda effekter som uppkommer med anledning av skyddsrummet är vissa merkostnader för själva skyddsrumsfunktionen. Dessa skyddsrumsbetingade kostnader orsakas av krav på förstärkning av bärande delar och dörrar, anskaffande av filter osv. i samband med husets uppförande. Dessa merkostnader kallas i promemorian "skyddsrumsspecifika merkostnader". Att finna enkla schabloner (normvärden) för att beräkna dessa kostnader torde inte vara förenat med så stora svårigheter. Normerna bör enligt promemorian kunna göras enkla och utformas så att sannolikheten för att ersättningen blir för stor är approximativt densamma som sannolikheten för att den blir för liten. Nämda fall är ett idealfall. Men det bör vara en strävan att nå dit. Så kan ske i många fall om planeringen av skyddsrummen sker i enlighet med den "kompromissvilliga" attityd som skyddsrumsutredningen anvisat. Det bör enligt promemorian således vara en strävan att lägga skyddsrumstriktionen på sådana fastigheter där dess beaktande inte i nämnvärd grad påverkar projekterarens kalkylsituation med avseende på husets normala fredsfunktioner.

Det andra fallet är mer komplicerat och innebär att extra utrymme tillkommit i huset när projektering sker med krav på skyddsrum jämfört med om projektering fått ske utan detta krav. Det kan vara fråga om dels ett helt extra utrymme för skyddsrumsfunktionen som sålunda inte förekommer i icke-skyddsrumsfallet, dels ett större utrymme för

någon funktion som förekommer även i icke-skyddsrumsfallet t. ex. större tvättstuga, större källare för förvaring eller större garage. Vid projektering och byggande uppkommer i detta fall merkostnader utöver de skyddsrumsspecifika merkostnaderna. Dessa merkostnader benämns i promemorian "merkostnader för extra skyddsrumsutrymme".

I promemorian framhålls att om hyresgästerna, ställda inför valet och möjligheten att avstå från t. ex. en större tvättstuga, ändå väljer den större tvättstugan betyder det att de är villiga att betala för det större utrymmet för fredsfunktionen. I den situationen sker ingen övervältring av kostnader för skyddsrumsfunktionen på hyresgästerna i huset om ersättning till byggherren utgår för enbart den skyddsrumsspecifika merkostnaden. Hyran som fastighetsägaren tar ut av hyresgästerna blir visserligen högre men förutsättningen om fritt val för hyresgästen (dvs. om man förutsätter en perfekt hyresmarknad) innebär att han betalar för den upplevda nyttan av extrautrymmet.

Om det däremot förhåller sig så att hyresgästerna ovilligt, men i brist på alternativ bostad (dvs. i en inte fungerande hyresmarknad), tvingas betala högre hyra för det större fredsutrymmet, sker i verkligheten en övervältring av merkostnaderna för extra skyddsrumsutrymme på hyresgästerna. Ytterligheten för detta fall skulle innebära att byggherren får ersättning för hela merkostnaden för extra skyddsrumsutrymme.

I promemorian konstateras att det är uppenbart att ett helt rättvist system för att bestämma merkostnaderna för extra skyddsrumsutrymme inte kan konstrueras utan mycket invecklade regler och en omfattande administration. Det föreligger också en uppenbar risk för att viljan till fredsanvändning minskar om projekteraren kan kalkylera med en ersättning för dessa kostnader. Den mest framkomliga lösningen synes därför enligt promemorian vara att ersättning utgår för de skyddsrumsspecifika merkostnaderna men inte för merkostnaderna för extra skyddsrumsutrymme. Härigenom tvingas projekteraren att söka finna lösningar som tillgodoser önskemålet om största möjliga fredsanvändning av skyddsrummen. Förutsättningarna för detta bör vara goda om den "kompromissvilliga" attityd som skyddsrumsutredningen har anvisat blir regel, naturligtvis utan att skyddsrumsfunktionen eftersätts.

Om ersättning utgår till anordnaren av skyddsrum, dvs. byggherren, bör enligt promemorian självfallet hyrorna kunna sänkas i motsvarande grad och ersättningen sålunda ytterst komma hyresgästerna till del.

7.2 Finansiering

I promemorian redogörs inledningsvis för den av skyddsrumsutredningen föreslagna finansieringsmetoden. Därvid konstateras att den föreslagna avgiftsfinansieringen i likhet med det nu gällande finansieringssystemet påverkar kostnaden för att nyttja en fastighet, dvs. i bostadshus hyreskostnaden.

I promemorian framhålls att ett alternativ till avgiftsfinansieringen är att finansiera skyddsrumsfunktionen med allmänna medel över statsbudgeten. Till stöd härför talar bl. a. att skyddsrummen utgör en del av totalförsvaret. Grundtanken att vårt försvar har som sin primära uppgift att verka fredsbevarande motiverar att skyddsrumsfunktionen betraktas som en kollektiv nytta som bör finansieras över statsbudgeten. Det råder inte heller någon direkt koppling mellan tillkomsten av en viss skyddsrumsp plats och den tjänst som denna plats ger för en viss individ i ett eventuellt krigsfall, dvs. nyttigheten är inte specialdestinerad till en viss individ utan bör även i detta avseende kunna betraktas som kollektiv.

Om man däremot betraktar skyddsrumsp platsen som närmast en privat nytta, dvs. specialdestinerad till en viss avnämare och med ett egenvärde för exempelvis ett industriföretag, framstår enligt promemorian avgiftsfinansieringsmetoden som rimligare.

Mot bakgrund av vad som anförts är enligt promemorian skattefinansiering av skyddsrum i bostadsfastigheter den lämpligaste metoden. Detta gäller även de skol- och trafikantskyddsrum för befolkningen som kommuner i dag anordnar med endast delvis statsbidragstäckning (2/3 av kostnaden), samt de skyddsrum och provisoriska skydd som kommuner i framtiden kan komma att anordna för skydd åt befolkningen.

I promemorian framhålls att i fråga om fastigheter avsedda för huvudsakligen annat än bostadsändamål och där skyddsrummen kan anses ha ett värde för verksamheten kan det anses motiverat att företagen eller andra som utövar verksamheten svarar för den skyddsrumskostnad som motsvarar dess behov av skyddsrumsp latser enligt fastställda beräkningsnormer. Om företaget inom ramen för den fysiska skyddsrumsp laneringen åläggs att anordna skyddsrumsp latser utöver sitt eget behov bör dock ersättning utgå för dessa merkostnader.

När det gäller i vilken form den föreslagna ersättningen för skyddsrumsp bygget skall utgå kommer enligt promemorian två metoder i fråga. Den ena innebär att ett direkt bidrag utgår i samband med byggnadens uppförande och skyddsrummets tillkomst. Den andra innebär att bidraget hakas in som en subvention i länefinansieringen av byggnaden.

Enligt promemorian talar flera förhållanden för metoden att ge statsbidrag som en direkt subvention. Metoden är för det första administrativt enkel. Den anknyter för det andra i fråga om byggnader för främst bostadsändamål till en princip som bl. a. boendestruktureringen givit uttryck för. Principen är att i möjligaste mån urskilja och särbehandla sådana funktioner som inte sammanhänger med boendet. Metoden med direkt subvention anknyter såväl till de principer som nu gäller för bostadsfinansieringen som till de principer vilka kan antas komma att gälla i framtiden. För det tredje innebär metoden att statsbidrag naturligt redovisas över statsbudgetens försvarshuvudtitel. Det framhålls därvid i promemorian att det därmed också framgår klart att skyddsrummen framdeles inte orsakar fördyring av boendekostnaden.

I promemorian föreslås mot bakgrund av vad som tidigare anförts att statsbidrag ges som en direkt subvention till den ersättningsberättigade. Bidraget bör utbetalas när skyddsrummet har färdigställts och besiktigats.

I promemorian diskuteras vidare vilka styrmetoder som bör gälla för att bestämma skyddsrummbyggnadens omfattning och det årliga medelsbehovet.

Det konstateras därvid att skyddsrummbyggnaderna måste av bl. a. ekonomiska skäl ske främst i anslutning till nyproduktion av bostäder och andra byggnader. Särskilda byggnader enbart för skyddsrummändamål bör således inte uppföras annat än i undantagsfall. Det behov av skyddsrum som uppstår vid exploatering av nya områden för bostads- eller andra ändamål bör därför enligt promemorian i största möjliga utsträckning tillgodoses i direkt anslutning till byggnaderna. Skyddsrummbyggnadens volym bör således huvudsakligen bestämmas av byggnadsproduktionens omfattning. Denna kan med relativt hög grad av säkerhet tas fram med hjälp av prognoser.

Behovet av skyddsrum i samband med nyproduktion kan beräknas med ledning av den skyddsrumplanering som genomförs kommunvis i berörda skyddsrumsorter. På grundval av centralt fastställda normer för behovsberäkningen och planerad nybyggnadsproduktion gör kommunen upp en skyddsrumplan. Skyddsrumplanen tidsdateras genom koppling till byggnadsplaner etc. i kommunen. Med ledning av centralt fastställda normer för beräkning av ersättning genom statsbidrag kan det med varje skyddsrumplan förknippade medelsbehovet bestämmas. De på detta sätt kommunvis gjorda beräkningarna av det planerade skyddsrummbyggnadens och medelsbehovet kan enligt promemorian därefter läggas samman och anger sålunda det totala skyddsrummbyggnadens miniminivå och det totala medelsbehovets minimiomfattning.

Enligt promemorian bör, utöver den miniminivå för skyddsrummbyggnaderna som bestäms av ortsförteckningen, behovsnormerna och nybyggnadsproduktionen, möjlighet finnas att avveckla eller minska den rådande bristsituationen i vissa orter. I promemorian erinras emellertid om att även bristavvecklingen kommer att begränsas av förekomsten av lämpliga byggnadsobjekt eftersom byggnader enbart för skyddsrummändamål inte bör uppföras annat än i undantagsfall. Den budgetmässiga prövningen av skyddsrummbyggnadens årliga omfattning och kostnader bör enligt promemorian avse den totala produktionen, dvs. både den s. k. miniminivån och avvecklingen av bristsituationen. Statsmakternas styrning av denna totala produktion bör ske genom ett bemyndigandesystem motsvarande det system som i dag tillämpas i fråga om statsbidrag till skyddsrumsanläggningar som anordnas av kommunerna. I promemorian påpekas de möjligheter till stabiliseringspolitisk styrning som finns.

7.3 Genomförande m. m.

Enligt promemorian kan planeringen av skyddsrumbygget och finansiering med allmänna medel av skyddsrummen i bostadsfastigheter inte genomföras utan administrativa insatser på olika nivåer. Det framhålls därvid i promemorian att administrativa insatser är oundvikliga om man skall nå en väl genomförd planläggning i syfte att rätt kunna bedöma behovet av skyddsrum och att rationellt genomföra skyddsrumbygget. Utgångspunkten bör enligt promemorian vara uttalandena i 1972 års försvarsbeslut om att resurserna måste utnyttjas rationellt.

I promemorian framhålls att väsentligt underlag för att bedöma de administrativa konsekvenserna av förslaget återfinns i skyddsrumsutredningens betänkande med undantag av att den kommunala administreringen av avgiftssystemet bortfaller. Det krävs dock enligt promemorian medverkan av kommunerna för att planera skyddsrumbygget och för att följa upp och förverkliga planerna.

Enligt promemorians förslag kommer de administrativa uppgifterna att hänföra sig till både statliga och kommunala organ. Det framhålls att de normgivande reglerna bör tillkomma under ansvar av i första hand den centrala civilförsvarsmyndigheten. Vidare bör enligt promemorian länsstyrelserna som regionala civilförsvarsorgan ha till uppgift att vägleda kommunerna och fungera som tillsynsmyndighet. Det bör ankomma på kommunerna att genomföra planläggningen och med ledning av de utredande uppgifter som skyddsrumspanen innehåller se till att denna förverkligas i den mån medel finns tillgängliga härför och lämpliga byggnadsprojekt finns.

I promemorian lämnas vidare en översiktlig beskrivning över det administrativa förloppet enligt följande. Civilförsvarsstyrelsen utarbetar och fastställer centrala anvisningar, föreskrifter, normer etc. avseende bl. a. indelning i skyddsrumsområden, skyddsrummens placering, inplanering av befintliga skyddsrum och provisoriska skyddstillgångar samt beräkning av skyddsrumbehov. Civilförsvarsstyrelsen utarbetar och fastställer också centrala normer för beräkning av ersättning till dem som anordnar skyddsrum. Övergångsvis föreslås dessa uppgifter ankomma på en särskild delegation. Normerna fastställs till vissa delar av regeringen. Länsstyrelsen går kommunerna till handa med råd och skyddsteknisk expertis bl. a. i frågor som rör skyddsrum lokaliserings och utformning samt olika lokalers lämplighet som provisoriska skyddstillgångar. Kommunen upprättar och antar skyddsrumspan. Länsstyrelsen fastställer skyddsrumspan. Kommunen förverkligar planen, dvs. lämnar inom ramen för tillgängliga bemyndiganden förhandsbesked, prövar ansökan om byggnadslov och besiktigar utförd byggnad. Byggaren anordnar skyddsrum enligt byggnadslov. Kommunen lämnar uppgifter till grund för beslut om utbetalning av ersättning till dem som anordnat skyddsrum. Länsstyrelsen kontrollerar skyddsrummens underhåll och utövar tillsyn av skyddsrumbygget och skyddsrumsförsörjningen.

I promemorian framhålls att skyddsrumspaneringen bör samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen, inte minst med de översiktliga planer som förekommer vid sidan av de lagreglerade planinstitutionen. Uppgiften för kommunen att upprätta och anta skyddsrumspan bör därför ses som ett led i kommunal samhällsplanering och som en naturlig uppgift för kommunerna. Länsstyrelsen bör enligt promemorian åläggas att lämna den fackmässiga medverkan som behövs.

I promemorian erinras om att det i kommunens uppgifter enligt byggnadslagstiftningen ingår att lämna byggnadslov och besiktiga nyttkomna byggnadsprojekt. Besiktningen innefattar även de skyddsrum som inrättas. Även i fortsättningen avses skyddsrummen bli utförda i byggnadsprojekt som är lämpliga att inrymma skyddsrum. Någon ny uppgift med avseende på besiktningar m. m. av nya skyddsrum läggs enligt promemorian inte på kommunen.

I promemorian erinras vidare om att kontrollen av att skyddsrummen underhålls ligger på länsstyrelserna f. n. Enligt skyddsrumsutredningens mening bör skyddsrum äldre än tre år helst kontrolleras vart femte år, dvs. 20 % av beståndet varje år. Ett minimikrav anges vara att kontrollen sker av 10 % av beståndet varje år. Skyddsrumsutredningen föreslår att kontrollen i fortsättningen läggs på kommunerna.

Det främsta motivet för detta är att kommunen därigenom får en samlad bild av det aktuella skyddsrumsläget. Mot att uppgiften förs över från länsstyrelse till kommun talar emellertid enligt promemorian att kommunen normalt inte utför besiktning av byggnaders underhåll. Vidare bör det enligt promemorian ingå i länsstyrelsens uppgift att utöva en allmän tillsyn. I promemorian föreslås därför att länsstyrelserna behåller sitt nuvarande ansvar för kontrollen av skyddsrummens underhåll.

Enligt promemorian bör vidare den föreslagna uppgiften för kommunen att lämna statlig myndighet underlag för utbetalning av ersättning till dem som anordnat skyddsrum kunna fullgöras utan nämnvärt merarbete.

I promemorian erinras om att skyddsrumsutredningen har föreslagit att ersättning utgår till kommunerna för administrationen. Kommunerna föreslås sålunda få tillgodoräkna sig viss del av de influtna skyddsrumsgifterna. Den i promemorian föreslagna finansieringsformen innebär emellertid att den administrativa merbelastningen i form av avgiftsunderbörd som enligt skyddsrumsutredningens förslag skulle läggas på kommunerna inte längre är aktuell. De uppgifter som läggs på kommunerna kan enligt promemorian anses utgöra en integrerad del av kommunernas samhällsplanering varför ersättningsbehovet framstår som mindre angeläget.

Promemorians förslag om planering och finansiering av skyddsrumsgbyggandet innebär en genomgripande omarbetning av gällande regler. Förslaget måste därför enligt promemorian detaljmässigt genomarbetas innan det kan sättas i tillämpning. Skyddsrumsutredningen har i sitt betänkande gett förslag till ändring i civilförsvarslagen och utkast till ändring i civilförsvarskungörelsen. Härutöver måste enligt promemorian en rad tillämpningsföreskrifter utarbetas innan de nya bestämmelserna

kan träda i kraft. Vidare måste skyddsrumspaner vara uppgjorda av kommunerna för att den nya ordningen skall kunna tillämpas. I promemorian framhålls att dessa förhållanden skärper kraven på att tidsmässigt överblicka de faktorer som inverkar på införandet av det nya systemet.

De förberedelser som måste göras är enligt promemorian att utarbeta centrala normer för planläggning, områdesindelning, behovsberäkning, tillåten storlek på skyddsrum, placering med hänsyn till utnyttjandet i krigstid, skyddsteknisk beskaffenhet m. m. En annan typ av tillämpningsföreskrifter som måste utarbetas enligt promemorian är normer för att bestämma ersättning till dem som anordnar skyddsrum på grundval av beräkning av de specifika merkostnaderna för skyddsrum. Normer eller genomarbetade exempel kan enligt promemorian också behöva utarbetas för att främja ekonomiskt goda skyddsrumslösningar och alternativ användningar i fredstid. I promemorian framhålls att detta förberedande arbete kan antas ta väsentlig tid i anspråk. Enligt promemorian är delar av detta arbete dessutom av den karaktären att olika intresseområden bör vara företrädade. Exempelvis bör normerna för ersättning till byggare av skyddsrum tillkomma i samverkan mellan berörda intressegrupper på byggar- och boendesidan. Kommunal erfarenhet bör utnyttjas när anvisningar utarbetas till ledning för kommunernas planläggning. Samarbete måste enligt promemorian sökas i frågor som rör den aktuella utvecklingen på samhällsplaneringens område osv.

I promemorian framhålls att ifrågavarande arbete berör olika departement (försvarsdepartementet, bostadsdepartementet, kommundepartementet), flera centrala myndigheter (civilförsvarsstyrelsen, statens planverk, bostadsstyrelsen m. fl.), länsstyrelserna, kommunerna samt intresseorganisationer för bostadsförsörjning och näringsliv m. m.

I promemorian erinras om att skyddsrumsutredningen föreslagit att en särskild nämnd får till uppgift att inför övergången till det nya regelsystemet utarbeta föreskrifter, anvisningar och normer. Om detta förslag förverkligas kommer enligt promemorian övergången att underlätas och de nya reglerna att få den förankring hos berörda parter som är nödvändig. I promemorian föreslås att ett organ inrättas i första hand för att mera engångsbetonat genomarbeta regelsystemet. För ändamålet bör enligt promemorian lämpligen en särskild delegation tillkallas. Delegationen bör sortera under försvarsdepartementet. Den bör tillsättas och börja sitt arbete så snart proposition i skyddsrumsfrågan har lämnats till riksdagen.

I promemorian har vidare en tidsplan för förslagets genomförande skisserats enligt följande.

Samtidigt som proposition lämnas till riksdagen tillkallas den föreslagna delegationen för att förbereda anvisningar och normer. Under år 1975 utfärdas ändringar i civilförsvarslagen. Skyldighet för kommunerna att utföra skyddsrumspanering träder i kraft. Under senare hälften av år 1975 meddelar den särskilda delegationen anvisningar för planering m. m. Normer för behovsberäkning m. m. fastställs. Vid samma tidpunkt

samordnar länsstyrelserna planeringen samt biträder kommunerna med utbildning och information. Skyddsrumspanering påbörjas i kommunerna. Under våren 1976 föreslår delegationen normer för beräkning av ersättning samt lämnar kompletterande anvisningar. Senare samma år fastställer regeringen normer för beräkning av ersättningen. Under hösten 1976 och år 1977 genomförs i huvudsak skyddsrumspanering i kommunerna. Senare under år 1977 antas skyddsrumspaner av kommunerna och fastställs av länsstyrelserna. Förhandsbesked skall kunna lämnas till projekterare. Den 1 januari 1979 träder civilförsvarslagen i sin helhet i kraft och byggnadslov kan lämnas enligt den nya lagen.

Enligt promemorian kan den nya ordningen tillämpas i sin helhet tidigast fr. o. m. den 1 juli 1979. Övergångsbestämmelser kan enligt promemorian emellertid behövas som möjliggör en partiell tillämpning av systemet i den mån det finns förutsättningar härför, dvs. i första hand att skyddsrumspan finns för kommunen och att förberedelserna i övrigt är tillräckligt långt framförda. I promemorian erinras om att skyddsrumsutredningen har avvisat tanken på en sådan successiv övergång med hänsyn till svårigheten att tillämpa två skilda skyddsrumssystem samtidigt. Enligt promemorian kan det dock förutses att intresse visar sig finnas hos bl. a. samhällsplanerare, projekterare, bostadsintressenter och civilförsvaret att den nya ordningen får genomslag så tidigt som möjligt. Frågan om en partiell eller successiv övergång bör därför enligt promemorian hållas öppen och beaktas fortlöpande i samband med att förberedelsearbetet fortskrider.

I promemorian påpekas att om man – som ett led i övergången till det nya systemet – önskar lyfta av skyddsrumskostnaderna från bostadskostnaderna redan före budgetåret 1979/80, krävs viss ytterligare utredning samt att grova schabloner godtas när det gäller ersättningsbeloppens storlek.

Enligt promemorian bör, innan den nya ordningen tillämpas, regeringen bestämma i vilka tätorter skyddsrum skall anordnas.

I promemorian konstateras att förslaget till finansiering av skyddsrumspanbygget leder till en överflyttning av kostnader som f. n. belastar bygget till statsbudgeten.

Enligt promemorian bör den statliga finansieringen av skyddsrumspanbygget ske över statsbudgetens fjärde huvudtitel. Skyddsrumspanbyggets totala omfattning och kostnader bör enligt promemorian styras genom en bemyndigandeteknik av det slag som f. n. tillämpas i fråga om statsbidrag till skyddsrumspanläggningar som anordnas av kommunerna. Årsvariationerna avseende betalningsmedel kan emellertid trots detta bli så stora att möjligheter inte föreligger att balansera dem inom civilförsvarets årliga utgiftsram, som f. n. är ungefär lika stor som skyddsrumspanbyggets totala kostnader. Ersättningar för skyddsrumspanbygget bör därför enligt promemorian bestridas från ett förslagsanslag utanför civilförsvarets utgiftsram.

8 Remissyttranden över promemorian

8.1 Kostnader för skyddsrummbygget

Starkt delade meningar redovisas i de remissyttranden som berör den i promemorian föreslagna principen att ersättning av statsmedel endast bör utgå för de s. k. skyddsrumsspecifika merkostnaderna.

Några av de remissinstanser, som tillstyrkt eller lämnat förslaget i denna del utan erinran, gör vissa påpekanden. *Civilförsvarsstyrelsen* anser att det är rimligt att ersättning av statsmedel utgår endast för de s. k. skyddsrumsspecifika kostnaderna. Styrelsen förutsätter emellertid att sättet för att beräkna dessa kostnader inte låses fast av alltför stelbenta regler. Enligt styrelsen kan merkostnaden per skyddsrum variera mellan ca 300 och 600 kr. per plats i stort sett oberoende av skyddsrummets storlek. För att kunna beräkna merkostnaden för ett enskilt objekt med bättre noggrannhet än $\pm$ ca 30 % krävs att byggnaden projekteras och kostnadsberäknas både med och utan skyddsrum. Om höga krav på noggrannhet ställs kommer detta enligt styrelsen att medföra stora administrativa kostnader. *Försvarets rationaliseringsinstitut* finner förslaget i princip vara riktigt. Institutet anser emellertid att tillämpningen kan bli besvärlig och att risk finns för att snävt beräknade och administrativt svårhanterliga ersättningsregler kan verka hämmande på skyddsrummbygget. Enligt institutet bör ersättningsgrunderna ytterligare schabloniseras. *RRV* tillstyrker att fastighetsägarna får ersättning för de s. k. skyddsrumsspecifika merkostnaderna. I speciella fall bör det emellertid finnas möjlighet att ge ersättning utöver dessa merkostnader. Enligt verket bör det ankomma på länsstyrelserna att pröva denna fråga.

Vissa *länsstyrelser* har lämnat förslaget utan erinran, bland dem *länsstyrelserna* i Kalmar, Blekinge, Värmlands, Örebro, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller att det torde vara omöjligt att utan ett omfattande administrativt arbete få fram den verkliga merkostnaden i varje särskilt fall. Ersättningen bör därför utgå efter schablon fastställd av den centrala fackmyndigheten.

Vissa *kommunstyrelser* har yttrat sig över förslaget i promemorian. Bland dem som tillstyrkt eller lämnat förslaget i denna del utan erinran kan nämnas *kommunstyrelserna* i Stockholms, Södertälje, Danderyds, Norrtälje, Botkyrka, Sigtuna, Gislaveds, Tranås, Värnamo samt Nora kommuner.

Flera remissinstanser ställer sig starkt kritiska till förslaget i denna fråga. *Bostadsstyrelsen* anser att förslaget synes vara för snävt. Även om tekniska och andra bestämmelser nu mer än tidigare anpassats för bättre fredsanvändning av skyddsrum, finns risker för en besvärande kostnadsituation. Bostadsstyrelsen anser att alla med skyddsrum förknippade kostnader är försvarskostnader. Därför får enligt styrelsen utgångspunkterna för ersättningsnormerna, och senare för eventuella schabloner,

inte vara så restriktiva som de anges i promemorian. De får inte strida mot grundtanken att skyddsrumskostnader inte direkt skall belasta de boende i berörda fastigheter.

Boendeutredningen och *bostadsfinansieringsutredningen* som avgett gemensamt yttrande framhåller att även merkostnader för extra skyddsrumsutrymme bör berättiga till ersättning huvudsakligen till följd av förslagen om förändrad skyddsrumspanering. Enligt föreslagna skyddsrumslösningar kommer skyddsrum i ett hus i det närmaste regelmässigt att täcka skyddsrumskostnaden i andra hus. Vissa fastighetsägare kommer därigenom att få bära det ekonomiska ansvaret för skyddsrum avsedda för behov utom fastigheten. Enligt utredningarna kan skyddsrumsytan i ett hus bli av en omfattning som inte är anpassad till normala aktiviteter i huset och kan vara svår att hyra ut för självständigt ändamål. Ett krav på skyddsrumspaneringen bör vara att undvika merkostnader för extra skyddsrumsutrymme. Om detta inte är möjligt bör enligt utredningarnas mening fastighetsägaren kunna få ersättning.

Kommunstyrelserna i Nacka, Malmö, Örebro och Hällefors kommuner pekar på att merkostnader för extra skyddsrumsutrymme inte bör vara uteslutna från ersättningsmöjligheterna.

Svenska kommunförbundet anser att ersättning också måste kunna utgå till merkostnader för extra skyddsrumsutrymme. Det är annars stor risk för att de kommunala byggnadsinvesteringarna inte kommer att styras av ambitionen att tillgodose behovet av skyddsrumspatser i så hög grad att mera rationella lösningar med extra skyddsrumsutrymme kan aktualiseras. Med den föreslagna utformningen av ersättningsbestämmelserna är det enligt kommunförbundet också fara för att bristsituationen i de 14 största kommunernas innerområden kommer att ta oacceptabelt lång tid att avveckla. Kommunförbundet föreslår således att ersättning av staten skall kunna utgå också till merkostnader för skyddsrumsutrymme enligt godkänd plan. Riskerna är liten för att kommunerna inte planerar in skyddsrumspatser i byggnader där detta är möjligt. Alla kommuner har nu en mycket detaljerad investeringsplanläggning på fem års sikt. Med denna som grund kan man i samband med skyddsrumspanläggningen klarlägga den möjliga ramen för skyddsrumspatser i de byggnader som skall uppföras. Det kan inträffa att denna ram inte bedöms vara tillräcklig. Kommunförbundet anser att i så fall bör möjlighet finnas att med ersättning från staten utföra kompletterade skyddsrumsutrymme.

Sveriges Industriförbund framhåller att även merkostnader för extra skyddsrumsutrymme skall berättiga till ersättning med hänsyn till att skyddsrum i en fastighet kan komma att täcka behovet också i andra hus. *SBEF* framför liknande synpunkter.

Svenska Riksbyggen pekar på att inom områden som byggs av flera byggherrar kan merkostnaderna för extra skyddsrumsutrymme komma att drabba de boende hos en av byggherrarna medan de andra inte kommer att belastas med motsvarande kostnader. F. n. är det vidare en genomgående tendens i svenskt bostadsbyggande, att man bygger källarlösa hus. Några outnyttjade källarutrymme, som skulle ha

tillkommit oberoende av skyddsrumsutrymmesbehovet, förekommer därför knappast. Merkostnaderna för extra skyddsrumsutrymme blir därför enligt Riksbyggens mening jämförelsevis höga. En del av den framtida produktionen av skyddsrum syftar till att avveckla eller i varje fall minska den bristsituation som föreligger. Enligt Riksbyggens mening är det orimligt att i sådana fall lägga ansvaret för merkostnaden för extra skyddsrumsutrymme på de boende i de hus, som av kommunikations-tekniska eller andra relevanta skäl råkar ha skyddsrum. *SABO* anser att även kostnader för "överytor" som är betingade av skyddsrumsfunktionen bör betraktas som ersättningsberättigade kostnader. *Sveriges Fastighetsägareförbund* anser att den föreslagna principen beträffande skyddsrumskostnaderna bör omfatta de totala kostnaderna. I den mån skyddsrumsutrymmet kan permanent användas i fredstid uppkommer inga problem, men i den motsatta situationen, då utrymmet inte kan komma till rationell användning utan blir en direkt extra belastning på fastighetens ekonomi, bör ersättning på särskild ansökan utgå till fastighetens ägare. Länsstyrelsen torde vara en lämplig myndighet för sådan prövning. *HSB* framhåller att metoderna för beräkning av merkostnaderna måste utformas så att de ger täckning för de verkliga kostnaderna även vid inte normala förhållanden. *Hyresgästernas riksförbund* förordar en lösning enligt vilken ersättning utgår för samtliga merkostnader för skyddsrumsfunktionen. En sådan lösning har från bostadspolitisk synpunkt fördelen att från boendet skiljs bort en kostnad som rätteligen bör belasta en annan sektor.

Några remissinstanser, däribland *länsstyrelsen i Kalmar län*, anser att ersättning även bör utgå för redan befintliga skyddsrum som kommer att ingå i den kollektiva skyddsrumspaneringen. Enligt länsstyrelsen bör detta lämpligen ske enligt vissa schabloner med hänsyn till byggnadens ålder m. m.

8.2 Finansiering

Samtliga remissinstanser utom *RRV* tillstyrker förslaget att skyddsrumsg byggandet finansieras över statsbudgeten. Endast ett fåtal remissinstanser godtar emellertid förslaget att endast skyddsrum i bostadsfastigheter skattefinansieras.

Statens planverk har inte något att erinra mot att skyddsrumsg byggandet på förslaget sätt finansieras över statsbudgeten. *Länsstyrelsen i Stockholms län* godtar i princip den föreslagna kostnadsfördelningen. Denna kostnadsfördelning medför enligt länsstyrelsen emellertid risk för att vissa skyddsrumsg behov inte blir tillgodosedda om inte särskilda lagstiftningsåtgärder vidtas. Ett inte obetydligt behov av skyddsrumsg platser kommer alltid att finnas i bl. a. småindustriområden, där platsbehovet för varje fastighet är så lågt att anordnandet medför oskälig kostnad och byggherren på grund härav antingen blir befriad från skyldigheten att bygga skyddsrum eller också erhåller anstånd till dess gemensamt

skyddsrum kan anordnas. Enligt länsstyrelsen löstes detta problem på ett godtagbart sätt genom det av skyddsrumsutredningens föreslagna avgiftssystemet. I det nu föreliggande förslaget blir detta problem olöst och skyddsrumsförfrågan blir helt beroende av mer eller mindre frivilliga överenskommelser mellan två eller flera fastighetsägare. *Länsstyrelsen i Blekinge län, Svenska kommunförbundet* samt *Hyresgästernas Riksförbund* har inte något att erinra mot förslaget.

Flera av de *kommunstyrelser* som yttrat sig över promemorian tillstyrker eller har inte något att erinra mot förslaget till kostnadsfördelning, däribland *kommunstyrelserna i Stockholms, Södertälje, Norrtälje, Danderyds, Botkyrka, Sigtuna, Gislaveds, Värnamo, Hällefors och Nora kommuner*.

Bostadsstyrelsen, Svenska Rikshyggen, SABO och Sveriges Fastighetsägareförbund har inte uttalat sig i frågan. *ÖEF* påpekar endast att det är angeläget att skyddsrumsförfrågan löses beträffande personal som tjänstgör vid vissa oljedepåer ovan jord. *RRV* förordar att utbyggnaden av skyddsrum bekostas genom ett avgiftssystem upplagt enligt de principer som föreslagits av skyddsrumsutredningen.

Flertalet remissinstanser har inte kunnat godta förslaget om att endast skyddsrum i bostadsfastigheter finansieras över statsbudgeten. *Civilförsvarsstyrelsen* föreslår att statlig finansiering tillämpas för alla skyddsrum för befolkningen. I promemorian framförs enligt styrelsens mening inte tillräckliga skäl för att undanta skyddsrum vid arbetsplatserna från statlig finansiering. Ersättningen till de byggande avses täcka de s. k. skyddsrumsspecifika merkostnaderna och inte kostnaderna i övrigt för lokalernas tillkomst, dvs. fredsanvändningsvärdet. Styrelsen anser därför att undantaget beträffande skyddsrum vid arbetsplatser knappast kan motiveras med att dessa har ett värde för verksamheten. Självklart kan skyddsrummet ha ett sådant värde. Men till kostnaden för att producera detta värde ges inget statsbidrag utan denna kostnad bestrids helt av företaget. Här finns enligt styrelsen inte någon skillnad mellan skyddsrum i bostadshus och vid arbetsplats. Ett system med blandad finansiering kan enligt styrelsen innebära ett administrativt merarbete. I ett exempel anger styrelsen att ett bostadshus med behov av 100 skyddsrumspplatser och ett kontorshus med behov av 50 platser ligger intill varandra. För husen krävs då tillsammans 100 platser. Lägg skyddsrummet i bostadshuset är det kanske rimligt att 100 platser finansieras statligt och att kontorshuset inte belastas med någon kostnad. Lägg skyddsrummet däremot i kontorshuset åläggs byggherren anordna 50 platser utöver det egna behovet och statsbidrag utgår då för endast 50 platser. Problem av dessa slag kan visserligen lösas genom tillämpningsbestämmelser, men det blir enligt styrelsens mening säkert svårt att skapa en vilja att verkligen genomföra byggandet så att alla möjligheter till bonuseffekter tillvaratas.

Försvarets rationaliseringsinstitut anser att kostnader för skyddsrum i olika typer av fastigheter bör ersättas efter samma principer. Härför talar svårigheterna att skilja mellan olika skyddsrumsbbehov samt behovet att positivt stimulera till skyddsrumbyggande och önskemål om administra-

tiv förenkling. I den mån det anses skäligt att företagen särskilt bidrar till bekostandet av skyddsrumsb byggande bör detta enligt institutet enklare kunna regleras genom uttagande av viss avgift till staten e. d.

Länsstyrelsen i Jönköpings län framhåller att förslaget väcker vissa betänkligheter. Enligt betänkandet bör skyddsrumsb byggandet baseras på en områdesvis behovsberäkning och inte på en beräkning av enskilda byggnaders och anläggningars behov av skyddsrum. När en byggherre åläggs att anordna skyddsrum skall således, oavsett om det är fråga om bostadshus eller annan byggnad, skyddsrummet enligt utredningen vara avsett att helt eller delvis täcka skyddsrumsb behovet inom ett visst område och inte ett behov, som hänförs till viss eller vissa byggnader och anläggningar. Enligt utredningen skall valet mellan alternativa skyddsrumslösningar träffas endast med beaktande av önskemålet om så civilförsvartaktiskt riktiga och ekonomiskt fördelaktiga lösningar som möjligt. Detta är enligt länsstyrelsens mening inte realiserbart annat än i förening med ett enhetligt finansieringssystem. Länsstyrelsen framhåller att det annars finns risk för att valet av skyddsrumslösning i många fall kan påverkas ofördelaktigt av frågan om fördelningen av ansvaret för skyddsrumskostnaderna. Länsstyrelsen anser vidare att förslaget medför avsevärt merarbete dels därför att skyddsrumsb behovet för enstaka byggnader och anläggningar måste fastställas, dels som en följd av svårigheterna att avgränsa bostadshus från byggnader och anläggningar för annat ändamål resp. att klassificera ett hus med såväl bostäder som andra lokaler, dels därför att en besvärlig kostnadsfördelning av rättviseskäl måste förutsättas ske mellan byggnader och anläggningar avsedda för olika ändamål. Enligt utredningens förslag bör skyddsrumsb behovet inom industriområden normeras och erforderliga skyddsrum intas i planen. Utredningens förslag är enligt länsstyrelsen inte förenligt med anläggningsvis fördelat kostnadsansvar.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller att det kommer att försvåra skyddsrumsb planeringen om det inom vissa bebyggelseområden finns anläggningar som inte ingår i den kollektiva skyddsrumsb planeringen. Gränsdragningen mellan byggnader som skall hänföras till den ena eller andra kategorien kommer många gånger att bli svår. Därtill kommer att byggnader genom annat utnyttjande ändrar karaktär, t. ex. då kontors- eller affärsfastighet byggs om till bostadshus. Länsstyrelsen anser att statsfinansieringen av skyddsrum bör avse alla fastigheter. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* föreslår att alla skyddsrum som uppförs skall finansieras med statsmedel på samma sätt. Enligt länsstyrelsens mening är detta en förutsättning för att skyddsrumsb utredningens förslag beträffande hänsynstagande till natt- och dagbefolkningen vid gränsdragning av skyddsrumsb områden skall få avsedd bonuseffekt. Promemorians förslag kommer att medföra att fastigheter, ägda av industri- eller handelsföretag m. fl, som själva skall bekosta skyddsrummen kommer att bli olika belastade beroende på hur gränsdragningen för skyddsrumsb områdena utförs. Fastighet som är belägen i ett område där nattbefolkningen är dimensionerande kan helt slippa kostnader för skyddsrum, medan fastighet som är belägen i område med dimensione-

rande dagbefolkning själv får bekosta skyddsrummen. Detta förhållande kan enligt länsstyrelsen komma att medföra olika konkurrensförhållanden för företagen.

Länsstyrelsen i Hallands län anser att även skyddsrummen vid industri- anläggningar och liknande byggnader bör bekostas av statsmedel på samma sätt som föreslagits för bostadshusen. Denna mening delas av *byggnadsstyrelsen*, *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Värmlands, Västmanlands, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län samt kommunstyrelserna i Malmö, Helsingborgs, Örebro och Tranås kommuner*.

Länsstyrelsen i Örebro län finner förslaget att undanta skyddsrum avsedda för huvudsakligen andra än bostadsändamål från skattefinansieringsprincipen tveksamt, bl. a. därför att detta vid företags- eller industrietablering inom en tätort kan få negativa konsekvenser för de tätorter för vilka skyddsrumskyldighet skall föreligga.

Boendeutredningen och bostadsfinansieringsutredningen anser det vara en betydande fördel om skyddsrummersättning utgår efter samma normer oavsett bebyggelsens ändamål. Från principiella utgångspunkter torde det vara svårt att särskilja bostäder och arbetsplatser i dessa avseenden. Genomförs promemorians förslag finns det risker för en irrationell lokalisering av skyddsrum i områden med både bostäder och arbetsplatser. En sådan ordning kan också medföra administrativt merarbete. Utredningarna förordar i stället en lösning där ersättning utgår på samma grunder till bostäder och arbetsplatser.

Sveriges Industriförbund, SBEF och HSB förordar en ordning enligt vilken skyddsrummersättning utgår på samma grunder till bostäder och arbetsplatser.

Inte någon av remissinstanserna har något att erinra mot förslaget i promemorian om att statsbidraget ges som en direkt subvention till den ersättningsberättigade.

8.3 Genomförande m. m.

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat utan erinran förslaget i promemorian om genomförandet av planering och byggande av skyddsrum. Vissa remissinstanser har dock gjort vissa reservationer.

Civilförsvarsstyrelsen anser bl. a. att ett system med statlig finansiering av skyddsrummsbyggandet kan genomföras inom ramen för den lagstiftning som finns i dag. Vidare uttrycker styrelsen en viss oro för införandet av det i promemorian föreslagna systemet för anordnande av skyddsrum. Styrelsen anser nämligen att målet för skyddsrummsbyggande på sikt skall vara att varje invånare oavsett vistelseort skall disponera en i fred utbyggd skyddsrummsplats i anslutning till bostad och verksamhetsställe. Vidare understryker styrelsen vikten av att regler för skyddsrummsbyggandet utformas så att stor hänsyn i de enskilda fallen kan tas till skyddstaktiska krav. Genom det föreslagna systemet upphör den automatik i skyddsrummsbyggandet som finns i nuvarande system. Enligt styrelsen finns det

risk med det föreslagna systemet att skyddsrumbyggandet i samband med nybyggnad används som konjunkturregulator. Härigenom skulle allvarliga rubbningar kunna uppstå i den långsiktiga skyddsrumspolitiken. Byggande av skyddsrum som inte täcks av automatiken (kompletteringsbyggande i bristområden) bör däremot kunna anpassas till rådande konjunkturer. Styrelsen anser att ett bibehållande av automatiken så långt detta är möjligt bör eftersträvas. Styrelsen framhåller vidare vikten av att skyddsrumspaneringen integreras i den kommunala planeringen.

Försvarets rationaliseringsinstitut anser att mycket talar för att införandet av nya ersättningsgrunder samordnas med ett nytt försvarsbeslut, dvs. fr. o. m. den 1 juli 1977. Detta synes göra det nödvändigt att nya regler om skyddsrumspanering och skyddsrumbyggande kan tillämpas redan fr. o. m. den 1 januari 1976. Institutet bedömer att detta inte är uteslutet. Det kan vidare ifrågasättas om inte övergångsvis bidrag enligt nya ersättningsgrunder kan utgå även till skyddsrum som anordnats enligt nu gällande regler. Härigenom undviks under en övergångsperiod en nedgång i skyddsrumproduktionen och skillnader i bostadskostnader som kan hänföras till skyddsrumbyggandet. Med en schablonmässigt bestämd enhetlig standardkostnad som grund för ersättning som institutet förordat bör några tekniska hinder härför inte möta.

Länsstyrelsen i Jönköpings län finner det angeläget att den angivna tidsramen om möjligt pressas något år även om förarbetena kräver avsevärd tid. För varje år som går ökar konsekvenserna av de brister som är förknippade med det nuvarande systemet framför allt i de större tätorternas innerområden. Viljeinriktningen för det fortsatta skyddsrumbyggandet har ju angivits redan i 1972 års försvarsbeslut, varför det enligt länsstyrelsens mening ter sig mindre tilltalande att det skall dröja ända upp till sju år innan denna viljeinriktning kan börja förverkligas. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att de föreslagna principerna för skyddsrumbyggandet genom övergångsbestämmelser omgående bör tillämpas i innerområden och andra bristområden så att saneringsobjekt som är lämpliga att inrymma skyddsrum inte färdigställs innan skyddsrumssplikten återinförts. Om sådana övergångsbestämmelser inte meddelas, kommer kostnaden för att få skyddsrumsbetöget tillgodosett inom dessa områden att öka betydligt. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro och Västmanlands län* samt vissa *kommunstyrelser*, däribland *kommunstyrelsen i Malmö kommun*.

Boendeutredningen och bostadsfinansieringsutredningen framhåller att det är relativt enkelt att fastställa rimliga ersättningsbelopp för skyddsrumsspecifika merkostnader. Frågan om sådan ersättning kan därför omedelbart ges en tillfällig lösning och bör således inte fördröjas till budgetåret 1979/80.

Svenska Riksbyggen finner den i promemorian angivna tidsplanen väl utdragen. Det är en angelägen reform, med positiva verkningar inom bostadspolitiken, att snarast föra över det ekonomiska ansvaret för skyddsrumbyggandet till försvarshuvudtiteln. Med den enkelhet som

eftersträvas bör det vara möjligt att betydligt snabbare än som förutsatts i promemorian få de nya reglerna i tillämpning. *SABO* framhåller att i avvaktan på att de nya reglerna i dess helhet blir tillämpningsbara bör övergångsbestämmelser införas och förutsättningar för dispens från nuvarande skyddsrumspflicht ökas i väsentlig grad. *Hyresgästernas Riksförbund* anser det synnerligen angeläget att tillämpningen av den nya principen för skyddsrummens finansiering startar snarast möjligt efter det att riksdagen behandlat frågan. Det måste betraktas som otillfredsställande om de bostäder som kommer att byggas under återstoden av 1970-talet skall belastas med en kostnad som de enligt riksdagens mening inte skall bära.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att ersättning bör utgå till kommunerna för ökade administrationskostnader. Styrelsen framhåller att det även är nödvändigt att styrelsen förstärks personellt. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro samt Gävleborgs län*.

Svenska kommunförbundet samt *kommunstyrelserna i Stockholms, Sundbybergs, Danderyds, Nacka, Tranås, Gislaveds, Malmö, Helsingborgs, Hallsbergs och Nora kommuner* anser att statsbidrag bör utgå till kommunerna för skyddsrumspanläggningen.

Bostadsstyrelsen vill framhålla det angelägna i att ramar eller annat kvoteringsystem för skyddsrumskonstruktionsersättning anpassas till planerat och önskat bostadsbyggande på sådant sätt att någon hindrande verkan för detta inte uppstår.

Länsstyrelsen i Jönköpings län utgår från att vad som i promemorian betecknas som "miniminivå" och som svarar mot behovsnormer och nybyggnadsproduktion i skyddsrumsorter innebär en omfattning av skyddsrumskonstruktionsbygget som inte skall påverkas av konjunkturer eller säkerhetspolitiska bedömningar från tid till annan. På så sätt får man en ersättning för den automatik i bygget som gällt tills nu och som trots sina alltmer påtagliga brister dock lett till det omfattande skyddsrumskonstruktionsbestånd som utgör en av hörnstenarna i hela civilförsvaret. Länsstyrelsen anmärker på att i promemorian inte angetts vem som utövar beslutsfunktionen avseende ersättningen till den som anordnat skyddsrum. Det torde dock enligt länsstyrelsen få ankomma på länsstyrelsen att handlägga även ansökningar om statsbidrag. Den senare uppfattningen delas av *länsstyrelsen i Västmanlands län*.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller att det från rättvisesynpunkt är rimligt att alla medborgare får del av det skydd skyddsrumskonstruktionsbygget ger. En övergång till statsfinansiering av skyddsrumskonstruktionsbygget bör kombineras med ett principiellt beslut om att i stort sett alla medborgare på sikt skall beredas tillgång till skyddsrumskonstruktionsplatser i händelse av krig.

Länsstyrelsen i Malmöhus län framhåller nödvändigheten av att reglerna för skyddsrumskonstruktionsbygget får en sådan utformning att länsstyrelsen ges befogenhet att besluta om belägenhet av skyddsrum, så att den från total synpunkt (ekonomisk och taktisk) bästa lösningen erhålls. Länsstyrelsen framhåller vikten av att då det gäller att bestämma det

årliga medelsbehovet en anslagsform väljs som gör det möjligt att medel automatiskt finns tillgängliga då objekt byggs som enligt planen skall ha skyddsrum. Reglerna för statsbidrag måste vara så utformade att en decentralisering av bidragsbeviljandet kan ske till länsstyrelserna. En sådan decentralisering är nödvändig för att bidragssystemet inte skall bli alltför tungrott.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län framhåller att länsstyrelsen bör erhålla befogenheter att ingripa om kommunerna felaktigt handlägger skyddsrumsårenden eller underlåter att utföra ålagda arbeten. Detta är nödvändigt eftersom varje felaktighet som görs kan medföra stora ekonomiska konsekvenser.

Endast *civilförsvarsstyrelsen* och *försvarets rationaliseringsinstitut* avstyrker förslaget om inrättande av en särskild skyddsrum delegation. *HSB* framhåller att de rikskooperativa organisationerna bör vara representerade i delegationen.

9 Föredraganden

9.1 Bakgrund

Gällande regler för skyddsrumbyggandet finns i civilförsvarslagen (1960:74) och civilförsvarkungörelsen (1960:377) som båda trädde i kraft den 1 juli 1960. Sedan år 1960 har endast små ändringar gjorts i civilförsvarslagens bestämmelser om skyddsrumbyggandet.

De första bestämmelserna som reglerade luftskyddet tillkom år 1937 genom luftskyddslagen (1937:504). Dessförinnan hade åtgärder för att upprätthålla ett skydd mot luftanfall vidtagits på enskilt initiativ. Andra världskriget medförde ett ökat arbete för att stärka luftskyddet. Bl. a. tillkom bestämmelser om alarmering och mörkläggnings m. m. genom kungörelsen (1939:800) om vad vid luftskyddstillstånd är att i vissa hänseenden iakttaga. Skyldighet för kommun att anordna s. k. allmänna skyddsrum för luftskyddspersonal och för personer som vistas utomhus på allmänna platser infördes genom ändring (1940:81) i luftskyddslagen. För sådana skyddsrum utgick statsbidrag med 2/3 av byggkostnaden. Den första särskilda skyddsrumslagen tillkom år 1940. Genom denna lag (1940:119) infördes för första gången bl. a. skyldighet för ägare av anläggningar och byggnader att anordna s. k. enskilda skyddsrum.

I den första civilförsvarslagen (1944:536) sammanfördes alla lagbestämmelser om anordnande av skyddsrum. Skillnaden mellan allmänna och enskilda skyddsrum behölls. Allmänna skyddsrum skulle anordnas av kommunerna med statsbidrag. Dessa skyddsrum var avsedda för dels civilförsvarets personal, dels personer som vistas på allmänna platser. De enskilda skyddsrummen skulle enligt lagen anordnas av ägarna till vissa anläggningar och byggnader i tätorter med minst 200 personer och en boendetäthet av 25 personer per hektar. I tekniskt avseende skilde man på normalskyddsrum och s. k. fullträffsäkra skyddsrum. Normalskyddsrummen skulle i allmänhet skydda mot splitter, rök- och stridsgaser, belastning av sammanstörtande byggnadsdelar samt s. k. detonationsvågor. De s. k. fullträffsäkra skyddsrummen som skulle byggas efter förordnande av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall skulle fylla större krav på skyddsförmåga.

Under början av 1950-talet gjordes ändringar (1951:289) i civilförsvarslagen i fråga om skyddsrumbyggandet. Allmänna skyddsrum skulle anordnas även för skydd åt hela civilbefolkningen inom vissa större upptagningsområden. Denna typ av allmänna skyddsrum benämndes befolkningsskyddsrum. Enskilda skyddsrum skulle anordnas i områden med minst 500 invånare per hektar.

Under senare delen av 1950-talet omprövades civilförsvarets inriktning och uppgifter. Detta berodde huvudsakligen på den krigstekniska utvecklingen. Mot bakgrund av risken för atomvapenattack av terrorkaraktär skulle utrymning vara den viktigaste förebyggande civilförsvarsåtgärden. 1953 års civilförvarsutredning lämnade år 1955 ett delbetänkande som lög till grund för förslag i prop. 1956:185 om ändring av civilförvarsplan-

läggningen, bl. a. i fråga om byggandet av skyddsrum. Förslagen föranledde ändringar (1956:593) i civilförsvarslagen. Enligt de nya tankegångarna skulle i alla tätorter som kunde betraktas som anfallsmål i princip anordnas både enskilda och allmänna skyddsrum. I innerområdena i de tätorter som kunde anses vara mest utsatta och där befolkningsskyddet främst skulle bygga på utrymning skulle endast befolkningsskyddsrum byggas. Dessa skulle anordnas i bergrum eller likvärdiga betongrum. Det ankom på Kungl. Maj:t att utse de orter där befolkningsskyddsrum skulle byggas.

Enligt nu gällande civilförsvarslag skall allmänna skyddsrum anordnas i behövlig utsträckning inom "stad, köping och annat tätbebyggt område", som inte är av endast ringa omfattning och betydelse, samt också på andra platser om särskilda förhållanden påkallar det för att bereda skydd åt civilförsvarspersonal och, om regeringen bestämmer det, åt befolkningen i området. Allmänt skyddsrum skall inrättas som bergfast skyddsrum eller normalskyddsrum. Bergfast skyddsrum skall anordnas så att det ger skydd mot verkningarna av alla slag av vapen, som kan antas komma till användning vid luftanfall med massinsats, samt mot andra verkningar av kärnvapen än verkningarna i och närmast omkring detonationscentrum. Bergfast skyddsrum bör i princip motstå ett övertryck av tio atmosfärer. Normalskyddsrum skall huvudsakligen ge skydd mot andra verkningar än omedelbar träffverkan av vapen som kan antas komma till användning vid luftanfall med massinsats samt i fråga om kärnvapen mot begränsad tryckverkan och radioaktiv strålning.

Enskilda skyddsrum skall huvudsakligen anordnas som normalskyddsrum. De är avsedda för skydd av dem som bor eller uppehåller sig inom anläggningen eller byggnaden. Det ankommer på ägaren till anläggningen eller byggnaden att anordna enskilt skyddsrum. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen bestämmer de områden eller platser där enskilda skyddsrum skall inrättas. I 24 § 1 mom. civilförsvarslagen regleras närmare vilka slag av anläggningar och byggnader som inom dessa områden eller platser skall förses med enskilt skyddsrum. Länsstyrelsen kan under vissa förutsättningar medge undantag från lagens bestämmelser om skyddsrumshyggens skyldigheten. Det ankommer på byggnadsnämnderna att se till att skyddsrum anordnas enligt gällande bestämmelser.

Enskilt skyddsrum som är avsett för bostadshus skall kunna hysa minst så många personer som under fredstid beräknas i allmänhet vara bosatta inom byggnaden. För annan anläggning eller byggnad bestäms storleken efter det antal personer, som i fredstid i regel uppehåller sig samtidigt inom anläggningen eller byggnaden. I 46 § civilförsvarskungörelsen föreskrivs att man vid bestämmande av skyddsrummets storlek skall beräkna en nettogolvyta av $0,75 \text{ m}^2$ för varje person. För tillämpningen av civilförsvarsförfattningarna har civilförsvarsstyrelsen utfärdat anvisningar och föreskrifter samt tekniska bestämmelser.

Genom flera beslut, senast år 1957, har Kungl. Maj:t bestämt inom vilka orter som skyddsrum för civilbefolkningen skall anordnas, s. k.

skyddsrumsorter. Den sammanlagda folkmängden i dessa orter uppgår till ca 5,3 milj. Genom särskilda beslut har Kungl. Maj:t vidare bestämt att befolkningsskyddsrum skall byggas i stället för enskilda skyddsrum i innerområdena i 14 av de största tätorterna, nämligen Stockholm, Uppsala, Eskilstuna, Norrköping, Linköping, Jönköping, Karlskrona, Malmö, Helsingborg, Göteborg, Borås, Örebro, Västerås och Gävle. Skyldigheten att bygga enskilda skyddsrum gäller inte heller innerområdena i Visby och Ystad.

Kungl. Maj:t har förordnat att i ett 30-tal orter normalskyddsrum skall utföras så att det motstår ett övertryck av en atmosfär. Inom landet i övrigt skall normalskyddsrum anordnas så att det motstår ett övertryck av en halv atmosfär.

Skyddsrum byggs f. n. i huvudsak i tätorter med en befolkning som överstiger 5 000 personer. Vid mitten av år 1974 fanns i landet ca 5 milj. skyddsrumspatser i enskilda normalskyddsrum. Ungefär halva antalet skyddsrum är av äldre typ, dvs. byggda före år 1961. Ca 70 % av skyddsrummen finns i bostadshus och resten i andra byggnader och anläggningar. Allmänna befolkningsskyddsrum har uppförts i nio större tätorter. I dessa skyddsrum finns plats för ca 57 000 personer.

Som har framgått av det anförda har ett ansevärt antal skyddsrumspatser tillkommit under de år som skyddsrumbyggnadsskyldighet har rått. Vissa orter har förhållandevis god tillgång på skyddsrum medan det råder en påtaglig bristsituation i andra orter. Orsakerna till att fördelningen är ojämn är flera. Bebyggelseutvecklingen har varit olika i olika orter. Vidare har arten av bebyggelse påverkat skyddsrumbyggandets omfattning. I flera orter, t. ex. Stockholm, Norrköping, Jönköping, Malmö, Göteborg, Borås, Fagersta och Gävle, ligger antalet skyddsrumspatser långt under invånarantalet. I andra orter som Enköping, Växjö, Lund, Trollhättan och Sundsvall överstiger däremot antalet tillgängliga platser ortens invånarantal. Detta förhållande innebär dock inte att behovet av skyddsrum i och för sig är tillgodosett. Befolkningen bör nämligen ha möjlighet att få skydd såväl vid bostaden som vid arbetsplatsen.

Bristen på skyddsrum är särskilt stor i de 14 största tätorterna, där enskilda skyddsrum inte har byggts i de centrala delarna sedan år 1957. Med fortsatt tillämpning av nuvarande principer för skyddsrumbyggandet skulle det bristläge som uppkommit härigenom komma att bestå under lång tid även om undantaget som sådant upphävs.

Nu gällande regler för skyddsrumbyggandet innebär vidare att läghusbebyggelse, dvs. en- och tvåfamiljshus samt vissa andra byggnader som uppförs i en eller två våningar, i regel undantas från skyddsrumbyggnadsskyldighet. Den till följd härav ojämna fördelningen av skyddsrumspatserna i orterna förstoras ytterligare om inte reglerna ändras.

Av det anförda framgår att de nuvarande bestämmelserna för skyddsrumbyggandet i väsentliga delar grundar sig på principer från 1940-talet. I fråga om skyddsrummen innebär den omprövning som gjordes av 1956 års riksdag bara att de s. k. innerområdena i de största tätorterna

undantogs från skyldigheten att anordna enskilda skyddsrum (normalskyddsrum). I dessa områden skulle i stället de mera motståndskraftiga befolkningsskyddsrummen byggas med plats för det begränsade antal människor som kunde beräknas vara kvar sedan omfattande utrymningar hade gjorts. Reglerna för beräkning av skyddsrumsbbehov och för att ställa i ordning enskilda skyddsrum i nytilkommande anläggningar och byggnader behölls i övrigt oförändrade.

För att se över principerna för skyddsrumbyggandet tillsattes 1969 års skyddsrumsutredning. Utredningen har avgett betänkandet (SOU 1972:50) Skyddsrum, vilket bl. a. innehåller förslag till ändringar i civilförsvarslagen.

I direktiven till utredningen betonade min företrädare att det är av stor betydelse att skyddsrumbyggandet anpassas till utvecklingstendenserna beträffande planering och produktion av nya bostads- och bebyggelseområden. Han ifrågasatte därvid om de regler som f. n. styr skyddsrumbyggandet är i alla avseenden lämpliga från dessa synpunkter.

Det förslag till ändring i civilförsvarslagen som jag nu lägger fram innehåller de grundläggande reglerna för skyddsrumbyggandets utförande och planering, medan frågor som avser omfattningen av skyddsrumbyggandet och liknande ambitionsfrågor behandlas i andra sammanhang. I första hand ger den långsiktiga säkerhets- och försvarspolitikerna samt försvarets planerings- och ekonomisystem bakgrunden till beslut i sådana frågor. Besluten avspeglar sålunda den inriktning som statsmakterna för varje period eller vid varje tillfälle anger för utvecklingen av civilförsvaret. Det är därför väsentligt att de regler som utformas i civilförsvarslagen får en långsiktig inriktning och görs allmängiltiga så långt det är möjligt. Tillämpningen av reglerna bör kunna anpassas till de för varje tidsperiod gällande riktlinjerna för civilförsvarets utveckling.

9.2 Allmänna riktlinjer för skyddsrumbyggandet

Sveriges säkerhetspolitiska mål formulerades av statsmakterna år 1968 (prop. 1968:110). Målet är att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling. Denna inriktning gäller alltså enligt 1972 års försvarsbeslut (prop. 1972:75, FöU 1972:17, rskr 1972:231).

1972 års försvarsbeslut innefattade mot denna bakgrund också riktlinjer för civilförsvarets utformning och fortsatta utveckling. Civilförsvaret skall i likhet med övrigt totalförsvar vara anpassat till det säkerhetspolitiska målet och utformat så att det har en fredsbevarande effekt. Tilltron till vår vilja att stå emot hot och påtryckningar är i stor utsträckning beroende av att åtgärder har vidtagits för att skydda civilbefolkningen mot verkningar av stridshandlingar. Skulle vi råka i krig är det civilförsvarets uppgift att genom förebyggande och undsättande åtgärder av

olika slag skydda befolkningen och lindra verkningarna av skador. Skydd skall också kunna ges befolkningen mot verkningar i andra hand av stridshandlingar utanför våra gränser utan att vi själva är i krig, t. ex. verkningar av radioaktiv beläggning som kan uppstå om kärnvapen används.

Civildförsvarets åtgärder skall utformas mot bakgrund av denna syn på befolkningsskyddets uppgifter. Av betydelse för åtgärdernas inriktning är vidare den uppfattning som man kan ha om framtida krigs karaktär och då närmast bedömningen av dels de risker som finns för att befolkningen skall utsättas för verkningar av stridshandlingar, dels vilka stridsmedel som därvid kan komma att användas. 1972 års försvarsbeslut anger i dessa hänseenden vissa utgångspunkter för hur skyddet bör utformas. Utgångspunkterna är desamma som vid planeringen av totalförsvaret i övrigt.

Under åren efter det andra världskriget utgick man vid planeringen av civilförsvaret från att civilbefolkningen i ett framtida krig löpte risk att direkt bekämpas i terrrorsyfte och att kärnvapen härvid kunde komma att användas. Riktlinjerna för civilförsvarets planering drogs upp från denna utgångspunkt med följd att utrymning sattes i förgrunden som den viktigaste förebyggande åtgärden.

1972 års försvarsbeslut innebär i vissa hänseenden ändrade utgångspunkter för civilförsvarets planering. Befolkningsskyddet bör i fortsättningen inte inriktas på skydd mot verkningar av vapen som används i direkt bekämpning av befolkningen. Grundläggande för planeringen av åtgärder bör i stället vara att befolkningen kan komma att beröras när militära mål bekämpas i samband med en invasion och vid markstrider. Befolkningscentra som sådana bör inte ses som primära mål för angriparen. I första hand skall verkningarna av konventionella stridsmedel beaktas. Åtgärderna skall dessutom utformas så att möjligheterna tas till vara att till mätliga kostnadsökningar åstadkomma skydd mot ABC-stridsmedel, dvs. kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel. Härjämte är det betydelsefullt att civilförsvaret utformar sina åtgärder så att statsmakterna har ökade handlingsmöjligheter i situationer när befolkningen kan ställas inför direkt hot om skadegörelse.

Jag vill här uppehålla mig något vid frågan om sannolikheten för att befolkningen utsätts för handlingar som kan betecknas som terror. Enligt de av riksdagen år 1972 angivna riktlinjerna skall planeringen av civilförsvaret inte främst syfta till skydd mot terrorangrepp. Möjligheten av att befolkningen kan ställas inför direkt hot om skadegörelse gör emellertid att viss hänsyn bör tas till risken för sådana angreppsformer. Enligt folkrättsliga betraktelsesätt är syftet med anfall mot militära mål att vinna en direkt militär fördel eller att försvaga motståndaren militärt, medan syftet med terroranfall mot befolkningen i regel är att injaga rädsla hos befolkningen för att på så sätt bryta ner dess psykiska motståndskraft.

Utvecklingen av vapensystemen medför en allt större precision vid bombningar av mål, särskilt vid attackanfall, och verkningarna mot det civila samhället borde därför bli mindre än under t. ex. andra världs-

kriget. Risk för att fel måltyper väljs finns dock alltid. Andra risker ligger däri att vapensystemen medger s. k. områdesbombning, bl. a. vid bombning av mål från högre höjder. Om respekten för folkrättens regler mot omänsklig krigföring minskar, kan risk finnas för att områdesanfall mot militära mål används som förtäckt terrorkrigföring. Vidare innebär utvecklingen av s. k. multipelvapen och brandstridsmedel m. m. hot mot civilbefolkningen på grund av de sidoverkningar som sådana stridsmedel kan ha framför allt mot oskyddade personer.

Av det jag nu har sagt följer att det inte finns någon skarp gräns mellan vad som är tillåtna eller inte tillåtna krigföringsmetoder. Även folkrättsligt godtagna metoder kan skada det civila samhället. Vid civilförsvarets planering utgår man från olika alternativ. Utgångspunkten är emellertid alltid att bekämpning i samband med en invasion främst riktas mot militärt intressanta mål.

Den inriktning av befolkningsskyddet som 1972 års försvarsbeslut innebär inverkar på civilförsvarets fortsatta planering i olika avseenden. I fråga om organisationen för undsättning, andra skadeavhjälpande åtgärder och utrymning pågår redan en anpassning till de ändrade förutsättningarna. Det är angeläget att också skyddsrumbygget anpassas till grundsynen i försvarsbeslutet.

När principerna för civilförsvarets fortsatta inriktning lades fast år 1972 betonades att skyddsrumbygget är av grundläggande betydelse för befolkningens skydd i krig. Skydd kan dessutom åstadkommas genom utrymning till mindre utsatta områden. I fråga om avvägningen mellan de båda lagen av åtgärder uttalade min företrädare att åtgärderna inte ersätter varandra utan närmast bör komplettera varandra i olika situationer, exempelvis så att begränsad utrymning får väga upp brister i tillgången på skyddsrum. Det kan också visa sig nödvändigt att i vissa situationer utrymma eller flytta om grupper av befolkningen eller utrymma särskilt hotade områden. Handlingsfrihet att besluta helt efter den rådande situationen bör eftersträvas. Med hänsyn till att utrymningar av den omfattning som förutsätts i de längst gående planläggningsalternativen kan ha konsekvenser för samhällslivet som i flera hänseenden är mindre önskvärda, bör man inte i förväg binda sig vid beslut att genomföra sådan utrymning. Som allmän riktlinje för planeringen av befolkningens skydd skall därför gälla att beroendet av att behöva sätta utrymningsplanerna i tillämpning begränsas så långt som möjligt.

Den här uttalade uppfattningen att man i olika situationer bör kunna välja mellan olika slag av åtgärder eller att få dem att samverka för att åstadkomma önskat skydd är ett uttryck för nödvändigheten av att inrätta planeringen med hänsyn till skilda operativa lägen och möjligheter. Den hittillsvarande utrymningsplanläggningen bör därför behållas. Lika betydelsefullt är det att allt efter stridshandlingarnas och stridsmedlens karaktär kunna utnyttja skyddsrum och andra skydd som bedöms vara lämpliga. Denna operativa syn på användningen av utrymning och omflyttning samt skydd i olika former har särskild betydelse i lägen när det ännu råder brist på skyddsrum. En sådan relativ bristsituation

kommer även med planmässigt skyddsrumbyggnad att bestå under avsevärd tid framåt. Det är därför viktigt att de operativa förutsättningarna ytterligare klarläggs och utvecklas från dessa utgångspunkter. Inte minst med hänsyn till att besked bör kunna lämnas allmänheten om lämpliga åtgärder i varje läge då fara föreligger bör förutsättningarna för operativa beslut vara genomarbetade.

Målet för planeringen av befolkningsskyddet i krig bör vara att åtgärder i någon form vidtas för att skydda befolkningen mot verkningarna av stridshandlingar. Så långt har jag samma syn på behovet av skydd som civilförsvarsstyrelsen gett uttryck åt i sitt yttrande över departementspromemorian om skyddsrumbyggnadens finansiering (Ds Fö 1974:5). Jag anser emellertid att skyddet, med hänsyn till bl. a. olika tänkbara hot, kan behöva utföras olika i skilda delar av landet. Också fysiska förutsättningar, t. ex. olikheter i bebyggelsen, kan inverka på valet av skyddsåtgärd. Befolkningsskyddet bör därför planeras så att det kan ges olika former och i vissa avseenden olika kvalitativt utförande.

Det främsta skyddet ges i skyddsrum. Som hittills bör skyddsrum, som skyddsrumsutredningen har anfört, anordnas endast i orter som bedöms kunna bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse. I sådana orter, skyddsrumsorter, bör befolkningen i största möjliga utsträckning kunna få skydd i skyddsrum.

I områden där skyddsrum inte byggs måste andra åtgärder vidtas för att bereda befolkningen skydd. Redan nu finns i civilförsvarslagen (57 §) skyldighet inskriven för fastighetsägare att förbereda och under civilförsvarsberedskap förse anläggning eller byggnad med anordningar som kan ge dem som vistas där skäligt skydd mot radioaktiv strålning. För att skyldigheten skall gälla krävs att regeringen förordnat att sådana åtgärder skall vidtas. Civilförsvarsstyrelsen och skyddsrumsutredningen har föreslagit att detta skydd skall utvidgas till att omfatta också skydd mot splitter av projektiler och mot kemiska stridsmedel. Ett på detta sätt utökat skydd är avsett att vara ett allmänt förekommande skydd utan geografiska begränsningar. Jag ansluter mig till detta förslag. Åtgärderna måste nödvändigtvis bli av enkel karaktär men erfarenheterna visar att även enkla skydd har stor betydelse för möjligheterna att skydda befolkningen.

Civilförsvarsstyrelsen har för utbildningsändamål och information utarbetat råd och anvisningar till fastighetsägare om hur radiaskydd skall anordnas i eller i anslutning till fastigheterna och hur skyddet kan göras gastätt. Vid behov skall sådana råd och anvisningar utsändas till alla fastighetsägare. Dessa anvisningar bör kompletteras så att de i fortsättningen också omfattar skydd mot splitter och så långt det är möjligt också mot kemiska stridsmedel.

I fråga om de allmänna kraven på ett skyddsrum förmåga att skydda mot verkningar av stridsmedel vill jag anföra följande. Skyddseffekten bör främst avse konventionella vapen men också innefatta visst skydd mot kärnvapen samt biologiska och kemiska stridsmedel. Som jag redan har förordnat bör den avvägning av skyddseffekten som nuvarande

bestämmelser om normalskyddsrum innebär i huvudsak behållas. Skyddsrummet skall således utföras och utrustas så att det ger skydd mot alla verkningar av konventionella stridsmedel utom omedelbar träffverkan. Det skall också skydda mot begränsad tryckverkan av kärnvapen samt mot verkningarna av radioaktiv strålning. Det skall vara gastätt och försett med ventilationsanordningar. Det skall kunna motstå belastningen av rasmassor, vara beständigt mot verkan av brand och ha reservutgång.

Som framgår av vad jag har sagt tidigare är f. n. bristen på skyddsrum stor i vissa tätorter. Detta gäller särskilt de större tätorternas innerområden, som praktiskt taget helt har varit undantagna från skyddsrumsbbyggnande sedan år 1957. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att häva det undantag som funnits för innerområdena. På mycket lång sikt blir det härigenom möjligt att förbättra skyddet för befolkningen där. Det kommer emellertid att råda brist på skyddsrum under en avsevärd tid framåt om inte andra åtgärder också vidtas för att hjälpa upp situationen. Skyddsrum saknas också på grund av att de nuvarande reglerna undantar låghusbebyggelsen. I fråga om områden med sådan bebyggelse innebär mina förslag i det följande att förutsättningar kommer att finnas för att i möjlig mån tillgodose skyddsbehov även där. I denna del kan dock situationen inte nämnvärt förbättras förrän nya regler för skyddsrumsbbyggnandet kan tillämpas och tekniska förutsättningar finns för att bygga skyddsrum i dessa områden.

Mot denna bakgrund har jag i anvisningarna för civilförsvarets programplanering tagit upp frågan om att som komplettering till skyddsrumsbeståndet ta vara på skyddstillgångar av annat slag. Främst gäller detta befintliga bergtunnlar och andra underjordiska utrymmen som i sig själva eller efter förbättringar kan ge rimligt skydd. Underjordiska delar i befintliga byggnader kan också i vissa fall vara sådana skyddstillgångar.

Civilförsvarsstyrelsen har från dessa utgångspunkter i programplanen för civilförsvaret under perioden 1975/76–1979/80 och i en särskild rapport den 9 september 1974 redovisat ett antal åtgärder som kan vidtas för att förbättra skyddsläget i de aktuella områdena. Bl. a. bör nytillkommande skyddsrum göras tillräckligt stora för att fånga upp omkringliggande skyddsbehov och befintliga bergtunnlar m. m. ställas i ordning så att de kan utnyttjas som skyddsrum.

Jag anser det vara angeläget att åtgärder av de slag som här har nämnts vidtas för att förbättra befolkningens skydd i bristområden. De nya regler för skyddsrumsbbyggnandet som jag föreslår innebär bl. a. att en planering av skyddsrumsförsörjningen genomförs i de berörda kommunerna. Denna planering är väl ägnad att ligga till grund både för det fortlöpande skyddsrumsbbyggnandet och för åtgärder som jämsides härmed förbereds och vidtas på grund av att skyddet i befintlig bebyggelse är otillräckligt.

Mina synpunkter på värdet av det skydd som kan nås genom de avsedda kompletterande åtgärderna har jag utvecklat i årets budgetproposition (prop. 1975:1, bil. 6 s. 46). Som framgår där bör i princip skydd som ställs i ordning för befolkningen uppfylla krav som gäller för de

nuvarande normalskyddsrummen. Av olika skäl kan emellertid inte detta mål nås i full utsträckning. Redan befintliga skyddsrum har olika skyddsförmåga. Skyddsrum som anordnas i bergtunnlar och liknande utrymmen och skydd som förbereds för att kunna ställas i ordning till skyddsrum i en beredskapssituation får ges en varierande skyddseffekt beroende på de tekniska, ekonomiska och tidsmässiga förutsättningarna för objekten i varje särskilt fall. Man bör eftersträva att ge dessa skydd samma skyddsförmåga som nu gäller för normalskyddsrum. Detta innebär att skyddet skall stå emot verkan av främst konventionella vapen, brand och byggnadsras samt ha reservutgång. Mot bakgrund av statsmakternas bedömning att riskerna är små för att ABC-stridsmedel sätts in mot civilbefolkningen i terroryfte ställs däremot inte särskilda krav på skydd mot dessa stridsmedel utöver vad som följer av skyddet mot verkan av konventionella vapen och skäligt skydd mot radioaktiv strålning. Luftförsörjningen bör i huvudsak tillgodoses enligt samma funktionskrav som gäller för normalskyddsrum.

I budgetpropositionen har jag vidare anfört att skydd som i fredstid ställs i ordning i bergtunnlar och jämförliga underjordiska utrymmen med skyddsförmåga enligt nämnda normer bör anses vara egentliga skyddsrum och tas in i planerna som skyddsrum. Skydd som förbereds till utförande först i en situation när beslut fattas om att förstärka beredskapen bör benämnas provisoriska skydd. Sådana skydd blir emellertid bara en dellösning av skyddsproblemet, eftersom iordningsställandet av dessa skydd till skyddsrum är beroende av de starkt begränsade resurserna i en krissituation.

Jag vill i detta sammanhang också beröra frågan om skyddsrummens användning med hänsyn till möjlig förvarning m.m. Möjligheten av att kunna få skydd i skyddsrum är givetvis bl. a. beroende av i vilken mån befolkningen hinner få förvarning före ett anfall. Man måste då fastslå att förvarning inte kan garanteras under alla förhållanden. Både den tid som behövs för att söka upp skyddsrummen sedan larm getts och stridsledningssystemets uthållighet kan under vissa omständigheter vara otillräckliga. Detta framhölls bl. a. av 1970 års försvarsutredning (SOU 1972:4), som ansåg det vara osäkert om tekniska och ekonomiska förutsättningar finns för att tillgodose de krav på förvarningssystemet som civilförsvarsstyrelsen har uppställt i perspektivplanen för civilförsvaret. I 1972 års försvarsbeslut framhölls dock att informationen från förvarningssystemet kunde förbättras om vissa organisatoriska åtgärder genomfördes. Exempel på sådana är att utnyttja reservanordningar i anslutning till luftförsvaret, att färdigställa alarmeringsförbindelser som ännu inte har utförts och att förbättra rekryteringen av personal för alarmeringsledningen.

I prop. 1972:75 framhöll min företrädare att användningen av skyddsrummen måste anpassas till de prestanda som stridsledningssystemet har. Det innebär att skyddsrummen kan behöva tas i anspråk även när skenbart lugn råder, dvs. redan innan t. ex. flyglarm har getts. Frågan om anpassning till denna syn på utnyttjandet av skyddsrummen gäller

närmast i vilken utsträckning skyddsrummen skall inredas för långvarig vistelse och hur de skall dimensioneras för detta ändamål.

De nu angivna problemen angående förvarning m. m. studeras f. n. av civilförsvarsstyrelsen inom ramen för den perspektivplanering vars resultat kommer att övervägas av 1974 års försvarsutredning. I anvisningarna för denna planering har jag anfört att civilförsvarsstyrelsen skall redovisa förslag som syftar till att den del av befolkningen som har tillgång till skyddsrum i rimlig utsträckning skall kunna befinna sig i dessa vid anfall. Jag har därvid pekat på ett antal olika åtgärder, bl. a. förbättrad information, omflyttning av människor närmare intill befintliga skyddsrum och skyddstaktisk anpassning till en angripares uppträdande.

I fråga om skyddsrummens dimensionering vill jag i avvaktan på resultatet av de studier som pågår av frågan ansluta mig till skyddsrumsutredningens tankegångar. Man kan sålunda inte rimligen utgå från att skyddsrummen skall kunna användas som nödbostad av alla människor i orten samtidigt. Dessa skulle kräva ett avsevärt ökat skyddsutrymme och är inte heller möjligt med hänsyn till produktion och samhällsliv. En tänkbar lösning är i stället att i första hand de som har längst avstånd till närmaste skyddsrum och de som i något avseende har svårighet att förflytta sig samt barn och äldre bereds möjlighet att mera stadigvarande än övriga uppehålla sig i skyddsrummen. Sådan användning av skyddsrummen gör det enligt denna tankegång möjligt att efter lokala förhållanden begränsa förflyttningssträckan för dem som söker skydd vid flyglarm. Det kan också alternativt vara möjligt att, för att komma närmare skyddsrum, söka tillfällig bostad i byggnader nära intill befintligt skyddsrum. Över huvud taget bör det finnas förutsättningar för att i krigstid upplysa människorna om lämpliga åtgärder för att åstadkomma frivilliga omflyttningar så att möjligheterna att få skydd förbättras. Med hänsyn till osäkerheten att under alla förhållanden få tillräcklig förvarningstid är en sådan flexibel syn på skyddsrumsanvändningen av stor betydelse. I den mån risksituationen blir så extrem att alla utom arbetstid bör vistas i skydd, torde det bli ofrånkomligt att vidta åtgärder för att glesa ut befolkningen i orten för att därigenom minska utrymmesbehovet i skyddsrummen. Jag räknar med hänsyn till vad jag här har anfört med att den nuvarande beräkningsgrunden 0,75 m² platsyta per person kan behållas t. v.

Jag har tidigare berört frågan om skyddsrummens kvalitet och skyddande förmåga. Skyddseffekten beror av flera omständigheter, bl. a. villkoret att man befinner sig i skydd när anfall inträffar och att skyddsrummet är ändamålsenligt konstruerat med hänsyn till förekommande stridsmedel och skadeverkningar. Av betydelse är också skyddsrummets belägenhet i förhållande till omgivande bebyggelse m. m. Som jag förut har nämnt kan en del skyddsrum komma att sakna anordningar som behövs för skydd mot kärnvapen och mot kemiska stridsmedel. Detta innebär att skyddet har begränsad användbarhet om sådana stridsmedel skulle komma att användas. I dessa situationer måste som

kompletterande skyddsåtgärd tillgripas utrymning eller omflyttning inom orten till områden med bättre skyddsrum. Åtgärder av detta slag bör som jag redan har framhållit vara förberedda.

Som jag tidigare har anfört bör som hittills skyddsrum byggas i orter som bedöms kunna bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse, s. k. skyddsrumsorter. Den senaste förteckningen över skyddsrumsorter fastställdes av Kungl. Maj:t i anslutning till civilförsvarets omorganisation år 1957. Därefter har bara mindre ändringar gjorts. En omarbetning bör ske med hänsyn till de nya förutsättningar, bl.a. rörande hotbedömningarna, som har tillkommit under senare år. Civilförsvarets perspektivplan och förslag från 1974 års försvarsutredning kommer att ge underlag för en sådan omprövning. I avvaktan på denna bör nuvarande förteckning t. v. behållas i huvudsak. Det bör liksom hittills ankomma på regeringen att i en särskild förteckning fastställa vilka orter som skall vara skyddsrumsorter.

9.3 Skyddsrumbyggandets planering och genomförande

9.3.1 Allmänna synpunkter

Bedömningen av skyddsrumsbekovet i skyddsrumsorterna bör enligt skyddsrumsutredningen göras områdesvis. Utredningen tar vidare upp vissa beräkningsmetoder som skulle minska behovet av skyddsrumslatser. Om skyddsrumsbekoven beräknas områdesvis och hänsyn tas till att närliggande byggnader av olika slag, t. ex. bostadshus och kontorshus, har behov av skyddsrumslatser under olika tider på dygnet kan — anser utredningen — dessa byggnader få sina skyddsrumsbekov tillgodosedda genom ett och samma skyddsrumsutrymme. För den minskning av skyddsrumsbekov som därvid uppstår använder utredningen uttrycket dag/nattbonus. Vid beräkning av skyddsrumsbekovet bör även beaktas att utrymmesstandarden i bostäderna blir högre och att boendetätheten i ett bostadsområde minskar under områdets livstid. Värnpliktiga och annan inom totalförsvaret krigsplacerad personal bör enligt utredningen frånräknas vid beräkning av skyddsrumsbekovet.

Även frågan hur behovet av skyddsrum skall tillgodoses bör enligt skyddsrumsutredningen bedömas områdesvis. Härigenom bör det vara möjligt att finna de från civilförsvartaktiska och ekonomiska synpunkter mest fördelaktiga skyddsrumslösningarna. Också en ökad fredsanvändning bör därigenom bli möjlig. Utredningen föreslår att skyddsrummens nuvarande bundenhet till varje enskild anläggning eller byggnad löses upp och att ett friare val av skyddsrumslösningar medges.

Utredningen föreslår vidare att kommunerna skall bestämma det område inom skyddsrumsorten där skyddsrum skall anordnas. Gränsen för detta område bör i princip följa tätortsgränsen. Skyddsrumslaneringen bör enligt utredningen ske på lokal nivå. För varje skyddsrumsort bör kommunen upprätta en skyddsrumslan. Planen bör antas av kommunens fullmäktige och fastställas av länsstyrelsen, som även i övrigt bör

ha tillsyn över planeringsverksamheten. Den föreslagna planläggningen bör ske enligt anvisningar, som utfärdas av regeringen eller civilförsvarsstyrelsen. Enligt förslaget ankommer det på civilförsvarsnämnden att ta ställning till var skyddsrum skall anordnas. Ägaren av den byggnad i vilken ett skyddsrum skall inrättas bör alltså vara skyldig att anordna skyddsrummet.

Utredningen tar vidare upp vissa frågor om skyddsrummens utrustning och vård m. m. Enligt utredningen bör skyddsrummen redan i fredstid inredas och utrustas så att de snabbt kan ställas i ordning för sitt egentliga ändamål. Viss materiel bör anskaffas och tillpassas redan i samband med att skyddsrummen anordnas men kan under fredstid förvaras nedmonterad. Utredningen föreslår också att kommunerna skall kontrollera att ägaren vårdar och underhåller skyddsrummen.

Enligt utredningen bör de grundläggande kraven på skyddsrummen också i fortsättningen anges i civilförsvarsförfattningarna. Skyddsrummens närmare utformning kan regleras i tillämpningsbestämmelser som utfärdas av civilförsvarsstyrelsen. Skyddsrumsbestämmelserna bör samordnas med andra byggnadsbestämmelser och tas in i Svensk Byggnorm, som styr annat byggande.

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt eller lämnat skyddsrumsutredningens förslag utan erinran. I vissa delar har dock civilförsvarsstyrelsen ställt sig avvisande till utredningens förslag.

Jag utgår från att skyddsrumsbbyggandet också i fortsättningen skall ha en betydande omfattning. Emellertid måste resurserna utnyttjas effektivare än vad som är möjligt med nuvarande regelsystem. För att kunna göra detta måste noggrant prövas hur skyddsbehoven skall tillgodoses genom skyddsrum. Jag anser därvid att de bedömningsnormer som skyddsrumsutredningen har föreslagit i huvudsak är lämpliga för en sådan prövning. Skyddsrumsbbyggandet bör alltså noga anpassas till skyddsbehoven och planeras så att skyddsrumslösningarna samtidigt blir så fördelaktiga som möjligt med hänsyn till civilförsvarmässiga och samhällsekonomiska krav. Det är enligt min mening rimligt att räkna med att inom ramen för en sådan ny skyddsrumspanering skyddsrum liksom hittills tillkommer i samband med nyproduktion av bostadshus och andra byggnader eller anläggningar. Jämsides med det fortlöpande skyddsrumsbbyggandet bör emellertid som jag tidigare har anfört särskilda åtgärder också vidtas för att avhjälpa den mest påtagliga bristen på skydd i vissa orter och för viss bebyggelse. Dessa åtgärder bör i första hand avse de mest utsatta skyddsrumsorterna.

Jag övergår i det följande till att behandla viktigare avsnitt i utredningsförslaget. Jag vill redan nu slå fast att förslaget enligt min mening i allt väsentligt kan läggas till grund för ändringar i lagstiftningen om skyddsrumsbbyggandet. I vissa hänseenden föreslår jag dock andra lösningar än dem som utredningen har förordat.

9.3.2 Planering och genomförande

I skyddsrumsorterna bör det framtida skyddsrumbyggandet regleras genom att kommunen utarbetar en skyddsrumspan, som samordnas med den allmänna bebyggelseplaneringen inom kommunen. Jag anser däremot inte att det förutom förteckningen över skyddsrumsorter finns behov av en särskild skyddsrumspan för hela landet och inte heller av länsvisa skyddsrumspaner. Länsstyrelserna bör emellertid medverka i planeringen och liksom hittills ha tillsyn över byggandet och underhållet av skyddsrum.

Av skyddsrumspanen bör till en början framgå vilken del av kommunen som skall ingå i skyddsrumsorten, dvs. gränsen för skyddsrumsorten. Denna gräns kan givetvis fortlöpande komma att ändras med hänsyn till väsentliga förändringar i den allmänna bebyggelseplaneringen. Skyddsrumsorten bör därefter delas in i skyddsrumsområden för vilka anges

1. skyddsrumskbehovet, dvs. det totala antalet skyddsrumspatser som behövs inom området,
2. skyddsrumstillgången, dvs. tillgången på redan anordnade skyddsrum och antalet platser i dem,
3. nybyggnadsbehovet, dvs. det antal skyddsrumspatser som i framtiden måste anordnas inom området,
4. planerade byggnadsprojekt som lämpligen bör förenas med skyddsrumbyggande och andra tänkbara lösningar av skyddsrumfrågorna.

Jag vill i det följande ange några principer som jag anser vara väsentliga vid indelningen i skyddsrumsområden och beräkningen av skyddsrumskbehovet.

Vid indelning i skyddsrumsområden måste stor vikt fästas vid de skyddstaktiska synpunkterna. Vid skyddsrumbyggandet har man hittills utgått från att skyddsrummen i krig skall sökas upp först sedan larm om förestående flyganfall getts. Med hänsyn härtill har krävts att skyddsrummen skall ligga nära de skyddssökandes bostäder och arbetsplatser. I princip har sålunda skyddsrum anordnats i källaren till den byggnad för vilken det är avsett. Under vissa förutsättningar har det dock ansetts godtagbart att bygga skyddsrummet friliggande, dvs. utan samband med annan byggnad eller i annan närliggande byggnad. Enligt de nuvarande principerna bör avståndet från bostad eller arbetsplats till skyddsrum i allmänhet inte vara längre än 200 meter.

Skyddsrumsutredningen har i detta sammanhang framhållit att korta gångavstånd inte garanterar att skyddsrummen under alla förhållanden hinner nås vid flyglarm. Särskilt gäller detta de grupper av befolkningen som genom olika slags rörelsehinder eller på grund av hög ålder har svårt att förflytta sig snabbt. Följden har enligt utredningen blivit att man även med det gångavstånd som nu har tillåtits bör räkna med att många människor periodvis måste använda skyddsrummen som mer eller mindre stadigvarande nödbostad. Utredningen har härav dragit den slutsatsen att det inte finns anledning att generellt behålla en fixerad gräns på 200

meter som ett största tillåtet gångavstånd. Ett mer flexibelt betraktelsesätt bör anläggas.

Civildéforsvarsstyrelsen har i sitt remissyttrande framhållit att man av skyddstaktiska hänsyn i framtiden liksom hittills b r sträva efter gångavstånd som är mindre än 200 meter. Styrelsen anser sig dock i vissa fall kunna godta något längre gångavstånd än vad som gäller i dag, om skyddsrummen anordnas så att längre vistelse i eller i anslutning till skyddsrummen blir möjlig. Sådana anordningar kan t. ex. vara förbättrat ventilationssystem, förbättrad belysning, tillgång omedelbart utanför skyddsrummet till WC, tvättmöjligheter inkl. reservtank m. m. Kan dessa ökade krav inte tillgodoses, lägger enligt styrelsen det nuvarande förvarningssystemet hinder i vägen för att minska kravet på gångavstånd i större omfattning. Styrelsen betonar betydelsen av att reglerna för skyddsrumsbbyggandet utformas så att vid planeringen stor hänsyn kan tas till skyddstaktiska krav i de enskilda fallen.

Jag har i det föregående betonat att det  r nödvändigt att befolkningens skydd planeras med hänsyn till skilda operativa lägen, t. ex. att delar av befolkningen kan behöva flytta närmare de skyddsrum som finns. Jag kan ansluta mig till de synpunkter som skyddsrumsutredningen har anf rt i fråga om möjligheterna att utnyttja skyddsrummen med hänsyn till en begränsad förvarning. Det kan exempelvis i särskilda situationer bli nödvändigt att vissa grupper av befolkningen använder skyddsrummen som stadigvarande nödbostad. Jag delar också utredningens uppfattning att några bestämda gränser för gångavstånden till skyddsrummen inte bör anges. Ett mer flexibelt betraktelsesätt b r anläggas med utgångspunkt i bl. a. de synpunkter som jag här har berört. Förutsättningarna för att förvarna befolkningen vid flyganfall studeras för övrigt ytterligare av civilförsvarsstyrelsen i samverkan med  verbef lhavaren.

Indelningen i skyddsrumsområden bör vidare göras på så sätt att den beräknade dag- och nattbefolkningen väger så jämnt som möjligt inom varje område. Möjligheter att utnyttja redan befintliga skyddsrum b r också tillvaratas. Indelningen b r lämpligen ske mot bakgrund av en bedömning av vilka byggnadsprojekt som kan bli aktuella inom varje skyddsrumsområde. Som skyddsrumsutredningen har påpekat måste vid indelningen uppmärksamhet ägnas åt låghusbebyggelsen så att man g r klart för sig i vad m n det  r möjligt att hänvisa befolkningen i redan befintliga låghusområden till godtagbart skydd. Skäl kan slutligen finnas att efter en tid ompröva indelningen i skyddsrumsområden.

Jag övergår härefter till att ange några principer som har särskild betydelse för beräkningen av skyddsrumsbbehovet.

Behovet av skyddsrum b r prövas för varje skyddsrumsområde för sig. Vid beräkningen av det antal skyddsrumsp tser som behövs b r, som utredningen har angett, i princip räknas in alla personer som i allmänhet vistas inom området under fredstid oavsett vilken typ av bebyggelse det  r fråga om. Hänsyn bör således inte tas till att en del av befolkningen

kan ha utrymt skyddsrumsområdet, när skyddsrummen behövs.

Avgörande för hur många människor som vanligen vistas inom skyddsrumsområdet blir den befintliga och planerade bebyggelsen. Behovet av skyddsrum bör därför uppskattas för varje enskild anläggning och byggnad och blir olika stort beroende på vad anläggningen tjänar för ändamål. Ändamålet kommer nämligen att vara vägledande, när man skall beräkna hur många personer som i allmänhet uppehåller sig inom anläggningen eller byggnaden. I fråga om t. ex. affärslokal bör liksom nu viss hänsyn tas till kundernas behov av skyddsrum. Hänsyn bör också tas till behovet av skydd för dem som uppehåller sig i hamnar och samlingslokaler.

Som utredningen har påpekat, har olika slag av anläggningar och byggnader störst behov av skyddsrum under olika tider på dygnet. Anläggningarnas och byggnadernas skyddsrumsbegov bör därför i viss mån kunna tillgodoses genom ett och samma skyddsrum. För att utröna dessa s. k. bonuseffekter bör vid planeringen beräknas hur många personer som i allmänhet vistas inom skyddsrumsområdet dels under dagen, dels under natten.

Vid beräkningen av antalet skyddsrumspatser för de boende i området bör hänsyn tas till att utrymmesstandarden förbättras i bostäderna och till att det sker en successiv utglesning av befolkningen inom bostadsområden. Även om det kan vara svårt att för varje tid bestämma omfattningen av denna utglesning bör den dock beaktas när man bestämmer de normer som skall ligga till grund för beräkningen av skyddsrumsbegovet för bostäder inom skyddsrumsområdet.

När man beräknar skyddsrumsbegovet för andra anläggningar och byggnader än bostäder bör i motsats till vad som nu gäller inte heller tillämpas någon nedre gräns för anläggningens eller byggnadens storlek eller för det antal personer som vanligen vistas där. Undantag bör således inte längre göras för industrianläggningar, undervisnings- och vårdanstalter eller för hotell och pensionat, även om de är avsedda för mindre än 25 personer. En- och tvåvåningsbyggnader, som är avsedda för kontors- och affärsändamål, bör inte heller undantas.

Vid beräkningen av skyddsrumsbegovet bör inte värnpliktiga och annan inom totalförsvaret krigsplacerad personal tas med. Denna personal kan nämligen väntas bli inkallad till tjänstgöring redan under ett tidigt beredskapsskede och kommer därigenom att lämna sina bostäder och arbetsplatser o. dyl. Denna kategori utgör ca 12 % av befolkningen.

Vad jag har anført om behovsberäkningen bör inte uppfattas så att den skall göras efter någon exakt matematisk metod. Begovet bör beräknas efter normer som grundas på prognoser om den förväntade utvecklingen under en förhållandevis lång tidsrymd. Vid fastställande av sådana normer måste hänsyn också tas till sådana faktorer som t. ex. möjligheten för länsstyrelsen att med stöd av 39 § civilförsvarslagen förbjuda användningen av en samlingslokal som inte har tillgång till närliggande skyddsrum. I fråga om trafikanläggningar bör man vid beräkningen av skydds-

behovet bortse från tillfälliga toppar i anhopningen av trafikanter. Inte heller bör för affärslokaler skyddsbehovet beräknas med utgångspunkt i antalet kunder, när det är som störst.

Behovsberäkningen måste också ta hänsyn till att kriget som sådant påverkar befolkningens levnadsmönster och andra förhållanden i samhället. Beräkningarna måste därför väsentligen bygga på schablonmässiga uppskattningar. Skyddsrumspanen bör följaktligen på den här punkten vara översiktlig och i huvudsak ha en utredande funktion. Den bör emellertid alltid kunna ge en löpande översikt av behovet av skyddsrum i anslutning till nyproduktion av bostäder, lokaler och anläggningar och samtidigt ge underlag för urval av sådana byggnadsprojekt som lämpligen bör komma i fråga för att inrymma skyddsrum. Planen skall också kunna ge underlag för det handlingsprogram som kan behövas för att avhjälpa brist på skyddsrum inom redan bebyggda områden.

Enligt nuvarande regler för skyddsrumsbbyggandet anordnas skyddsrum vid vissa bestämda kategorier av anläggningar och byggnader till skydd för dem som uppehåller sig där. Som skyddsrumsutredningen har framhållit går utvecklingen mot en allt starkare industrialisering av byggandet. En bättre anpassning av skyddsrumsbbyggandet till denna utveckling bör därför göras. Detta kan enligt min mening ske om skyldigheten att anordna skyddsrum inte direkt knyts till varje enskild anläggning och byggnad. De planerande kommunerna och byggherrarna bör ges möjlighet till ett friare val av skyddsrumslösningar. Därigenom blir det också lättare att nå fram till de mest ekonomiska lösningarna. För att få låga skyddsrumskostnader är det dessutom angeläget att freds användningen av skyddsrummen blir så god som möjligt. Ett friare val av skyddsrumslösningar underlättar detta. Av samma skäl anser jag att det är angeläget att även andra bestämmelser som inskränker friheten vid valet av freds användning mjukas upp, exempelvis sådana bestämmelser som reglerar frågan om skyddsrummens storlek eller användning i fredstid. Detta har redan i viss mån tillgodosetts genom civilförsvarsstyrelsens senaste tekniska bestämmelser för skyddsrumsbbyggandet.

En väl genomförd kommunal skyddsrumspanering blir enligt min mening inte bara ett gott instrument för att anpassa skyddsrumsbbyggandet till de faktiska skyddsbehoven. Genom att skyddsrumspanerna klarlägger skyddsläget i de mest utsatta orterna, skyddsrumsorterna, kommer planerna samtidigt att utgöra ett värdefullt led i den allmänna planering som är nödvändig för vår totalförsvarsberedskap.

Skyddsrumspaneringen i övrigt bör vidare enligt min mening, framför allt genom behovsanpassningen, medföra besparingar till följd av att man får bort den överproduktion av skyddsrum som inte kan undvikas i vissa fall i nuvarande mera automatiskt fungerande skyddsrumsbbyggnadssystem. Som jag redan har framhållit bör den av mig föreslagna planeringen av skyddsrumsbbyggandet så nära som möjligt samordnas med övrig kommunal samhällspanering. Den utveckling som f. n. pågår för att få en allt bättre samordning inom den kommunala planeringen bör noga följas så att formerna för planeringen av skyddsrum inordnas i denna så långt

det är möjligt utan att syftet äventyras. För skyddsrumspaneringen bör sålunda kunna användas den statistik och de övriga uppgifter som ligger till grund för olika planeringsändamål i kommunerna, t. ex. för trafik- och bostadsförsörjningsplaner.

Skyddsrumspanen bör — som jag redan har framhållit — upprättas genom kommunens försorg. Det kan givetvis diskuteras vilket organ inom kommunen som lämpligen bör upprätta förslag till plan. I likhet med utredningen anser jag att det i princip bör vara civilförsvarsnämnden som upprättar skyddsrumspanen. Jag vill dock inte binda kommunerna på den här punkten utan anser att varje kommun skall ha möjlighet att uppdraga åt annat kommunalt organ att upprätta planen. Det bör ankomma på kommunfullmäktige att efter regeringens bemyndigande anta planen.

Skyddsrumspanen bör tillkomma i nära kontakt med länsstyrelsen. Denna samverkan kan lämpligen ha den formen att ett fortlöpande samrådsförfarande upprätthålls när skyddsrumspanen utformas. En sådan ordning torde för övrigt vara ofrånkomlig med hänsyn till att länsstyrelsen som ett naturligt led i sin allmänna tillsyn av civilförsvaret i länet bör gå kommunerna till handa med civilförvarsteknisk expertis på ett så tidigt stadium som möjligt. Även om kommunerna i första hand är ansvariga för skyddsrumspaneringen, bör expertis inom länsstyrelsen ge de kommunala organen råd och anvisningar samt övervaka att planen motsvarar de krav som ställs på den.

I regeringens bemyndigande åt kommun att anta skyddsrumspan bör kunna ingå föreskrift om att vissa delar av planen skall fastställas av länsstyrelsen. Länsstyrelsens prövning behöver enligt min mening inte avse hela planen. Prövningen bör endast omfatta planens väsentliga delar, nämligen skyddsrumsortens avgränsning, dess indelning i skyddsrumsområden samt skyddsrumskbehovet, dvs. antalet skyddsrumspplatser som behövs inom varje skyddsrumsområde. Som har framgått av vad jag tidigare har sagt bör skyddsrumspanen regelbundet ses över. Med hänsyn till planens långsiktiga karaktär och behovet av en fast linje i planeringen bör planen ändras endast när förhållandena har väsentligt förändrats. I övrigt bör vad jag har anfört om ordningen för upprättande och antagande av skyddsrumspan även gälla ändring av planen.

I samband med den redogörelse för det föreslagna systemet för planering av skyddsrumspanbygget som jag nu har lämnat finner jag det naturligt att också ta upp några frågor som hänger samman med genomförandet av det skyddsrumspanbygget som planeringen leder fram till.

Av vad jag tidigare har anfört framgår att skyddsrumspanen bör ange i vilka byggnadsprojekt som skyddsrum lämpligen skall byggas. För varje skyddsrum bör också bestämmas det antal personer som skall få plats i skyddsrummet. Det bör åligga kommunen att se till att skyddsrum anordnas inom skyddsrumsorten. Kommunen bör därvid med ledning av skyddsrumspanen besluta om att skyddsrum skall inrättas. Det närmare

utförandet av skyddsrummet bör liksom hittills regleras genom generella bestämmelser. Det får såsom f. n. ankomma på byggnadsnämnden att vid prövningen av byggnadslov och den efterföljande kontrollen av byggnadsarbetet övervaka att dessa bestämmelser följs.

Skyldigheten att inrätta och utrusta skyddsrum vilar enligt nuvarande system på ägaren till den byggnad i vilken skyddsrummet skall anordnas. Detta system bör alltså gälla och avse såväl enskilt byggande som byggande i statlig och kommunal regi.

Det bör ankomma på kommunerna att vidta åtgärder för att ställa i ordning befintliga bergtunnlar och andra underjordiska utrymmen så att de kan användas som skyddsrum. Kommunerna bör också vidta förbättringar avseende provisoriska skydd och under civilförsvarsberedskap ställa i ordning sådana skydd till skyddsrum.

Skyddsrummen bör alltså utrustas redan i fredstid så att de lätt kan ställas i ordning för sitt egentliga ändamål. De som söker skydd bör på egen hand och utan tillgång till specialutrustning kunna ställa i ordning skyddsrummet. Jag delar skyddsrumsutredningens uppfattning att stor uppmärksamhet bör ägnas åt teknisk utveckling av olika skyddskomponenter och åt konstruktioner som ger bästa möjliga fredsanvändning av skyddsrum. Materiel som har direkt samband med skyddsrummens skyddsfunktion, exempelvis dörrar, pelare, fläktar m. m., bör anskaffas och tillpassas i samband med skyddsrummens tillkomst. Viss materiel bör dock som hittills kunna förvaras nedmonterad under fredstid. Annan materiel, såsom skärmväggar, bänkar, verktyg m. m., bör anskaffas av ägaren till anläggningen eller byggnaden först när särskilt beslut fattas om beredskapsförstärkning.

Som skyddsrumsutredningen har framhållit är det angeläget att skyddsrummen vårdas och underhålls. Dessa åtgärder bör fortfarande ankomma på ägaren av den anläggning eller byggnad som inrymmer skyddsrummet. Kommunerna bör svara för vård och underhåll av de skyddsrum i befintliga byggnader, tunnlar m. m. som enligt vad jag tidigare har sagt bör anordnas av kommunen. Kontrollen av att skyddsrummen hålls i föreskrivet skick utövas f. n. av länsstyrelserna genom stickprovskontroll. Utredningen har ansett det angeläget att myndigheterna får sådana kontrollresurser att investeringarna i skyddsrum inte förloras genom att anläggningarnas vård och underhåll försummas. Enligt utredningen bör skyddsrum som är äldre än tre år helst kontrolleras vart femte år. Kontrollen bör enligt utredningens mening föras över från länsstyrelserna till kommunerna. Jag anser att kontrollen av skyddsrummen också i fortsättningen bör utövas av länsstyrelserna och att den bör ske stickprovsvis med lämpliga tidsintervaller.

9.4 Skyddsrummbyggnadens finansiering

9.4.1 Allmänna synpunkter

Enligt nu gällande regler skall i princip den som uppför en anläggning eller byggnad inom skyddsrumsort på egen bekostnad anordna skydds-

rum för anläggningens resp. byggnadens behov. I det system för skyddsrummsbyggandet som jag föreslår gäller inte längre principen att varje anläggning eller byggnad skall ha eget skyddsrum. I stället åläggs vissa fastighetsägare i skyddsrumsorterna att anordna skyddsrum för ett skyddsrummsbehov som mestadels avser flera anläggningar och byggnader.

I enlighet med direktiven har skyddsrumsutredningen endast övervägt sådana finansieringsalternativ som innebär att skyddsrummen bekostas av fastighetsägarna. Utredningens förslag innebär att var och en som uppför en nybyggnad inom en skyddsrumsort skall erlägga en skyddsrumsavgift till kommunen. Att skyddsrumsavgift har erlagts bör enligt utredningen vara ett villkor för att lämnat byggnadslov skall få utnyttjas. Skyddsrumsavgiften bör beräknas av civilförsvarsnämnden i kommunen efter vissa fastställda schabloner. Enligt utredningen skall avgifterna användas till att ersätta de fastighetsägare som anordnar skyddsrum eller till att täcka kostnader som har uppkommit för kommunen genom skyddsrummsbyggande i egen regi. Skyddsrummsbyggandet förutsätts få den omfattning som är möjlig inom ramen för tillgängliga medel. En viss del av avgifterna bör kommunen enligt utredningen få tillgodoräkna sig för sina administrationskostnader. Det föreslagna systemet öppnar enligt utredningen möjlighet att finansiera skyddsrummsbyggandet genom tillskott av allmänna medel.

Den metodlösning i finansieringsfrågan som utredningen har stannat för innebär att ett kollektivt ansvar för skyddsrumskostnaderna läggs på fastighetsägarna. Kommunen samlar upp medlen och beslutar med ledning av skyddsrumspanen var skyddsrum skall inrättas samt betalar ersättning till den som enligt lämnat byggnadslov har att ställa i ordning skyddsrum. Ersättningen utgår med schablonberäknade belopp.

Vid remissbehandlingen har förslaget fått stark kritik. Flertalet remissinstanser ställer sig avvisande till den av utredningen föreslagna finansieringsmetoden. Från flera håll föreslås andra vägar att lösa finansieringsfrågan. De flesta förslagen går ut på att skyddsrummsbyggandet finansieras över statsbudgeten eller att frågan övervägs ytterligare.

Med hänsyn till de synpunkter som har lämnats vid remissbehandlingen har de frågor som har samband med finansieringen ånyo övervägts inom försvarsdepartementet och tagits upp i en särskild departementspromemoria (Ds Fö 1974:5). Promemorian har remissbehandlats.

I promemorian föreslås att skyddsrum för fastigheter som huvudsakligen är avsedda för bostadsändamål finansieras genom statliga medel. Detta bör enligt promemorian också gälla de skol- och trafikantskyddsrum för befolkningen som kommunerna i dag anordnar med viss statsbidragstäckning samt de skyddsrum och provisoriska skydd som kommunerna i framtiden kan komma att anordna som skydd åt befolkningen.

I remissvaren på promemorian tillstyrks statlig finansiering nästan enstämmigt. En övervägande del av remissinstanserna anser att statlig finansiering bör omfatta allt skyddsrummsbyggande, således även det som avser fastigheter för andra ändamål än bostadsändamål.

Motivet för att anordna skyddsrum för befolkningen och att ställa i ordning dem i fredstid ligger i den säkerhetspolitiska synen. Möjlighet att skydda befolkningen är en av förutsättningarna för ett meningsfullt försvar. Från denna synpunkt ligger det nära till hands att betrakta skyddsrumskostnaderna som en allmän försvarsutgift.

Jag vill här erinra om att jag – som framgår av lagförslaget – föreslår ett tillägg till 57 § av innebörd att under civilförsvarsberedskap skyddsrummen skall upplåtas och vara tillgängliga för alla skyddssökande, således inte som f. n. bara för dem som bor eller arbetar i byggnaden eller anläggningen. Vad jag nu har anfört talar enligt min mening för ett kollektivt ansvar för finansieringen av skyddsrumbyggnadet. Skyddsrumskostnaderna i bostadsfastigheter bärs emellertid f. n. av hyresgästerna i vederbörande fastigheter. Det finns därför skäl att av allmänna medel bidra till skyddsrumskostnaderna inom bostadssektorn. Jag vill här erinra om vad chefen för bostadsdepartementet har anfört i prop. 1974:150 (s. 406) i fråga om överföring av skyddsrumskostnader till försvarsbudgeten med motsvarande minskning av boendekostnaderna.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört föreslår jag ett system för finansiering av skyddsrumbyggnadet som innebär att utgifterna för de skyddsrum som skall anordnas enligt skyddsrumspanerna i princip ersätts av medel över statsbudgeten. Emellertid bör man enligt min mening skilja på bostadsfastigheter och övriga fastigheter när det gäller frågan vem som slutligen skall svara för skyddsrumskostnaderna. Jag anser det vara av väsentlig betydelse att kostnaderna för skyddsrum i bostadsfastigheter i fortsättningen finansieras av allmänna medel. Däremot är jag inte beredd att föreslå någon ändring av det kostnadsansvar som f. n. gäller i fråga om att tillgodose behovet av skyddsrum för industrianläggningar, skolor och trafikanläggningar, affärs- och kontorslokaler samt vårdanstalter m. m. Den som äger eller uppför en sådan anläggning eller byggnad bör därför såsom hittills svara för den slutliga finansieringen av anläggningens eller byggnadens eget behov av skyddsrum. I den föreslagna skyddsrumspaneringen utgår man – som jag har framhållit tidigare – inte längre från principen att varje fastighet skall ha eget skyddsrum för sitt behov. I stället förutsätts att bara vissa fastighetsägare åläggs att anordna skyddsrum för skyddsbehov som oftast avser flera olika anläggningar och byggnader. I det system som jag föreslår är det därför knappast möjligt att utan avsevärda administrativa olägenheter skilja ut de faktiska kostnaderna för det skyddsrum som kan behövas för personalen vid exempelvis en viss industrianläggning. Jag anser därför att den slutliga finansieringen av skyddsrumskostnaderna för fastigheter som är avsedda för annat än bostadsändamål bör ske genom att fastighetsägaren betalar en särskild skyddsrumavgift. Denna avgift bör bestämmas med hänsyn till det antal personer vid anläggningen eller byggnaden som beräknas ha behov av skyddsrum och bör utgå oavsett om skyddsrum skall anordnas i fastigheten eller inte. Jag återkommer i det följande till frågan om den närmare utformningen av denna avgift.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att utöver de skyddsrum som tillkommer i samband med nyproduktion av bostadshus och andra anläggningar eller byggnader bör ekonomiskt utrymme finnas att avhjälpa påtagliga brister i befintliga bebyggelseområden, främst i de större tätorternas innerområden. Kostnader för skyddsrumsskyddande som avser sådan bristtäckning bör ersättas med statliga medel oavsett ändamålet med anläggningen eller byggnaden. Detsamma bör gälla beträffande kostnader för skyddsrum, som anordnas först i ett beredskapsläge, och byggnadsåtgärder som i fredstid kan behöva vidtas för att förbereda sådana skyddsrum.

Som jag förut har anfört bör, oavsett hur det slutliga kostnadsansvaret fördelas, ersättning för skyddsrumskostnaderna betalas ut över den statliga budgeten. Kommunerna kommer därför inte att behöva medverka vid förvaltningen av dessa medel såsom skyddsrumsutredningen har föreslagit. Jag förutsätter då att de särskilda skyddsrumsskydderna tillförs det anslag som upptas i budgeten för att täcka kostnaderna för skyddsrumsskyddandet. Från detta anslag betalas i sin tur ut ersättning till dem som anordnar skyddsrum. Jag återkommer senare till en redogörelse för hur denna ersättning bör beräknas.

Utgifterna för skyddsrumsskyddandet bör regleras över statsbudgetens fjärde huvudtitel. Vidare bör under denna huvudtitel bemyndiganden inhämtas av riksdagen för de åtaganden att utge skyddsrumsskyddning som följer av det föreslagna systemet. Den fortlöpande omfattningen av skyddsrumsskyddandet kommer på så sätt att styras av bemyndiganden som prövas i budgetsammanhang.

9.4.2 Ersättning för skyddsrumskostnad

Som tidigare har nämnts skall den som anordnar skyddsrum ha ersättning för detta. Ersättningen bör utgå som ett direkt bidrag. Kostnaden för skyddsrumsfunktionen kan därigenom särskiljas från kostnaden för byggnadens övriga funktioner, vilket har särskild betydelse när det gäller att ange boendekostnaderna. Vidare kan bidragen redovisas som en försvarskostnad över statsbudgetens fjärde huvudtitel.

I departementspromemorian har övervägts vilka slag av kostnader som bör ersättas. Två typfall har diskuterats. I det ena fallet kan skyddsrumsfunktionen inordnas i byggnadens övriga funktioner så att den enda effekten som uppkommer på grund av skyddsrummet är vissa merkostnader för själva skyddsrumsfunktionen. Dessa kostnader orsakas huvudsakligen av krav på förstärkningar av bärande delar och dörrar, anskaffning av filter m. m. i samband med husets uppförande. Dessa kostnader kallas i promemorian för skyddsrumsspecifika merkostnader.

I det andra fallet måste extra utrymme tillkomma i huset. Det kan då röra sig om antingen ett helt extra utrymme eller ett större utrymme för någon funktion som ändå skulle ha tillkommit. I detta fall uppkommer merkostnader utöver de skyddsrumsspecifika merkostnaderna. Dessa

kostnader kallas i promemorian merkostnader för extra skyddsrumsutrymme.

I promemorian föreslås att ersättning utgår för de skyddsrumsspecifika merkostnaderna. Några remissinstanser gör gällande att ersättning i princip bör täcka alla slag av kostnader, således även merkostnader för extra skyddsutrymme. Civilförsvarsstyrelsen å sin sida har anfört att om höga krav på noggrannhet ställs vid beräkningen av ersättningen kommer bidragsprövningen att bli administrativt betungande. Styrelsen framhåller vidare att det enskilda objektet behöver projekteras och kostnadsberäknas både med och utan skyddsrum för att merkostnaden skall kunna anges med någorlunda säkerhet. Styrelsen anser därför att ersättning endast bör utgå för de skyddsrumsspecifika merkostnaderna.

Enligt min mening måste vissa krav ställas på reglerna för att bestämma merkostnaderna för skyddsrumsfunktionen om statlig ersättning skall ges till dem som anordnar skyddsrummen. Reglerna bör främja största möjliga fredsanvändning av skyddsrumsutrymmet. Reglerna bör också ge en garanti för att ägarna eller nyttjarna av fastigheter som enligt skyddsrumspan åläggs att anordna skyddsrum inte belastas extra men inte heller systematiskt tjänar på skyddsrumsfunktionen. Vidare bör reglerna vara enkla att tillämpa.

Ett helt rättvist system för att bestämma merkostnaderna för extra skyddsrumsutrymme kan inte utformas utan invecklade regler. Risk kan också föreligga att viljan till fredsanvändning minskar om ersättning utgår för sådana kostnader. Om ersättning däremot utgår endast för de skyddsrumsspecifika merkostnaderna ökar motiven för projekteraren att finna lösningar som går ut på största möjliga fredsanvändning.

Övervägande skäl talar enligt min mening för att ersättning till dem som anordnar skyddsrum bara utges för de skyddsrumsspecifika merkostnaderna. Dessa kostnader bör beräknas med ledning av fastställda schabloner. I princip bör ersättningen motsvara produkten av antalet färdigställda platser i skyddsrummet och den beräknade kostnaden för att anordna en skyddsrumplats. Denna kostnad, normalkostnaden, bör fastställas i särskild lag och i princip vara lika stor i hela landet. I normalkostnaden bör inräknas ett engångsbelopp som är avsett att utgöra skäligen ersättning för skyddsrummets framtida vård och underhåll.

Ersättningarna bör efter ansökan av den ersättningsberättigade bestämmas av länsstyrelsen. Kommunen bör därvid lämna det underlag som behövs för beräkningen. Ersättningen bör betalas ut först sedan skyddsrummet är avsynat och godkänt av byggnadsnämnden.

9.4.3 Skyddsrumsavgift

Som tidigare har nämnts bör den som uppför en ny anläggning eller byggnad som är avsedd för annat än bostadsändamål i princip svara för

skyddsrumskostnaden. Kostnadsansvaret bör fullgöras genom skyddsrumsavgifter som i princip bör tas ut endast en gång, nämligen då anläggningen eller byggnaden uppförs. Det finns med hänsyn till det föreslagna systemet inte längre anledning att begränsa kostnadsansvaret till att avse anläggningar eller byggnader av viss storlek på det sätt som nu gäller. Avgift skall tas ut även för sådana anläggningar som f. n. får statsbidrag till skyddsrummbyggnaden, t. ex. skolor och trafikaneläggningar. För att inte kostnadsansvaret skall förändras bör dock alltså statsbidrag utgå.

Vad som har sagts om uppförande av ny anläggning eller byggnad bör även gälla till- eller påbyggnad samt ombyggnad av befintlig anläggning eller byggnad liksom också inredande helt eller delvis av befintlig anläggning eller byggnad till väsentligen annat ändamål än det vartill anläggningen eller byggnaden förut varit använd. I princip bör avgiften beräknas på den ökning av skyddsbehovet som byggnadsåtgärden medför. Om ombyggnaden är så genomgripande att byggnadens återstående livslängd blir jämförbar med nyuppförda byggnaders bör dock avgiften beräknas som för uppförande av ny byggnad.

I vissa fall kan det vara skäligt att helt eller delvis befria en fastighetsägare från skyldigheten att betala skyddsrumsavgift, t. ex. om det skyddsrumbehov som byggnadsprojektet för med sig är endast av ringa omfattning eller om det kan sättas ifråga om något nytt skyddsbehov över huvudtaget har uppkommit. Detsamma kan sägas om sanering av en byggnad vars hela skyddsrumbehov täcks av ett befintligt skyddsrum som fastighetsägaren redan har bekostat. Skäl för befrielse kan också finnas beträffande sådana bygganden för undervisning eller vård som är av provisorisk natur, dvs. är avsedda att användas endast under en kortare tid. Länsstyrelsen bör i sådana fall få meddela befrielse från avgiftsskyldigheten.

Skyddsrumsavgiften bör stå i relation till ett grundvärde som utgör produkten av det antal personer inom anläggningen eller byggnaden för vilka det anses föreligga skyddsbehov och den beräknade kostnaden för att anordna, vårda och underhålla en skyddsrumplats. Denna kostnad, normalkostnaden, är densamma som den ersättning som enligt vad tidigare har sagts utgår för varje anordnad skyddsrumplats.

För varje avgiftspliktig anläggning och byggnad bör skyddsbehovet beräknas efter de principer för behovsberäkningen som jag tidigare har redogjort för i avsnitt 9.3.2. För varje anläggning eller byggnad beräknas således både dagbefolkningen och nattbefolkningen. Det antal personer som är störst av dagbefolkningen och nattbefolkningen bör ligga till grund för beräkningen av grundvärdet. När det gäller byggnader som inrymmer både bostäder och lokaler för annat ändamål bör hänsyn bara tas till det skyddsbehov som hänför sig till annat än bostadsändamål. Detta innebär i princip inte någon utvidgning av den skyldighet att bekosta skyddsrum som f. n. åvilar den som uppför en anläggning eller byggnad i vilken båda kategorierna av lokaler är representerade.

Enligt de planeringsprinciper som jag tidigare har föreslagit kommer inom varje skyddsromsområde ett mindre antal skyddsrumspplatser att behövas än det antal personer som i och för sig har behov av skydd. Skillnaden beror som jag tidigare har anfört på den minskning av antalet skyddsrumspplatser som uppnås genom att behovet beräknas områdesvis. Dessa bonuseffekter bör också på lämpligt sätt komma dem tillgodo som skall erlägga skyddsrumsavgifter. Jag anser därför att det förut nämnda grundvärdet bör reduceras genom att skyddsrumsavgiften utgår efter en viss procentsats av detta grundvärde. För att undvika invecklade och svårhanterliga beräkningar bör procentsatsen vara lika stor för hela landet. Procentsatsen är liksom normalkostnaden av sådan natur att den bör fastställas i särskild lag.

Frågan om beräkning av skyddsrumsavgift bör tas upp i samband med byggnadsnämndens prövning av byggnadslov för den planerade anläggningen eller byggnaden. När det gäller byggnadsprojekt, som utförs för statens eller landstingskommuns räkning och som därför inte kräver byggnadslov, bör avgiftsfrågan prövas i anslutning till den anmälan av projektet som enligt 66 § byggnadsstadgan skall göras hos byggnadsnämnden.

Med ledning av gällande normer bör kommunen lämna uppgifter till länsstyrelsen om storleken av det skyddsbehov som byggnadsprojektet ger upphov till. Kommunen har därvid att utgå ifrån de uppgifter om anläggningens eller byggnadens avsedda användningssätt m. m. som uppges i samband med ansökan om byggnadslov eller anmälan av projekt enligt 66 § byggnadsstadgan. Skyddsrumsavgiften bör därefter bestämmas av länsstyrelsen som också har att se till att avgiften betalas in. Byggnadslov bör i princip inte få utnyttjas förrän avgiften har erlagts. Influtna avgifter bör tillföras det anslag som skall användas till att betala ut ersättning till dem som anordnar skyddsrum.

9.5 Det nya systemets införande

I den förut nämnda departementspromemorian om skyddsrumbyggnadets finansiering har också lämnats vissa förslag för införandet av ett nytt system för skyddsrumbyggnandet. Av dessa förslag framgår att den nya ordningen får vissa konsekvenser, främst vad gäller behovet av administrativa föreskrifter, tidsförhållanden beträffande införandet samt kostnader och andra omständigheter av budgetteknisk karaktär. Sammanfattningsvis beskrivs i promemorian det administrativa förloppet fram till den tidpunkt då de nya reglerna kan börja tillämpas i sin helhet på följande sätt. Regeringen meddelar de föreskrifter som behövs för tillämpningen av den nya lagstiftningen. Civilförsvarsstyrelsen utarbetar och fastställer centrala anvisningar, föreskrifter, normer m.m. för bl.a. indelning i skyddsromsområden, beräkning av skyddsbehov samt skyddsrumms belägenhet och inplanering i förhållande till redan befintliga skyddsrum. Civilförsvarsstyrelsen utarbetar också normer för beräkning av ersättning till dem som anordnar skyddsrum. Länsstyrelserna går

kommunerna tillhanda med råd och expertis bl.a. i frågor som rör skyddsrumms lokalisering och utformning. Kommunerna upprättar och antar skyddsrummsplanerna. Länsstyrelserna fastställer skyddsrummsplanerna. Därefter ankommer det på kommunerna att tillse att skyddsrum tillkommer enligt planerna och inom ramen för de bemyndiganden som riksdagen lämnar. Kommunerna lämnar förhandsbesked till dem som skall anordna skyddsrum och ger länsstyrelserna underlag för beräkning av skyddsrumssavgift. För införandet av det nya systemet bör enligt promemorian en särskild delegation tillkallas.

Av den föregående framställningen framgår att det behövs en genomgripande omarbetning av gällande regler för att införa det nya systemet. Som jag nyss har nämnt måste åtskilliga tillämpningsföreskrifter utarbetas innan de nya reglerna kan träda i tillämpning i sin helhet. Detta arbete är till vissa delar av sådan natur att flera olika intresseområden berörs. Kommunal erfarenhet måste utnyttjas och samarbete behövs mellan departementen, centrala myndigheter, länsstyrelser, kommuner och intresseorganisationer. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att en särskild delegation tillkallas för att utarbeta förslag till de ytterligare regler och normer m.m. som behövs för skyddsrummsbyggandet.

De uppgifter som under det nya systemets införande läggs på kommunerna utgör enligt min mening en integrerad del av kommunernas normala samhällsplanering. Länsstyrelserna får i viss mån ökade uppgifter. Länsstyrelsernas organisation är emellertid väl ägnad för att ta emot dessa nya arbetsuppgifter. Jag har inhämtat av chefen för kommundepartementet att han avser att föreslå regeringen att en rationaliseringsundersökning görs beträffande länsstyrelsernas försvarsenheter.

Enligt min mening finns det goda förutsättningar för att det nya systemet skall kunna införas enligt i stort sett följande tidsplan.

Om vad jag här har förordat vinner riksdagens bifall, bör lagen om ändring i civilförsvarslagen kunna utfärdas under våren 1975. Kommunernas äligganden i fråga om skyddsrummsplaneringen införs etappvis. Senast under våren 1976 bör anvisningar för planeringen m. m. kunna utfärdas. Normer för behovsberäkning m. m. bör samtidigt kunna meddelas. Länsstyrelserna bör samordna planeringen samt biträda kommunerna med utbildning och information. Skyddsrummsplanerna bör i huvudsak kunna vara utarbetade under år 1976, varefter planerna bör kunna antas. Därefter bör förhandsbesked kunna lämnas till dem som projekterar anläggningar och byggnader som enligt planerna skall inrymma skyddsrum. En förutsättning för att förhandsbesked till den som har att anordna skyddsrum skall kunna lämnas är att statsmakterna fattat beslut om bemyndiganden för detta. Sådant bemyndigande torde behöva lämnas tidigast fr. o. m. budgetåret 1976/77. Den 1 juli 1979 bör de nya bestämmelserna kunna tillämpas i sin helhet. Även efter nämnda dag måste man dock räkna med att skyddsrum i viss omfattning alltjämt anordnas enligt äldre bestämmelser.

Det förslag till nytt system för planering och finansiering av skydds-
rumsbyggandet som jag nu har förordat innebär att staten åtar sig ökade
utgifter för totalförvarsändamål. Detta förhållande bör beaktas i sam-
band med att ställning tas till totalförsvarets fortsatta utveckling.

10 Upprättat författningsförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom försvarsdepartementet
upprättats förslag till

lag om ändring i civilförvarslagen (1960:74).

11 Specialmotivering

Som redan har framgått av den allmänna motiveringen anser jag att skyddsrumsutredningens lagförslag i allt väsentligt kan läggas till grund för ny lagstiftning om skyddsrumsbbyggandet. Av den allmänna motiveringens redovisning för min syn på frågan om skyddsrumsbbyggandets finansiering framgår dock att de delar av lagförslaget som berör denna fråga delvis måste få ett annat utförande. När det gäller författningsändringarnas allmänna utformning har jag liksom utredningen strävat efter att göra så små ingrepp som möjligt i den gällande civilförsvarslagen. I enlighet med tidigare principer bör endast de grundläggande bestämmelserna om skyddsrum tas in i lagen. Bestämmelserna bör som hittills avse såväl den fredstida verksamheten som förhållandena under beredskap och krig. Den närmare regleringen av skyddsrumsbbyggandet bör ske bl. a. genom verkställighetsföreskrifter till lagen.

I lagförslaget har vidtagits två genomgående ändringar som har samband med den nya regeringsformen (RF). Sålunda har orden Konungen och krigsmakten i olika böjningsformer bytts ut mot orden regeringen resp. försvarsmakten i motsvarande form.

Rörande de enskilda bestämmelserna i lagförslaget vill jag i övrigt anföra följande.

4 §

Som framgår av den allmänna motiveringen får kommunen i betydande omfattning ansvaret för planering och genomförande av skyddsrumsbbyggandet. Detta nya ansvar inom civilförsvaret bör komma till uttryck redan i de bestämmelser som reglerar civilförsvarets grunddrag. I 4 § tredje stycket erinras därför om kommunernas befattning med civilförsvaret enligt bestämmelserna i 4, 6 och 7 kapitlen. De grundläggande bestämmelserna om skyddsrumsbbyggandet finns alltså i 4 och 7 kapitlen medan kommunernas civilförsvarsuppgifter såsom hittills väsentligen regleras i 6 kapitlet.

10 §

I denna paragraf föreskrivs f. n. att det lokala civilförsvarets omfattning och beskaffenhet i sina huvuddrag skall anges i en särskild organisationsplan. Denna plan innehåller bl. a. uppgifter om de skyldigheter som åligger kommuner och enskilda med avseende på skyddsrumsbbyggandet.

Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås att skyddsrumspaner skall finnas för alla tätorter och andra platser där enligt regeringens beslut skyddsrum skall anordnas. Bestämmelser om skyddsrumspan och dess innehåll återfinns i lagens 4 kapitel. Uppgifter om skyddsrumsbbyggandet skall tas in i skyddsrumspan i stället för som nu i

organisationsplan. Tillägget till första stycket i 10 § innebär en erinran om denna begränsning av organisationsplanens innehåll. Ändringen i andra stycket innebär en anpassning till den nya RF:s regler om delegering av normgivningsbefogenhet (jfr prop. 1975:8 s. 42).

22–33 §

4 kapitlet innehåller f. n. i 22–33 §§ föreskrifter om vilka olika slag av skyddsrum som skall finnas, vilka ändamål skyddsrummen skall tjäna, var de skall anordnas och hur de skall vara beskaffade. Kapitlet innehåller dessutom föreskrifter om källarmursgenombrott och om kontrollen över att lagens bestämmelser om skyddsrumskyldighet iakttas vid nybyggnad. Vem skyldigheten åligger regleras däremot inte i detta kapitel utan i 6 och 7 kapitlen, som handlar om kommunerna och civilförsvaret resp. fastighetsägarna och civilförsvaret.

De grundläggande reglerna för skyddsrumbyggandet är alltså sammanförda till 4 kapitlet. De föreslagna nya principerna för skyddsrumbyggandet har dock föranlett en genomgripande omarbetning av bestämmelsernas innehåll. I kapitlet ändras samtliga paragrafer utom 31 §, som ger länsstyrelsen möjlighet att medge undantag från gällande byggnadsbestämmelser, om skyddsrum lämpligen bör anordnas på allmän plats eller annat område som enligt bestämmelserna inte får bebyggas eller är avsett för särskilt ändamål. Sådana undantag måste även i fortsättningen kunna göras. Möjligheten att göra undantag från byggnadsbestämmelserna måste dock främst ses som en beredskapslösning, avsedd att tillgripas när skyddsrumbyggandet måste forceras i ett skärpt utrikespolitiskt läge och byggnadsbestämmelserna inte hinner ändras. Som regel bör byggnadsbestämmelserna omprövas så att varje skyddsrum bygges förenlighet med andra för byggnadsplaneringen avgörande intressen blir bedömda i ett vidare plansammanhang.

22 §

I denna paragraf anges f. n. benämningarna på de olika slags skyddsrum som skall anordnas enligt lagen. Benämningarna hänför sig till den avsedda användningen av skyddsrummen och till beskaffenheten hos dem.

Som framgår av den allmänna motiveringen skall det inte längre göras någon skillnad mellan olika skyddsrum i fråga om användningen. Det finns därför inte skäl att behålla benämningarna allmänt och enskilt skyddsrum. Begreppet skyddsrum bör reserveras för skydd åt befolkningen. För de skydd som anordnas åt det allmänna civilförsvaret föreslås i fortsättningen benämningen ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser. I den mån åtgärder vidtas för att åstadkomma skydd åt olika verksamheter som måste fortgå i krig, t. ex. sjukvård och krigsindustrier, bör benämningen skyddsrum inte heller användas.

I avseende på skyddsrummens beskaffenhet görs f. n. skillnad mellan bergfast skyddsrum och normalskyddsrum. Som framgår av den allmänna motiveringen skall i fortsättningen endast anordnas skyddsrum som i huvudsak motsvarar det nuvarande normalskyddsrummet. Det finns därför inte något skäl att behålla benämningarna bergfast skyddsrum och normalskyddsrum.

I den föreslagna paragrafen ges de grundläggande reglerna om vilket ändamål skyddsrummen skall tjäna och var de skall anordnas.

I första stycket anges att skyddsrummsbyggandets syfte är att bereda befolkningen skydd under krig. Detta innebär emellertid att skyddsrummen också skall skydda mot de sekundära verkningarna i vårt land av ABC-stridsmedel som kommer till användning vid krig i vår omvärld. Som tidigare har nämnts bör skyddsrum anordnas i tätorter och på andra platser som under krig kan antas bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse, dvs. skyddsrumsorterna. En föreskrift om detta ges i första stycket, som också innehåller en föreskrift om att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer utser skyddsrumsorterna.

Beslut om skyddsrummsbyggandets lokalisering behöver som regel endast uppta namnen på de tätorter i vilka skyddsrum skall anordnas. Den närmare avgränsningen av dessa skyddsrumsorter ingår som ett led i den kommunala skyddsrumspaneringen. Som framgår av den allmänna motiveringen kan dock redan i de grundläggande besluten om skyddsrummsbyggandets lokalisering bestämda delar av tätorter undantas från skyddsrummsbyggandet, dvs. sådana delar som inte bedöms bli särskilt utsatta vid stridshandlingar eller hot om skadegörelse. Skyddsrum skall också kunna anordnas på andra platser än i tätorter, t. ex. i närheten av flygplatser, oljedepåer och andra utanför tätorter belägna anläggningar av militär betydelse.

Jag har i den allmänna motiveringen föreslagit att förberedelser skall vidtas för att kunna anordna skyddsrum under civilförsvarsberedskap i de skyddsrumsorter där tillgången på skyddsrum är otillräcklig. Paragrafens andra stycke innehåller en föreskrift om detta.

I detta sammanhang kan anmärkas att frågan om vissa skyddade utrymmen behandlas i 57 §.

23 §

F. n. regleras i denna paragraf frågan om var allmänna skyddsrum skall inrättas och användningsområdet för sådana skyddsrum. Som framgår av kommentaren till 22 § används inte längre benämningen allmänt skyddsrum. För de skydd som anordnas för det allmänna civilförsvaret används i stället begreppen ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser. I lagförslaget regleras dessa skydd i 40 § 1 mom. b).

23 § upptar i den nya lydelsen de grundläggande bestämmelserna om skyddsrumspaner. I första stycket föreskrivs att det för varje skydds-

rumsort skall finnas en skyddsrumspan och att planen skall upprättas och antas av regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, av kommunen med iakttagande av bestämmelserna i de efterföljande 24–26, 28 och 29 §§.

Som jag har uttalat i den allmänna motiveringen bör kommunens uppgift att upprätta skyddsrumspan i princip ankomma på civilförsvarsnämnden. Kommunen bör dock ha möjlighet att överlämna denna uppgift åt andra organ inom kommunen. I den mån regeringen bemyndigar kommunen att anta planen bör beslut härom fattas av kommunfullmäktige. I bemyndigandet kan också ingå föreskrift om att vissa delar av planen skall fastställas av länsstyrelsen. Frågan om kommunens medverkan behandlas ytterligare i kommentaren till de föreslagna ändringarna i 41 §.

Bestämmelserna om upprättande och antagande av skyddsrumspan bör gälla också vid ändringar av planen. Paragrafens andra stycke innehåller en erinran om detta.

Utöver vad som föreskrivs i 24–26, 28 och 29 §§ får den närmare regleringen av vad en skyddsrumspan skall innehålla ske genom verkställighetsföreskrifter till lagen.

24 §

F. n. regleras i denna paragraf var enskilda skyddsrum skall anordnas. Vidare finns bestämmelser om gemensamt skyddsrum. Som framhållits tidigare skall begreppet enskilt skyddsrum inte finnas i fortsättningen. Inte heller behövs bestämmelserna om gemensamt skyddsrum.

Som framgår av den allmänna motiveringen bör den närmare avgränsningen av en skyddsrumspan ske inom ramen för skyddsrumspaneringen. Som ett första led i planeringsförfarandet prövas sålunda vilken del eller vilka delar av kommunen som bör omfattas av skyddsrumspanbyggnaden och som därför bör bli föremål för planläggning. I paragrafens första punkt föreskrivs i enlighet därmed att skyddsrumspan skall till gränserna ange den del av kommunen som skyddsrumspanen omfattar. Bestämmelser för denna avgränsning måste göras detaljerade och bör inte tas in i civilförsvarslagen. I paragrafen föreskrivs därför att gränserna bestäms enligt grunder som meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Det kan därvid bl. a. bli aktuellt att fastslå innebörden av begreppet tätort i skyddsrumspanssammanhang.

25 §

I den nuvarande lydelsen innehåller paragrafen en bestämmelse om att enskilt skyddsrum skall vara anordnat på sådant ställe inom eller i närheten av anläggning eller byggnad, för vilken det är avsett, att det snabbt kan uppnås av dem som vistas i anläggningen eller byggnaden. Skyddsrum skall i fortsättningen inte vara avsett för viss anläggning eller

byggnad. Bestämmelsen kan därför utgå. Bestämmelser om skyddsrumms belägenhet finns i 28 § i lagförslaget.

Som framgår av den allmänna motiveringen skall skyddsrumsorterna delas in i skyddsrumsområden. För varje område för sig prövas därefter behovet av skyddsrum. 25 § har utformats i enlighet med det anförda.

26 §

F. n. regleras genom denna paragraf skyddsrummens beskaffenhet. Denna fråga behandlas i den föreslagna 30 §. 26 § innehåller i stället grundläggande bestämmelser om beräkningen av skyddsrummsbehovet, en fråga som f. n. regleras i 29 §.

Som föreslagits i den allmänna motiveringen skall skyddsrummsbehovet beräknas områdesvis i stället för att som f. n. hänförs till enskilda anläggningar och byggnader. Skyddsrummsbehovet skall beräknas för varje skyddsrumsområde med hänsyn till befintlig och planerad bebyggelse samt med utgångspunkt i det största antal personer som under dag eller natt i allmänhet vistas inom området under fredstid. Paragrafen innehåller bestämmelser om detta. Principerna för behovsberäkning finns redovisade i den allmänna motiveringen.

I skyddsrummsplan bör för varje skyddsrumsområde anges det antal personer som skall få plats i skyddsrum. Vidare bör anges vilka skyddsrum som finns och hur många personer som kan få plats i dem samt det antal personer för vilka skyddsrum skall anordnas. Närmare bestämmelser om dessa förhållanden bör meddelas genom verkställighetsföreskrifter.

27 §

F. n. regleras frågan om freds användningen av skyddsrum i denna paragraf. Denna fråga behandlas i den föreslagna 29 §. 27 § innehåller i stället grundläggande föreskrifter om kommuns skyldighet att tillse att skyddsrum tillkommer enligt skyddsrummsplan.

Det framtida skyddsrummsbyggandet inom ett skyddsrumsområde bestäms av skyddsrummsplanen. Som tidigare har sagts bör av planen framgå det antal personer, för vilka skyddsrum skall anordnas inom varje skyddsrumsområde. När det gäller frågorna om hur många skyddsrum som skall byggas i varje område, var skyddsrummen skall vara belägna och hur många personer som skall få plats i varje skyddsrum har skyddsrummsplanen endast en utredande funktion. Planen bör därför ges ett sådant innehåll att den kan tjäna som underlag för ställningstaganden i dessa frågor. Av den allmänna motiveringen framgår att skyddsrummsplan för varje skyddsrumsområde bl. a. skall innehålla uppgift om planerade byggnadsföretag, som bedöms lämpliga att förena med ett skyddsrummsbyggande. Vidare bör planen innehålla andra tänkbara lösningar av skyddsrummsfrågan, bl. a. uppgifter om provisoriska skydd.

I enlighet med vad jag har uttalat i den allmänna motiveringen skall de kommuner som ansvarar för skyddsrumspaneringen också ha en allmän skyldighet att se till att skyddsrum anordnas inom skyddsrumsorten. Detta bör ske genom att kommunen med ledning av planens olika uppgifter för lämpliga perioder fattar beslut om genomförande av planen. Besluten bör innehålla uppgifter om vilka skyddsrum som skall anordnas, var de skall vara belägna och det antal personer som skall få plats i varje skyddsrum. Den nu angivna beslutsskyldigheten för kommunerna har kommit till uttryck i den nya 27 §.

Besluten enligt denna paragraf får inom ramen för den statliga finansieringen sin praktiska tillämpning vid den prövning som enligt 32 och 33 §§ i lagförslaget sker för varje nybyggnadsföretag i skyddsrumsområdet.

28 §

I denna paragraf finns f. n. bestämmelser om allmänt och enskilt skyddsrumsköpa. Eftersom benämningarna allmänt och enskilt skyddsrum inte längre skall användas, kan de nuvarande föreskrifterna utgå. Paragrafen innehåller i stället bestämmelser om skyddsrumsköpa.

Enligt de nuvarande bestämmelserna i 25 § skall enskilt skyddsrum anordnas på sådant ställe inom eller i närheten av anläggning eller byggnad, för vilken det är avsett, att det snabbt kan nås av dem som vistas i anläggningen eller byggnaden. Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås ett friare val av skyddsrumslösningar. Skyddsrummen behöver således inte vara avsedda för viss anläggning eller byggnad. Varje skyddsrum bör i ökad omfattning kunna tillgodose skyddsrumsköpet vid flera anläggningar och byggnader. Skyddsrummen bör också i viss utsträckning kunna användas för vistelse under längre tid. Mot bakgrund av dessa föreslagna nya principer innehåller 28 § en bestämmelse om att det inom varje skyddsrumsområde skall finnas ett eller flera skyddsrum. Skyddsrumsköpa och utformning skall bestämmas med hänsyn till befolkningens möjligheter att uppsöka skyddsrummet vid alarmering och att stadigvarande uppehålla sig där.

29 §

I denna paragraf finns f. n. bestämmelser om beräkningen av det antal personer som skall kunna hysas i enskilt skyddsrum. Motsvarande bestämmelser finns upptagna i 26 § i lagförslaget. I 29 § behandlas i stället frågan om skyddsrummens freds användning, som f. n. regleras i 27 §.

I 27 § föreskrivs f. n. att skyddsrum om möjligt bör inrättas på sådant sätt att det kan utnyttjas under fred. Som framgår av den allmänna motiveringen är det angeläget att finna ekonomiskt fördelaktiga sätt

att använda skyddsrummen i fredstid. Skyddsrummen bör därför anordnas på sådant sätt att skyddsrumsfunktionen så långt möjligt kombineras med lokalens användning för annat ändamål i fredstid. Om detta inte kan ske, bör skyddsrum likväl inrättas på sådant sätt att det skall kunna användas även under fredstid. Bestämmelser om detta har förts in i 29 §.

30 §

I denna paragraf ges f. n. bestämmelser om att länsstyrelsen kan medge undantag från civilförsvarslagens föreskrifter om normalskyddsrum. Vidare finns bestämmelser om bemyndigande för regeringen att medge undantag från lagens bestämmelser om beskaffenhet av bergfast skyddsrum. Enligt lagförslaget innehåller paragrafen i stället bestämmelser om skyddsrummens beskaffenhet, ett ämne som hittills har behandlats i 26 §.

Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås att det i fortsättningen endast anordnas skyddsrum som närmast motsvarar de nuvarande normalskyddsrummen. Skyddsrumsutredningen föreslår i detta hänseende bl. a. att de krav på skyddsförmåga som i fortsättningen skall ställas på skyddsrummen anges i 30 §. Utredningen framhåller emellertid att eftersom det inte ankommer på utredningen att ta ställning till frågan vilka skyddstekniska krav som bör ställas på skyddsrummen har utredningen i sitt förslag ordagrant återgett de nuvarande bestämmelserna om normalskyddsrum trots att utredningen är väl medveten om att dessa bör justeras med hänsyn till den förändrade syn på skyddsrumbyggnadens inriktning som kommit till uttryck i 1972 års försvarsbeslut.

Enligt min mening är det inte nödvändigt att i civilförsvarslagen i detalj ange kraven på skyddsrummens skyddsförmåga. Jag förordar därför att i paragrafen generellt anges att skyddsrum skall utföras och utrustas så att de ger skydd mot verkningar av stridsmedel som kan antas komma till användning i krig. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bör få fastställa de normer som anger de närmare kraven på skyddsförmågan. Övriga bestämmelser om skyddsrumms beskaffenhet och utrustning är till stor del av teknisk natur och bör samordnas med andra byggnadsbestämmelser genom samverkan mellan berörda myndigheter.

32 §

F. n. regleras i denna paragraf frågan om s. k. källarmursgenombrott. Skyddsrumsutredningen har ansett att skäl inte längre finns att behålla nuvarande bestämmelser om källarmursgenombrott. Förslaget har lämnats utan erinran av remissinstanserna. Jag biträder förslaget. För sådant fall att genombrott i angränsande fastighet undantagsvis behövs är bestämmelserna i 61 och 62 §§ tillämpliga.

32 § föreslås därför få ett helt annat innehåll än den nu har. Första

stycket innehåller en föreskrift om skyldighet för den som avser att uppföra en ny anläggning eller byggnad inom skyddsrumsort att anmäla detta till kommunen för att få besked huruvida skyddsrum skall anordnas i anläggningen eller byggnaden och, om så är fallet, uppgift om det antal personer som skall få plats i detta. Som påpekats i den allmänna motiveringen bör kommunen i god tid få kännedom om varje planerat byggnadsprojekt för att kunna ge besked huruvida skyddsrum skall anordnas i byggnaden. Skyddsrummen bör nämligen som nämnts som regel anordnas i samband med den normala byggnadsproduktionen. Kommunen måste därför successivt bestämma vilka skyddsrum som skall anordnas allteftersom det blir aktuellt med projektering av nya byggnader, i vilka skyddsrum med fördel kan inrymmas.

Kommunen har i princip rätt att besluta att skyddsrum skall inrymmas i en tilltänkt anläggning eller byggnad ända till dess att byggnadslov beviljats. Detta kan emellertid vara mycket otillfredsställande för byggherren. Kommunens förhandsbesked enligt paragrafens första stycke bör därför vara bindande under en inte alltför kort period. Andra stycket innehåller i överensstämmelse därmed en bestämmelse om att avvikelse från besked enligt första stycket bara får göras om den som har gjort anmälan medger det eller om byggnadslov inte har sökts inom två år från beskedets dag. Med byggnadslov jämföras i detta hänseende sådant godkännande av byggnadsprojekt som enligt den föreslagna 33 § andra stycket skall inhämtas när det i vissa fall inte föreligger skyldighet att söka byggnadslov. För statliga byggnadsprojekt räknas tiden i förhållande till den faktiska igångsättningen.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör vad som gäller om uppförande av ny anläggning eller byggnad också gälla tillbyggnad av befintlig anläggning eller byggnad. En bestämmelse om detta finns intagen i paragrafens tredje stycke. Begreppet tillbyggnad används i denna lag i den betydelse som det har i byggnadslagstiftningen.

33 §

I. n. finns i denna paragraf bestämmelser som ålägger byggnadsnämnden att vid prövning av ansökan om byggnadslov tillse att byggnadsföretaget överensstämmer med bestämmelserna i civilförsvarslagen om anordnande av skyddsrum och med stöd därav meddelade föreskrifter. Som framgår av vad som tidigare anförts kommer skyddsrumskyldigheten för varje särskilt nybyggnadsföretag att framgå av kommunens besked enligt 32 §. Vidare finns bestämmelser i 29 och 30 §§ om vissa krav på skyddsrummens fredsanvändning och beskaffenhet. Byggnadsnämndens kontroll enligt 33 § bör således avse byggnadsprojektets överensstämmelse med besked enligt 32 § samt med bestämmelserna i 29 och 30 §§ och med stöd av dessa meddelade föreskrifter. Första stycket har ändrats i dessa hänseenden.

Ändringen i andra stycket är av redaktionell natur.

I tredje stycket föreslås en bestämmelse om att byggnadslov eller godkännande enligt andra stycket inte får meddelas innan besked enligt 32 § föreligger.

40 §

Enligt 1 mom. b) i denna paragraf åligger det f. n. kommun att inrätta och utrusta allmänna skyddsrum. Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås att vad som tidigare gällde kommuns skyldighet att anordna allmänna skyddsrum i fortsättningen skall avse ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser för det allmänna civilförsvaret. 1 mom. b) har ändrats i detta hänseende.

Enligt 1 mom. c) åligger det f. n. kommun att utföra källarmursgenombrott. I enlighet med vad som har anförts under 32 § kan också denna bestämmelse utgå. I denna punkt har i stället tagits in en bestämmelse som avser kommunens skyldighet att anordna skyddsrum om sådant skydd på grund av beslut enligt 27 § bör anordnas i befintlig anläggning eller byggnad utan samband med tillbyggnad eller på mark som är avsedd för gata, torg, park eller annan plats. Med befintlig anläggning eller byggnad avses inte sådan tillbyggnad som enligt 32 och 53 §§ jämföras med uppförande av ny anläggning eller byggnad. I samma punkt regleras också kommunens skyldighet att vidta förberedelser avseende provisoriska skydd och under civilförvarsberedskap ställa i ordning sådana skydd till skyddsrum. Beträffande de närmare motiven för dessa bestämmelser hänvisas till det som i den allmänna motiveringen sägs om kommunernas skyldighet att anordna skyddsrum i befintliga byggnader och tunnlar m. m. Skyldigheten att upplåta skyddsrum regleras i 57 § e) i lagförslaget.

Om skyddsrum enligt 1 mom. c) skall ställas i ordning i anläggning eller byggnad som inte ägs av kommunen, måste förutsättas att kommunen träffar överenskommelse om åtgärden med ägaren eller innehavaren av anläggningen eller byggnaden. En sådan överenskommelse torde också avse ersättning för skada eller intrång som kan föranledas av åtgärden. Av 42 § i lagförslaget framgår att kommunens kostnader ersätts av statsmedel. I den mån överenskommelse inte kan träffas har kommunen möjlighet att ta egendomen i anspråk med förfoganderätt enligt 68 § i lagförslaget. I detta sammanhang kan också erinras om den möjlighet för ägaren eller innehavaren att själv vidta åtgärderna mot ersättning av statsmedel som föreslås i 54 §.

Anordnandet av vissa skydd enligt 1 mom. c) bör naturligen förenas med skyldighet att vårda och underhålla anordningarna. Punkten d) i momentet har ändrats i enlighet härmed.

Ändringen i paragrafens andra moment är föranledd av att punkten c) i första momentet ändras och inte längre omfattas av andra momentets innehåll.

41 §

I 41 § 1 mom. finns i första stycket en generell bestämmelse om att kommunala civilförsvarsuppgifter skall handhas av en civilförsvarsnämnd. I momentet finns vidare bestämmelser om särskild civilförsvarsnämnd och, där det inte finns en sådan nämnd, vilket kommunalt organ som skall vara civilförsvarsnämnd.

Av kommentaren till 23 § framgår att skyddsrumspan i regel bör upprättas av civilförsvarsnämnden men att kommunen bör ha möjlighet att överlämna denna uppgift åt annat kommunalt organ. Vidare sägs att i den mån regeringen överlämnat åt kommunen att antaga planen bör beslut härom fattas av kommunfullmäktige. Regler med detta innehåll har tagits in i ett nytt andra stycke i 41 § 1 mom. i förening med ett tillägg till momentets första stycke.

Övriga ändringar i paragrafen innebär en anpassning till förvaltningslagen (1971:290), lagen (1969:765) om ändring i kommunallagen (1953:753) samt lagen (1969:766) om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm.

42 §

F. n. innehåller denna paragraf bestämmelser om kommuns rätt till statsbidrag. Kommunen äger erhålla statsbidrag med två tredjedelar av kostnad som kommunen fått vidkännas för att anordna allmänt skyddsrum eller utföra källarmursgenombrott eller genom att utge ersättning till fastighetsägare som anordnar sådant skyddsrum i kommunens ställe. Även i fortsättningen skall kommunen få statsbidrag när den anordnar ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser för det allmänna civilförsvaret eller utger ersättning till fastighetsägare som anordnar sådan uppehållsplats i kommuns ställe.

Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås att kommunernas kostnader för åtgärder enligt 40 § 1 mom. c) skall ersättas av statsmedel i den mån kostnaden kan anses skälig. Bestämmelse om detta har förts in i 42 § första stycket. Ersättningen bör avse byggnadstekniska åtgärder och den projektering som behövs. Däremot ersätts inte kostnader som avser sådana förberedelser som ingår i kommunens planeringsuppgifter, t. ex. inventering av skyddstillgångar eller besiktningar av anläggningar och byggnader. Ersättning utgår inte heller för kostnader för vård och underhåll enligt 40 § 1 mom. d). Nuvarande hänvisning till källarmursgenombrott utgår. I övrigt har första punkten i första stycket justerats med hänsyn till att ett andra stycke tillkommit i 54 §. Ändringen i 42 § andra stycket är av redaktionell natur.

43 §

Ändringarna i denna paragraf är föranledda av att 40 § 1 mom. c) fått ny lydelse och att ett andra stycke tillkommit i 54 §.

46 §

Med hänsyn till att det införts enhetliga kommunbeteckningar har 46 § fått utgå.

53 §

1 mom.

Första momentet har i förslaget fått ett nästan helt nytt innehåll. I momentet finns f. n. bestämmelser om skyldighet för fastighetsägare att inrätta, utrusta och underhålla skyddsrum. Skyldigheten att anordna skyddsrum krävs i princip ut endast i samband med nybyggnad. Undantagsvis förekommer att fastighetsägare åläggs att medverka vid tillkomsten av gemensamt skyddsrum. Som framhållits i den allmänna motiveringen föreslås att skyldighet att anordna, dvs. inrätta och utrusta, skyddsrum enligt skyddsrumspan skall kunna krävas ut i samband med varje byggnadsprojekt som är lämpligt att förena med ett skyddsrumsbysge. I första hand blir detta oftast aktuellt i samband med nybyggnation, men också en tillbyggnad kan vara lämplig att förena med skyddsrumsbysge. Den som utför tillbyggnaden är då i princip skyldig att anordna skyddsrummet. Bestämmelser härom har tagits in i de nya första och femte styckena i paragrafen.

Den nuvarande föreskriften i andra stycket att den som innehar fastighet eller byggnad eller del av denna med nyttjanderätt inte får hindra ägaren att inrätta skyddsrum där bör finnas kvar med oförändrad placering i momentet.

Fastighetsägaren är f. n. skyldig att underhålla skyddsrummet. Denna skyldighet bör även i fortsättningen ligga på fastighetsägaren och dessutom innefatta vård av skyddsrummet och dess utrustning. En bestämmelse härom har tagits in i momentets nya tredje stycke.

Momentets nuvarande tredje stycke innehåller bestämmelser om skyldighet att i fredstid anskaffa brand- och sjukvårdsmateriel till skyddsrummen. Skyldigheten att utrusta skyddsrum framgår av momentets nya lydelse, medan föreskrifter om skyddsrum utrustning finns i 30 § i den nya lydelsen. Tredje styckets nuvarande innehåll har därför inte förts över till 1 mom. i den nya lydelsen.

Det nya fjärde stycket innehåller bestämmelser om skyddsrummens finansiering. Som framgår av den allmänna motiveringen föreslås ett system som innebär att skyddsrummen i princip finansieras över statsbudgeten. I fråga om den närmare utformningen av systemet vill jag hänvisa till vad jag har anfört i avsnitt 9.4. De viktigaste bestämmelserna i detta ämne bör givetvis finnas i civilförsvarslagen. I fjärde stycket uttrycks huvudregeln att den som anordnar skyddsrum skall ha rätt till ersättning av statsmedel. Samma stycke innehåller också huvudprincipen för beräkning av denna ersättning. Där anges dessutom att ersättningen bestäms av länsstyrelsen och utbetalas när skyddsrummet slutbesiktigats.

Ersättningen beräknas med hänsyn till antalet platser i skyddsrummet och normalkostnaden för att anordna, vårda och underhålla en skyddsrumsplats. Av 56 § i den föreslagna nya lydelsen framgår att denna normalkostnad fastställs i särskild lag.

2 mom.

Momentet innehåller, förutom redaktionella jämkningar, konsekvensändringar till 1 mom.

54 §

F. n. finns i denna paragraf bestämmelser om allmänt skyddsrum som skall inrättas som bergfast skyddsrum på mark, vilken ägs eller nyttjas av annan än kommun. Skall sådant skyddsrum anordnas enligt organisationsplanen får länsstyrelsen medge markägaren eller nyttjanderättshavaren att anordna skyddsrummet i kommunens ställe om det kan ske utan olägenhet för skyddsrumsförådrans ordnande. Den som anordnar skyddsrummet har rätt till ersättning av kommunen för den del av anläggningskostnaden som överstiger skäligt freds användningsvärde. Ersättningen bestäms av länsstyrelsen. Dessa bestämmelser föreslås i fortsättningen genom en ändring i paragrafens första stycke gälla anordnande av ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser för det allmänna civilförsvaret. Liknande bestämmelser bör gälla också för åtgärder som skall vidtas enligt 40 § 1 mom. c). Bestämmelser om detta har tagits in i paragrafens nya andra stycke. Länsstyrelsen får enligt dessa bestämmelser medge att markägaren eller nyttjanderättshavaren vidtar ifrågavarande åtgärder om det kan ske utan olägenhet för förådrans ordnande. Andra stycket innehåller också en föreskrift om ersättning av statsmedel för skäliga kostnader.

55 och 56 §§

F. n. finns i dessa paragrafer bestämmelser om gemensamma skyddsrum. Dessa bestämmelser kan, som jag tidigare har sagt, utgå ur lagen.

I 55 § har i stället tagits in de grundläggande bestämmelserna om den nya skyddsrumsavgift som enligt förslagen i den allmänna motiveringen skall utges av ägaren till anläggning eller byggnad som uppförs inom skyddsrumsort med undantag av byggnad som i sin helhet är avsedd för bostadsändamål. I paragrafens inledning anges sålunda förutsättningarna för skyldigheten att betala skyddsrumsavgift. Paragrafen innehåller där efter regler om avgiftens beräkning och om befrielse i vissa fall från skyldigheten att utge avgift samt en föreskrift om att byggnadslov inte får utnyttjas innan avgiften erlagts. Avgiften skall utgå efter en viss procentsats av ett grundvärde som beräknas bl. a. med hänsyn till normalkostnaden för en skyddsrumsplats. En regel om fastställande av

denna normalkostnad och denna procentsats finns i 56 § i lagförslaget. I fråga om den närmare motiveringen för de olika bestämmelserna hänvisar jag till framställningen under avsnitt 9.4.

57 §

Ändringen i första stycket c) innebär en anpassning till den nya RF:s regler om delegering av normgivningsbefogenhet.

Enligt första stycket d) i denna paragraf är f. n. ägare av anläggning eller byggnad skyldig att, enligt vad regeringen förordnar, förbereda och under civilförsvarsberedskap förse anläggningen eller byggnaden med anordningar som kan bereda dem som vistas där skäligt skydd mot radioaktiv strålning. Som framgår av den allmänna motiveringen bör fastighetsägarens skyldighet utvidgas till att avse också skäligt skydd mot kemiska stridsmedel, splitter och byggnadsras. För lokal som ställs i ordning med dessa skyddsfunktioner föreslås benämningen skyddat utrymme. Punkten d) har ändrats i enlighet därmed.

Som jag tidigare har framhållit innebär det nya systemet att de skyddsrum som anordnas är avsedda inte bara för dem som i allmänhet vistas i den anläggning eller byggnad där skyddet finns, utan också för andra som befinner sig i närheten av detta. I den nya punkten e) har därför tagits in en föreskrift om skyldighet för varje ägare av anläggning eller byggnad som inrymmer skyddsrum att under civilförsvarsberedskap upplåta detta åt befolkningen. Bestämmelsen gäller även i de fall då orten eller platsen inte längre utgör skyddsrumsort. Genom ändringen i paragrafens andra stycke blir ifrågavarande skyldighet gällande också för den som innehar anläggningen eller byggnaden med annan rätt än äganderätt.

62 §

Ändringen i paragrafen innebär, förutom redaktionella jämkningar, att fastighetsägare som har upplåtit skyddsrum enligt 57 § första stycket e) kan få viss ersättning av statsmedel för kostnad eller skada, som åsamkats honom på grund av upplåtelsen.

65 §

F. n. innehåller denna paragraf bestämmelser som ger civilförsvarsmyndigheterna rätt att för vissa ändamål besiktiga anläggningar och byggnader. För att få underlag för beslut enligt 27 § och för att kunna uppfylla sina åligganden enligt 40 § 1 mom. c) måste kommunen ha befogenhet att besiktiga anläggningar och byggnader. En sådan befogenhet har förts in genom ett nytt andra stycke i 65 §.

68 §

Enligt paragrafens tredje stycke har kommun möjlighet att ta i anspråk egendom för att bl. a. fullgöra sin nuvarande skyldighet enligt 40 § 1 mom. c) att utföra källarmursgenombrott. Som förut nämnts utgår nuvarande bestämmelser om källarmursgenombrott. Kommun bör dock ha motsvarande möjlighet att ta i anspråk egendom för att kunna vidta åtgärd enligt 40 § 1 mom. c) i den nya lydelsen. En mindre jämkning har därför gjorts i tredje styckets text.

78 §

F. n. innehåller denna paragraf bestämmelser som ger länsstyrelsen rätt att förelägga vite vid vissa fall av bristande pliktuppfyllelse enligt civilförsvarslagen eller föreskrifter som meddelats med stöd av denna. Föreläggande kan också riktas mot försumlig kommun. Denna möjlighet bör utsträckas till att omfatta också försummelser beträffande kommuns nya skyldigheter enligt 4 kapitlet eller föreskrifter som meddelas med stöd av bestämmelserna i detta kapitel. Paragrafen har ändrats i enlighet härmed.

80 §

I denna paragraf har, förutom en formell ändring i första stycket, i ett nytt tredje stycke förts in en bestämmelse om bötesstraff för den som utnyttjar byggnadslov utan att ha betalat skyddsrumsvavgift enligt 55 § i den nya lydelsen.

81 §

Straffbestämmelsen i första styckets sjätte punkt har ändrats så att den avser även vägran att låta kommun utöva sin besiktningsrätt enligt det nya andra stycket i 65 §. Ändringen i första styckets nionde punkt innebär en anpassning till den nya RF:s regler om delegering av normgivningsbefogenhet. Andra stycket har ändrats så att förverkandebestämmelsen bättre överensstämmer med 36 kap. brottsbalken (jfr. prop. 1968:79 s. 58). Övriga ändringar i 81 § är av formell natur.

83 §

Såsom framgår av den föregående framställningen åligger det kommun att enligt 27 § besluta om genomförande av skyddsrumspan och att enligt 32 § lämna besked huruvida skyddsrum skall anordnas i anläggning eller byggnad. Talan mot beslut av kommunal myndighet i sådana ärenden bör föras genom förvaltningsbesvär. Första stycket i 83 § har ändrats i enlighet härmed.

Paragrafens andra stycke innehåller bestämmelser om besvär till kamrarrätten över vissa beslut av länsstyrelsen enligt lagen. I samma ordning bör besvär också kunna föras över beslut som länsstyrelsen enligt de nya 53 och 55 §§ meddelar om ersättning och om skyddsrumavgift. Andra stycket har ändrats i enlighet härmed. Stycket innehåller också en ändring som är föranledd av att fastighetsägare åläggs att även vårda skyddsrummet.

85 §

Eftersom regeringen direkt på grund av den nya RF är behörig att besluta föreskrifter om verkställighet av lag är bestämmelsen om tillämpningsföreskrifter i 85 § överflödig. Den kan därför utgå.

Övergångsbestämmelserna

Som framhållits i den allmänna motiveringen måste bl. a. omfattande tillämpningsbestämmelser utarbetas innan de föreslagna ändringarna i civilförsvarslagen träder i kraft. Vidare måste skyddsrumspaner upprättas och antas. Detta förberedande arbete kan ta relativt lång tid i anspråk. De bestämmelser i lagförslaget som inte är av väsentligen formell natur bör därför alltjämt tillämpas i den äldre lydelsen fram till den 1 juli 1979, då jag bedömer att det nya regelsystemet är förberett för tillämpning i sin helhet. Skyddsrum skall således i princip anordnas enligt nuvarande system i fråga om byggnadsföretag som påbörjas före denna dag. *Punkten 2* i övergångsbestämmelserna har utformats i enlighet med vad jag nu har anfört.

Den 1 juli 1979 måste, som jag nu sade, skyddsrumspaner vara upprättade och antagna för alla skyddsrumsorter. Utan föreskrift i lag är emellertid kommunerna inte skyldiga att upprätta skyddsrumspaner. De bestämmelser som reglerar planläggningsförfarandet måste därför kunna tillämpas utan hinder av att äldre bestämmelser alltjämt gäller. I *tredje punkten* föreskrivs i enlighet härmed att regeringen utan hinder av att de äldre bestämmelserna fortfarande gäller för viss tätort eller annan plats får bestämma att skyddsrumspan skall upprättas och antas enligt grunderna för de bestämmelser i den nya lagen som avser skyddsrumspaneringen, nämligen 23–26, 28 och 29 §§.

I *punkterna 4 och 5* behandlas frågan huruvida äldre eller nya bestämmelser skall gälla för byggnadsföretag, som projekteras före den 1 juli 1979 men som påbörjas först efter denna tidpunkt. Har byggnadslov eller, om skyldighet inte föreligger att söka byggnadslov, godkännande enligt 33 § i den äldre lydelsen sökts före nämnda tidpunkt, skall enligt huvudregeln i *punkt 4* äldre bestämmelser om skyddsrumspan byggande tillämpas på byggnadsföretaget. I *punkten 5* föreslås som ett tillägg till huvudregeln i punkt 4 att den som avser att påbörja ett byggnadsprojekt efter det att de nya bestämmelserna trätt i tillämpning skall ha rätt att dessförinnan påkalla besked enligt 32 § i den nya lydelsen huruvida

skyddsrum skall anordnas i anläggningen eller byggnaden och, om så är fallet, uppgift om det antal personer som skall beredas plats i skyddsrummet. Eftersom skyddsrumspan måste föreligga när beslut om sådant besked meddelas, skall beslutet dock inte kunna påkallas förrän efter den dag regeringen förordnat att så kan ske.

I *punkten 6* har tagits in bestämmelse om skyldighet att vårda och underhålla skyddsrum som tillkommit enligt äldre bestämmelser. Bestämmelsen avser såväl allmänt som enskilt skyddsrum.

Punkten 7 innehåller en generell föreskrift om att skyddsrum, vilket anordnats som enskilt skyddsrum enligt äldre bestämmelser, under civilförsvarsberedskap skall utan ersättning upplåtas som skydd för befolkningen. Föreskriften omfattar även sådana enskilda skyddsrum som tillkommit före 1960 års civilförsvarslag.

Som *punkt 8* i övergångsbestämmelserna har tagits in ett stadgande att, om i lag eller annan författning förekommer hänvisning till föreskrift som ersatts genom de nya bestämmelserna, den nya bestämmelsen skall tillämpas.

12 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

dels godkänna de riktlinjer i fråga om skyddsrumsbyggandet som jag har förordat i det föregående,

dels antaga inom försvarsdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen (1960:74).

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Bilaga

Skyddsrumsutredningens förslag
i betänkandet (SOU 1972:50)

Förslag till

Lag om ändring i civilförsvarslagen (1960:74)

Härigenom förordnas att 4, 10, 22—30, 32 och 33 §§, 40 § 1 och 2 mom. samt 42, 43, 53—57, 62, 65, 68, 78, 80, 81 och 83 §§ civilförsvarslagen (1960: 74), skall ha nedan angivna lydelse,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Inom varje län handhar *länsstyrelsen* ledningen av civilförsvaret. Om civilbefälhavares befattning med civilförsvaret stadgas särskilt.

Om kommuns befattning med civilförsvaret stadgas i 4, 6 och 7 kap.

10 §

Civilförsvarets omfattning och beskaffenhet inom varje civilförsvarsområde skall till sina huvuddrag angivas i särskild *organisationsplan*.

Civilförsvarets omfattning och beskaffenhet inom varje civilförsvarsområde skall till sina huvuddrag angivas i särskild *organisationsplan. Uppgifter om skyddsrum och provisoriska skyddsrum skall angivas i skyddsrumspan, varom stadgas i 4 kap.*

Organisationsplan upprättas av länsstyrelsen och skall, liksom ändring däri, fastställas av civilförsvarsstyrelsen i den mån Konungen så förordnar.

22 §

För civilförsvarets verksamhet och befolkningens skydd under krig skola skyddsrum anordnas enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Skyddsrum benämnes med hänsyn till den avsedda användningen allmänt skyddsrum eller enskilt skyddsrum.

I avseende å beskaffenheten skall skyddsrum inrättas som bergfast skyddsrum eller som normal-skyddsrum.

För befolkningens skydd under krig skola enligt bestämmelserna i detta kapitel skyddsrum anordnas i de tätorter och på de andra platser som bestämmes av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen.

I tätorter och på andra platser, där skyddsrum skola anordnas, skola åtgärder för att förbereda andra skydd för befolkningen än skyddsrum (provisoriska skyddsrum) vidtagas enligt vad Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen därom förordnar.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Allmänna skyddsrum skola, i den utsträckning det finnes erforderligt, anordnas inom stad, köping och annat tätbebyggt område, som icke är av endast ringa omfattning och betydelse, samt annorstädes, där särskilda förhållanden påkalla det, för att under krig bereda skydd åt tjänstgörande civilförsvarspersonal och, om Konungen så förordnar, åt befolkningen inom området.

Konungen eller, i den mån Konungen så förordnar, civilförsvarsstyrelsen utser de orter, områden och platser, där allmänna skyddsrum för civilförsvarspersonal skola anordnas, samt fastställer antalet allmänna skyddsrum å sådan ort. De allmänna skyddsrummens närmare belägenhet skall angivas i organisationsplanen.

För varje tätort och annan plats där skyddsrum skola anordnas, skall finnas en plan för skyddsrumsförsörjningen (skyddsrumspan), som upprättats med iakttagande av bestämmelserna i 24—26 §§.

Skyddsrumspan upprättas genom kommunens försorg och antages av kommunfullmäktige; dock må fullmäktige i den omfattning som prövas lämpligt uppdraga åt civilförsvarsnämnden att antaga sådan plan i fullmäktiges ställe.

Skyddsrumspan skall i de avseenden Konungen så föreskriver fastställas av länsstyrelsen.

Vad nu sagts gäller ock ändring av skyddsrumspanen.

24 §

1 mom. Enskilda skyddsrum skola inom område eller å plats, som bestämmas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen, anordnas vid följande anläggningar och byggnader till skydd för dem, som uppehålla sig där, nämligen vid

1. hamnar, flygplatser, järnvägsstationer och därmed jämförliga anläggningar, som äro av vikt för den allmänna samfärdseln;

2. industriella anläggningar, vid vilka i regel minst tjugofem personer samtidigt äro sysselsatta eller som tillsammans med annan eller andra närbelägna anläggningar utgöra en grupp, inom vilken i regel minst tjugofem personer äro sysselsatta;

3. anläggningar, som inrymma undervisnings- eller vårdanstalter eller hotell eller pensionat och äro avsedda att hysa minst tjugofem personer;

Den mark, som skyddsrumspan skall omfatta, bestämmas enligt grunder, som fastställas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen.

Nuvvarande lydelse

4. byggnader, som äro uppförda i mera än två våningar och som till väsentlig del äro avsedda för bostads-, kontors- och affärsändamål, dock ej en- eller tvåfamiljshus; samt

5. andra anläggningar eller byggnader, inom vilka människor bo eller eljest vanligen vistas, om länsstyrelsen finner skyddsrum erforderligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet och läge.

Bestämmelserna i första stycket 3 gälla icke i fråga om byggnad som till väsentlig del är avsedd för barnstuga som avses i 55 § barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97).

2 mom. För två eller flera närbelägna anläggningar eller byggnader skall gemensamt skyddsrum vara anordnat, om anläggningarna eller byggnaderna ej lämpligen kunna var för sig förses med skyddsrum.

Jämväl i andra fall må gemensamt skyddsrum anordnas, om det vid prövning i den ordning Konungen bestämmer finnes kunna ske utan eftergivande av skäliga anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet.

25 §

Enskilt skyddsrum skall vara anordnat på sådant ställe inom eller i närheten av anläggning eller byggnad, för vilken det är avsett, att det snabbt kan uppnås av dem, som vistas i anläggningen eller byggnaden.

Mark, som omfattas av skyddsplansplan, indelas i områden, för vilka var för sig prövas behovet av skyddsrum (skyddsrumsområden).

Närmare föreskrifter om indelning i skyddsrumsområden meddelas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen.

26 §

1 mom. Bergfast skyddsrum skall så anordnas att det giver skydd mot verkningarna av alla slag av vapen, som kunna antagas komma till användning vid luftanfall med massinsats, samt mot an-

Det antal personer, som inom varje skyddsrumsområde skall få plats i skyddsrum, beräknas med utgångspunkt i det största antal personer som under dag eller natt vistas inom området under freds-

Nuvarande lydelse

dra verkningar av kärnvapen än verkningarna i och närmast omkring detonationscentrum.

Normalskyddsrum skall erhålla sådant utförande, att det giver skydd mot

a) andra verkningar av alla slag av vapen, som kunna antagas komma till användning vid luftanfall med massinsats, än omedelbar träffverkan;

b) tryckverkan av kärnvapen i den mån denna till sin styrka ej överstiger tryckverkan, mot vilken normalskyddsrum skall giva skydd enligt a); samt

c) radioaktiv strålning, som härör från kärnvapen.

Vid anordnande av normalskyddsrum inom eller i omedelbar närhet av byggnad skall särskilt iakttagas att skyddsrummet får sådan hållfasthet, att det motstår den belastning, som kan uppkomma, om byggnaden störtar samman.

2 mom. De byggnadstekniska anordningarna i skyddsrum skola vara av stadigvarande natur. Skyddsrum skall vara försett med reservutgång samt, om det är anordnat i byggnad, utföras på det sätt, som med hänsyn till byggnadens beskaffenhet och läge är mest ändamålsenligt.

Tekniska bestämmelser för de olika slagen av skyddsrum fastställas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av civilförsvarsstyrelsen.

Föreslagen lydelse

tid.

Närmare föreskrifter för beräkningen meddelas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen.

27 §

Skyddsrum bör om möjligt inrättas på sådant sätt att det kan nyttjas under fred. Föreskrifter om fredsanvändning av skyddsrum utfärdas av civilförsvarsstyrelsen.

Det åligger kommun att tillse att skyddsrum anordnas enligt skyddsrumspan i mån av tillgång på medel.

Med utgångspunkt i skyddsrumspan skall civilförsvarsnämnden med iakttagande av bestämmelserna i 28 och 29 §§ besluta

Nuvarande lydelse

Allmänt skyddsrum skall enligt Konungens bestämmande anordnas som bergfast skyddsrum eller som normalskyddsrum.

Enskilt skyddsrum skall vara anordnat som normalskyddsrum, om ej Konungen för särskilt fall förordnar, att det skall fylla större krav på skyddsförmåga.

Enskilt skyddsrum, avsett för bostadshus, skall kunna hysa minst så många personer som beräknas under fredstid i allmänhet vara bosatta inom byggnaden.

Det antal personer, som enskilt skyddsrum, avsett för annan anläggning eller byggnad, skall kunna hysa bestämmes enligt grunder, som Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen fastställer. Härvid må ej krävas att skyddsrummet skall kunna hysa flera personer än som under fredstid i allmänhet vistas i anläggningen eller byggnaden.

Konungen äger för särskilda fall förordna att enskilt skyddsrum skall fylla större krav på utrymme än som följer av denna paragraf.

Därest anordnande jämlikt bestämmelserna i 23—26 samt 29 §§ av skyddsrum, som skall vara normalskyddsrum och som icke enligt Konungens förordnande skall fylla särskilda krav på skyddsförmåga eller utrymme, prövas medföra oskäligen kostnad, äger länssty-

Föreslagen lydelse

om inrättande av skyddsrum. För varje skyddsrum, som skall anordnas, bestämmes belägenheten och det antal personer, som skall få plats i skyddsrummet.

28 §

Inom varje skyddsrumsområde skola finnas ett eller flera skyddsrum. Dessa skola vara väl belägna och utformade med hänsyn till befolkningens möjligheter att uppsöka skyddsrum vid alarmering eller att stadigvarande uppehålla sig i skyddsrum.

29 §

Skyddsrum bör anordnas med utnyttjande av lokal, som är avsedd för beständ fredsanvändning, eller där så ej kan ske, på sådant sätt att det kan nyttjas i fred.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av första stycket och om fredsanvändningen av skyddsrum meddelas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen.

30 §

Skyddsrum skall erhålla sådant utförande att det giver skydd mot

- a) andra verkningar av alla slag av vapen, som kunna antagas komma till användning vid luftanfall med massinsats, än omedelbar träffverkan;

- b) tryckverkan av kärnvapen i

Nuvarande lydelse

relsen medgiva undantag från bestämmelserna om normalskyddsrum. Dyligt undantag må ock eljest medgivas i den mån det kan ske utan eftergivande av skäliga anspråk på skydd mot skada av fientlig verksamhet.

Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, civilförsvarsstyrelsen äger medgiva undantag från bestämmelserna i 26 § om beskaffenhet av bergfast skyddsrum.

Föreslagen lydelse

den mån denna till sin styrka ej överstiger tryckverkan, mot vilken skyddsrum skall giva skydd enligt a) samt

c) radioaktiv strålning, som härör från kärnvapen.

Vid anordnande av skyddsrum inom eller i omedelbar närhet av byggnad skall särskilt iakttagas att skyddsrummet får sådant utförande att det ger tillfredsställande skydd mot brand i byggnaden och sådan hållfasthet, att det motstår den belastning, som kan uppkomma, om byggnaden störtar samman.

Konungen får för särskilda fall förordna att skyddsrum skall fylla större krav på skyddsförmåga än som föreskrives i första stycket.

Tekniska bestämmelser för skyddsrum fastställas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av civilförsvarsstyrelsen.

32 §

Har på grund av föreskrift i denna lag skyddsrum anordnats i källare till byggnad eller byggnader, som utgöra eller tillhöra sluten kvartersbebyggelse eller annan sammanhängande bebyggelse av minst fyrtio meters längd, och finnes i bebyggelsen byggnad med mer än två våningar, må civilförsvarschefen, då ledningen av civilförsvaret ankommer på honom, och eljest länsstyrelsen förordna, att öppning skall upptagas i källarmur mellan olika delar av bebyggelsen (källarmursgenombrott), därast föreskrivna reservutgångar prövas icke säkerställa de förbindelser utåt, som äro möjliga i händelse av byggnadsras.

Avser någon att uppföra en ny anläggning eller byggnad inom skyddsrumsområde åligger det honom att i förväg påkalla civilförsvarsnämndens beslut om skyddsrum skall anordnas i anläggningen eller byggnaden och om så är fallet det antal personer som skall få plats i skyddsrummet.

Av civilförsvarsnämnd meddelat beslut enligt första stycket må mot sökandens bestridande ej frångås i andra fall än då lov att uppföra anläggningen eller byggnaden eller godkännande av byggnadsföretaget enligt 33 § andra stycket icke söks eller kronan tillhörigt byggnadsföretag icke påbörjats inom två år från den dag beslutet meddelades.

Vad i denna paragraf sägs om uppförande av ny anläggning eller byggnad skall ock gälla om tillbyggnad av befintlig anläggning eller byggnad.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

33 §

I de fall, då skyldighet föreligger att söka byggnadslov, ankommer det på byggnadsnämnden att vid prövning av ansökan om sådant lov tillse, att byggnadsföretaget överensstämmer med bestämmelserna i detta kapitel och med stöd därav meddelade föreskrifter.

Vill någon, då skyldighet ej föreligger att söka byggnadslov, utföra nybyggnad, beträffande vilken gäller skyldighet att anordna skyddsrum, åligger det honom att i förväg inhämta länsstyrelsens godkännande av byggnadsföretaget i omförmälda hänseenden, dock ej i fråga om byggnad som tillhör kronan.

Vad i denna paragraf sägs om nybyggnad skall också gälla om sådan förändring av befintlig byggnad som enligt vad Konungen där- om stadgat är att hänföra till nybyggnad.

Föreligger skyldighet att söka byggnadslov i fall som avses i 32 § ankommer det på byggnadsnämnden att vid prövning av ansökan om sådant lov tillse, att byggnadsföretaget överensstämmer med beslut enligt 32 § samt med bestämmelserna i 29 och 30 §§ och med stöd av dessa meddelade föreskrifter.

Vill någon, då skyldighet ej föreligger att söka byggnadslov, utföra sådant byggnadsföretag som avses i 32 §, åligger det honom att i förväg inhämta byggnadsnämndens godkännande av byggnadsföretaget i omförmälda hänseenden, dock ej i fråga om byggnad som tillhör kronan.

Föreligger ej beslut enligt 32 § må byggnadslov eller godkännande enligt andra stycket ej meddelas.

40 §

1 mom. *Det åligger kommun att*

a) genom sina myndigheter lämna länsstyrelsen och civilförsvarschefen biträde i sådana frågor rörande civilförsvaret som hava samband med de särskilda myndigheternas verksamhetsområden, varvid kommun bland annat har att på därom gjord framställning tillhandahålla tillgängliga, för civilförsvaret erforderliga byggnadsritningar, kartor och dylikt;

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta allmänna skyddsrum samt vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom reservanordningar som äro avsedda uteslutande för brandförsvarets försörjning med vatten så ock under civilförsvarsberedskap, i den omfattning civilförsvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar länsstyrelsen bestämmer, utföra skyddsrum och vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende

1 mom. *Utöver de uppgifter, som ankomma på kommun enligt 4 och 7 kap. åligger det kommun att*

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser för det allmänna civilförsvarets personal samt vidtaga andra byggnadsanordningar ävensom reservanordningar som äro avsedda uteslutande för brandförsvarets försörjning med vatten så ock under civilförsvarsberedskap, i den omfattning civilförsvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar läns-

Nuvarande lydelse

de det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

c) utföra källarmursgenombrott för allmänna och enskilda skyddsrum;

d) vårda och underhålla de under b) omförmälda anordningarna;

e) (upphävd genom lag 1969: 63).

f) tillhandahålla lämpliga lokaler för civilförsvarets administration samt, i den mån skyldighet härutinnan icke åvilar ägare eller innehavare av anläggning eller byggnad, för förvaring av materiel och utrustning för civilförsvaret ävensom för utbildningsverksamheten inom civilförsvaret;

g) svara för avlöning och annan ersättning till personal, vars tjänstgöring i civilförsvaret enligt 20 § skall anses fullgjord i kommunal anställning;

h) under civilförvarsberedskap samt vid utbildning och övning, i den omfattning organisationsplanen angiver, till allmänna civilförsvarets förfogande ställa kommunen tillhörig materiel och annan egendom; samt

i) å trafikled eller annan allmän plats, där kommunen ansvarar för gatu- eller vägbelysning, vidtaga erforderliga anordningar för den vägledande belysning, som enligt organisationsplanen skall finnas där under mörkläggning.

2 mom. Därest åtgärd, som avses i 1 mom. b)—d), enligt organisationsplanen hänför sig till flera i samma civilförvarsområde helt eller delvis ingående kommuner, skall den kommun länsstyrelsen bestämmer vidtaga åtgärden och förskjuta kostnaderna därför.

Föreslagen lydelse

styrelsen bestämmer, utföra skyddsrum samt ledningscentraler och andra skyddade uppehållsplatser för det allmänna civilförsvarets personal ävensom vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

c) inrätta och utrusta skyddsrum som enligt civilförvarnsnämndens beslut enligt 27 § skall anordnas på mark, som är avsedd för gata, torg, park eller annan allmän plats, ävensom vidtaga åtgärder för provisoriska skyddsrum;

d) vårda och underhålla de under b) och c) omförmälda anordningarna;

e) tillse att fastighetsägare fullgöra sina skyldigheter enligt 53 § 1 mom. andra stycket att vårda och underhålla skyddsrum;

2 mom. Därest åtgärd, som avses i 1 mom. b) och d), enligt organisationsplanen hänför sig till flera i samma civilförvarsområde helt eller delvis ingående kommuner, skall den kommun länsstyrelsen bestämmer vidtaga åtgärden och förskjuta kostnaderna därför.

I den mån kostnaderna icke täckas av statsmedel, skola kostnaderna eller, om dessa hava bestritts genom lån, amortering och ränta på lånet årligen fördelas mellan kommunerna i förhållande till det antal skatte-kronor och skatteören, som inom varje kommun eller del av kommun påförts de skattskyldiga vid nästföregående års taxering till allmän kom-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

munalskatt. Påstår kommun, att särskilda skäl finnas för annan fördelningsgrund, såsom att vidtagen åtgärd kan antagas bli till särskilt gagn för viss kommun, eller uppkommer eljest tvist mellan kommunerna beträffande skyldigheten att bidra till kostnaderna, äger länsstyrelsen efter framställning förordna, hur fördelningen skall ske. Sådan framställning skall göras sist inom tre månader efter det kommun anmodats erlægga sin kostnadsandel eller, om framställningen göres av kommun, som förskjutit kostnaderna, efter utgången av det kalenderår, under vilket desamma förskjutits. Till den kommun, som förskjutit kostnaderna, hava övriga kommuner att i överensstämmelse med fördelning som nu sagts utgiva på dem belöpande andelar.

Vad i andra stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande sådan i 1 mom. g) avsedd kostnad som uppkommit under civilförsvarsberedskap och hänför sig till ändamål, vilket angivits i organisationsplanen såsom gemensamt för flera kommuner, samt beträffande förlust i anledning av skada å kommun tillhörig materiel eller annan egendom, som jämlikt 1 mom. h) under civilförsvarsberedskap ställts till civilförsvarets förfogande för ändamål som nu sagts.

42 §

För kostnad, som kommun fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller c) eller 54 §, äger kommunen erhålla statsbidrag med två tredjedelar av kostnadens belopp, i den mån kostnaden kan anses skälig. *Från anskaffningskostnaden för skyddsrum, som inrättas av kommun, skall vid bidragets bestämmande dragas värdet av fredsanvändningen. Till anskaffningskostnaden skall härvid hänföras jämväl den merkostnad, som betingas av att skyddsrummet utföres för fredsanvändning.*

Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag må skyldighet för kommun att vidtaga åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller c) ej göras gällande mot kommunen.

För kostnad, som kommun fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller för provisoriska skyddsrum enligt 40 § 1 mom. c) eller 54 § äger kommunen erhålla statsbidrag med två tredjedelar av kostnadens belopp i den mån kostnaden kan anses skälig.

Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag må skyldighet för kommun att vidtaga åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller 40 § 1 mom. c) beträffande provisoriska skyddsrum ej göras gällande mot kommunen.

Statsbidrag fastställs för varje kalenderår av länsstyrelsen, om ej Konungen annorlunda förordnar. Ansökan om statsbidrag för visst kalenderår skall göras före utgången av nästa kalenderår. När skäl äro därtill, må dock ansökan prövas, oaktat den göres senare. Finner länsstyrelsen ansökningen såsom för sent inkommen ej böra upptagas till prövning, skall avvísingsbeslutet underställas Konungen.

Länsstyrelsen äger att till kommun utgiva förskott å statsbidrag i enlighet med de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

43 §

Därest särskilda omständigheter föranleda det, äger Konungen medgiva, att kommun må för kostnad, som kommunen fått vidkännas på grund av åtgärd enligt 40 § 1 mom. b) eller c) eller 54 §, erhålla högre statsbidrag än i 42 § stadgas.

Därest särskilda omständigheter föranleda det, äger Konungen medgiva, att statsbidrag enligt 42 § må utgå med högre belopp än där sägs eller att kommun må erhålla statsbidrag för kostnad, som kommunen fått vidkännas på grund av inrättande och utrustande av skyddsrum enligt 40 § 1 mom. c) eller genom att utgiva ersättning enligt 53 §.

53 §

1 mom. Enskilt skyddsrum, som enligt 24 § skall finnas för anläggning eller byggnad, skall inrättas, utrustas och underhållas av den ägare.

Den som med nyttjanderätt innehar fastighet eller byggnad eller del därav må ej hindra ägaren att där inrätta skyddsrum.

I skyddsrummets utrustning skall ingå brand- och sjukvårdsmateriel enligt anvisningar, som utfärdas av civilförsvarsstyrelsen.

1 mom. Uppföres en ny anläggning eller byggnad inom skyddsrumsområde på mark, som är avsedd för annat ändamål än gata, torg, park eller annan allmän plats, är anläggningens eller byggnadens ägare skyldig att inrätta och utrusta skyddsrum, som skall anordnas i anläggningen eller byggnaden enligt beslut som civilförsvarsnämnden meddelar med stöd av 27 §.

Ägare till anläggning eller byggnad, i vilken skyddsrum anordnats enligt första stycket, är skyldig att vårda och underhålla skyddsrummet.

Under civilförsvarsberedskap skall skyddsrum, som anordnats enligt första stycket upplåtas för sitt ändamål enligt civilförsvarschefens bestämmande.

Den som anordnar skyddsrum enligt första stycket äger rätt att av kommunen utfå ersättning här för. Denna ersättning beräknas med hänsyn till antalet platser i skyddsrummet och normalkostnaden för att anordna, vårda och underhålla en skyddsrumsp plats i kommunen. Ersättningen bestäms av civilförsvarsnämnden och erlägges när vederbörlig slutbesiktning av skyddsrummet ägt rum.

Om synnerliga skäl äro därför må länsstyrelsen medge att ersätt-

Nuvarande lydelse

2 mom. Upphör inom visst område eller å viss plats skyldighet att anordna *enskilt* skyddsrum, må Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, förordna, att där befintliga skyddsrum likväl skola utrustas och underhållas.

Föreslagen lydelse

ning enligt fjärde stycket skall utgå med högre belopp än där sägs.

Vad i denna paragraf sägs om uppförande av ny anläggning eller byggnad skall ock gälla tillbyggnad av befintlig anläggning eller byggnad.

2 mom. Upphör inom visst område eller å viss plats skyldighet att anordna skyddsrum, må Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer, förordna, att där befintliga skyddsrum likväl skola utrustas och underhållas *ävensom under civilförsvarsberedskap upplåtas för sitt ändamål enligt civilförsvarschefens bestämmande.*

54 §

Skall ett i organisationsplanen upptaget allmänt skyddsrum inrättas som *bergfast* skyddsrum på mark, som äges eller nyttjas av annan än kommun, må länsstyrelsen medgiva honom att i stället för kommunen inrätta och utrusta skyddsrummet, därest det kan ske utan olägenhet för *skyddsrumsfrågans* ordnande. Anordnaren äger för sådant fall att enligt de allmänna föreskrifter Konungen meddelar av kommunen utfå den del av anläggningskostnaden, som överstiger skäligt *fredsanvändningsvärde*. Fördelningen av kostnaden i fall som här avses bestämmes av länsstyrelsen.

Skall en ledningscentral eller annan skyddad uppehållsplats för det allmänna civilförsvarets personal enligt gällande organisationsplan anordnas på mark, som äges eller nyttjas av annan än kommun, må länsstyrelsen medgiva honom att i stället för kommunen inrätta och utrusta *uppehållsplatsen*, därest det kan ske utan olägenhet för frågans ordnande. Anordnaren äger för sådant fall att enligt de allmänna föreskrifter Konungen meddelar av kommunen utfå den del av anläggningskostnaden, som överstiger skäligt *fredsanvändningsvärde*. Fördelningen av kostnaden i fall som här avses bestämmes av länsstyrelsen.

Vad i första stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning på byggnadstekniska åtgärder för provisoriska skyddsrum.

55 §

Kan ej överenskommelse träffas om anordnande av gemensamt skyddsrum efter vad i 24 § 2 mom. första stycket sägs, ankommer det på länsstyrelsen att förordna om sådant skyddsrum och dess

Uppföres en ny anläggning eller byggnad inom skyddsrumsområde är anläggningens eller byggnadens ägare skyldig att till kommunen utgiva avgift för täckande av skyddsrumskostnader (skyddsrumss-

Nuvarande lydelse

belägenhet, så ock att bestämma grunderna för kostnadens fördelning.

Finnes ägare icke skäligen kunna inrätta erforderligt skyddsrum i egen fastighet eller byggnad och kan behovet av skyddsrum icke lämpligen tillgodoses genom anordnande av gemensamt skyddsrum, äger länsstyrelsen medgiva ägaren rätt att inrätta skyddsrum i annan tillhörig fastighet eller byggnad.

Föreslagen lydelse

avgift) enligt vad nedan sägs.

Skyddsrumssavgift utgår för följande anläggningar och byggnader;

1. hamnar, flygplatser, järnvägsstationer och därmed jämförliga anläggningar, som är av vikt för den allmänna samfärdseln;

2. anläggningar och byggnader för industri- och hantverksändamål;

3. anläggningar och byggnader, som inrymma undervisnings- och vårdanstalter eller hotell eller pensionat;

4. anläggningar och byggnader, som helt eller delvis äro avsedda för bostads-, kontors- och affärsändamål; samt

5. andra anläggningar och byggnader, om länsstyrelsen finner det skäligt med hänsyn till anläggningens eller byggnadens beskaffenhet.

Skyddsrumssavgift bestämmes av civilförsvarsnämnden med utgångspunkt i det antal personer som i allmänhet vistas i anläggningen eller byggnaden under fredstid. För varje person utgår avgiften med belopp, som för varje kommun bestämmes av länsstyrelsen efter förslag av kommunen.

Om särskilda skäl äro därför må länsstyrelsen enligt anvisningar av civilförsvarsstyrelsen meddela befrielse från skyldighet att utgiva skyddsrumssavgift.

Byggnadslov må ej utnyttjas innan skyldighet att erlagga skyddsrumssavgift för anläggningen eller byggnaden fullgjorts.

Vad i denna paragraf sägs om uppförande av ny anläggning eller byggnad skall ock gälla

a) till- eller påbyggnad av befintlig anläggning eller byggnad;

b) ombyggnad av befintlig anläggning eller byggnad; samt

c) inredande helt eller delvis av befintlig anläggning eller byggnad till väsentligen annat ändamål än

Nuvarande lydelse

För skada eller intrång, som genom inrättande av gemensamt skyddsrum eller av skyddsrum i annan tillhörig fastighet eller byggnad åsamkas ägaren till den fastighet eller byggnad, i vilken skyddsrummet inrättas, må ägaren, om skadan eller intrånget icke är att anse såsom allenast ringa, erhålla skälig ersättning. Motsvarande rätt till ersättning tillkommer jämväl nyttjanderättshavare.

Hos länsstyrelsen skall i förväg ställas pant eller borgen för ersättningens gäldande; dock skall vad sålunda stadgas icke gälla kronan eller kommun.

Föreslagen lydelse

det vartill anläggningen eller byggnaden förut varit använda.

Om åtgärd som avses i föregående stycke ej medför att anläggningen eller byggnaden kan beräknas kvarstå avsevärt längre tid än eljest skulle ha skett, skall skyddsrumsavgift utgå endast till den del som svarar mot ökat skyddsbehov som uppkommer genom åtgärden.

56 §

För varje kommun, i vilken skyddsrum skola anordnas, fastställer Konungen eller efter Konungens bemyndigande civilförsvarsstyrelsen normalkostnaden för att anordna, vårda och underhålla en skyddsrumsp plats i kommunen.

57 §

Ägare av anläggning eller byggnad är pliktig

a) att vidtaga erforderliga anordningar för alarmering av dem som vistas i eller vid anläggningen eller byggnaden;

b) att vidtaga erforderliga anordningar för mörkläggn ing av anläggningen eller byggnaden;

c) att, om det finnes vara av särskild betydelse att anläggningen eller byggnaden maskeras, under civilförsvarsberedskap tåla eller vidtaga sådan härför erforderlig åtgärd, som anbefalles av länsstyrelsen eller, efter länsstyrelsens bemyndigande, av civilförsvarschefen; samt

d) att, enligt vad Konungen därom förordnar, förbereda och under civilförsvarsberedskap förse anläggningen eller byggnaden med anordningar, som kunna bereda dem som vistas där skäligt skydd mot radioaktiv strålning.

d) att, enligt vad Konungen därom förordnar, förbereda och under civilförsvarsberedskap förse anläggningen eller byggnaden med skyddat utrymme, i vilket de som vistas i anläggningen eller byggnaden kan beredas skäligt skydd mot radioaktiv strålning, kemiska stridsmedel samt splitter och byggnadsras.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Är anläggningen eller byggnaden helt eller delvis upplåten till annan, skall i fråga om skyldighet som angives under b) och d) ägaren vara ansvarig för anskaffning och tillpassning av materielen ävensom för anskaffning och uppsättning av anordningar för dess anbringande, medan innehavaren skall svara för materielens anbringande och övriga åtgärder för dess användning. Vad under c) stadgas skall gälla jämväl innehavare.

62 §

Den som med stöd av 28 eller 29 § ålagts att anordna enskilt skyddsrum av särskild beskaffenhet eller storlek så ock den som med stöd av 57 § första stycket c) eller 61 § ålagts att vidtaga eller tåla åtgärd, som avses i nämnda lagrum, är berättigad till skälig ersättning av statsmedel för kostnad eller skada, som åsamkats honom. Vid ersättningens bestämmande skall hänsyn tagas till den nytta, åtgärden kan medföra för honom. Är kostnaden eller skadan ringa, utgår icke ersättning.

Den som med stöd av 30 § tredje stycket så ock den som med stöd av 57 § första stycket c) eller 61 § ålagts att vidtaga eller tåla åtgärd, som avses i nämnda lagrum, är berättigad till skälig ersättning av statsmedel för kostnad eller skada, som åsamkats honom. Vid ersättningens bestämmande skall hänsyn tagas till den nytta, åtgärden kan medföra för honom. Är kostnaden eller skadan ringa, utgår icke ersättning.

Anspråk på ersättning prövas i den ordning som är stadgad beträffande rekvisition för krigsmaktens behov.

65 §

För utrönande av vilka åtgärder som vidtagits eller böra vidtagas inom eller vid anläggning eller byggnad för bevakning, som ankommer på civilförsvaret, eller eljest till skydd mot skada av fientlig verksamhet, så ock i vad mån anläggningen eller byggnaden lämpligen kan användas för civilförsvaret äger civilförvarsmyndighet besiktiga anläggningen eller byggnaden.

För utrönande av om skyddsrum eller provisoriskt skyddsrum bör anordnas inom anläggning eller byggnad eller för fullgörande av tillsyn över skyddsrumms vård och underhåll enligt 40 § 1 mom. e) äger civilförvarsnämnden besiktiga anläggningen eller byggnaden.

68 §

Civilförvarschef och chef för undsättningskår inom civilförsvaret ävensom länsstyrelse äga under civilförvarsberedskap taga i anspråk markområden, byggnader, utrymmen, livsmedel, transportmedel, utrustningspersedlar, materiel och annan egendom, som innehaves av annan än staten, därest det finnes erforderligt för att statlig civilförvarsuppgift

Nuvarande lydelse

skall kunna fullgöras och överenskommelse om egendomens avstående ej kan träffas tillräckligt skyndsamt. Civilförsvarschef och länsstyrelse äga härvid endast taga i anspråk sådan egendom, som finnes inom deras verksamhetsområde; dock må efter länsstyrelsens medgivande civilförsvarschef taga motorfordon, släpfordon och motorredskap i anspråk, även om de finnas inom annat till länet hörande civilförvarsområde.

Ianspråktagande enligt första stycket av byggnad eller del därav för inkvartering av vårdbehövande i särskild förläggning ävensom ianspråktagande av utrustning, som erfordras för sådan förläggning, må bestå intill två veckor från det att driften av förläggningen upphört att vara en civilförvarsuppgift.

I den mån det prövas nödigt för fullgörande av kommuns skyldigheter enligt 40 § 1 mom. b) och c) att egendom tages i anspråk för kommuns räkning, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning såvitt gäller egendom, som finnes inom kommunen. Vad sålunda stadgats skall i fråga om utförande av byggnadsanordning och källarmursgenombrott gälla jämväl under tid, då civilförvarsberedskap icke råder; förfoganderätten må härvid dock endast utövas av länsstyrelsen.

Föreslagen lydelse

I den mån det prövas nödigt för fullgörande av kommuns skyldigheter enligt 40 § 1 mom. b) att egendom tages i anspråk för kommuns räkning, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning såvitt gäller egendom, som finnes inom kommunen. Vad sålunda stadgats skall i fråga om utförande av byggnadsanordning gälla jämväl under tid, då civilförvarsberedskap icke råder; förfoganderätten må härvid dock endast utövas av länsstyrelsen.

78 §

Är någon jämlikt 15 § eller bestämmelse i 6 eller 7 kap. eller föreskrift, som meddelats med stöd av dylik bestämmelse, eller jämlikt 80 § andra stycket skyldig att fullgöra något och underlåter han det, äger länsstyrelsen förelägga honom lämpligt vite. Länsstyrelsen må ock i sådant fall lämna erforderlig handräckning eller ombesörja föreskriven åtgärd samt uttaga kostnaden härför av den försumlige, i den mån han icke på grund av stadgande i denna lag är berättigad till ersättning för kostnaden.

Är någon jämlikt 15 § eller bestämmelse i 6 eller 7 kap. eller föreskrift, som meddelats med stöd av dylik bestämmelse, skyldig att fullgöra något och underlåter han det, äger länsstyrelsen förelägga honom lämpligt vite.

Är någon jämlikt 53 § skyldig att vårda och underhålla skyddsrum och underlåter han det, äger civilförvarsnämnden förelägga honom lämpligt vite.

Underlåter någon att fullgöra något som åligger honom jämlikt 80 § andra stycket äger byggnadsnämnden förelägga honom lämpligt vite.

Länsstyrelsen må i fall som avses i denna paragraf lämna erforderlig handräckning eller ombesörja föreskriven åtgärd samt uttaga kostnaden härför av den försum-

Nuvarande lydelse

Den som underlåter att i förväg inhämta *länsstyrelsens* godkännande i fall, då så skall ske enligt 33 §, straffes med dagsböter.

Det åligger den vilken gjort sig skyldig till underlåtenhet, som avses i första stycket, att i enlighet med *länsstyrelsens* anvisningar ändra vad som redan utförts. Samma skyldighet åvilar den som åsidosatt föreskrift, vilken meddelats av *länsstyrelsen* vid prövning enligt 33 §.

Föreslagen lydelse

lige, i den mån han icke på grund av stadgande i denna lag är berättigad till ersättning för kostnaden.

80 §

Den som underlåter att i förväg inhämta *byggnadsnämndens* godkännande i fall, då så skall ske enligt 33 §, straffes med dagsböter.

Det åligger den vilken gjort sig skyldig till underlåtenhet, som avses i första stycket, att i enlighet med *byggnadsnämndens* anvisningar ändra vad som redan utförts. Samma skyldighet åvilar den som åsidosatt föreskrift, vilken meddelats av *byggnadsnämnden* vid prövning enligt 33 §.

81 §

Till dagsböter eller fängelse i högst ett år eller, om brottet begåtts under högsta civilförsvarsberedskap och är att anse som grovt, till fängelse i högst två år dömes

1. den som är civilförsvarspliktig eller eljest inskriven i civilförsvaret och som, i avsikt att undandra sig sina skyldigheter, underlåter att efter vederbörlig kallelse inställa sig till tjänstgöring i civilförsvaret eller eljest olovligen undanhåller sig därifrån;

2. den som under tjänstgöring i civilförsvaret vägrar att åtlyda vad vederbörande befäl under tjänsten befallt honom rörande denna eller som eljest under tjänstgöring i civilförsvaret uppsåtligen eller av oakt-samhet, som ej är ringa, åsidosätter vad som åligger honom enligt reglemen-ten, instruktioner eller andra allmänna bestämmelser eller särskilda föreskrifter;

3. den som uppsåtligen lämnar oriktig uppgift om förhållande, varom han enligt 15 § eller 47 § första stycket e) är pliktig att lämna upp-lysning;

4. den som i strid mot föreskriften i 19 § eller särskilt meddelat bort-flyttningsförbud lämnar sin vistelseort ävensom den som överträder sär-skilt meddelat inflyttningsförbud;

5. den som uppenbart vanvårdar materiel, utrustning eller annan egen-dom, som han mottagit av civilförsvarsmyndighet för förvaring;

6. den som utan skälig anled-ning vägrar att låta civilförsvars-myndighet besiktiga anläggning el-ler byggnad efter vad i 65 § sägs;

6. den som utan skälig anled-ning vägrar att låta civilförsvars-myndighet *eller byggnadsnämnd* besiktiga anläggning eller byggnad efter vad i 65 § sägs;

7. den som vid förfrågan jämlikt 66 § vägrar att lämna upplysning eller som vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

granskning som avses i nämnda paragraf söker vilseleda myndighet rörande förhållande, som avses i samma paragrafs första stycke;

8. den som med vetskap om att civilförsvarsmyndighet jämlikt 8 kap. beslutat taga i anspråk egendom, som innehaves av honom, vägrar eller försummar att behörigen eller i rätt tid tillhandahålla myndigheten egendomen eller genom att avhända sig egendomen eller på annat sätt omöjliggör egendomens tagande i anspråk; samt

9. den som eljest åsidosätter föreskrift eller föreläggande, som meddelats med stöd av denna lag eller av Konungen meddelade tillämpningsbestämmelser till lagen och ej avser åliggande, för vars fullgörande vite kan föreläggas enligt 78 §.

Har någon övertygats om gärning, som enligt denna paragraf är belagd med straff, må rätten, i den mån det finnes skäligt, förklara egendom, som undanhållits genom gärningen, förverkad till kronan eller, om egendomen ej kan tillrättaskaffas, förplikta honom att utgiva ersättning till kronan för egendomens värde.

83 §

Över beslut av civilförsvarschef, chef för undsättningskår eller polismyndighet i ärende, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen.

Mot länsstyrelses beslut om kostnadsfördelning enligt 49, 54 eller 55 §, om uttagande av egendom enligt 76 § eller om föreläggande av vite vid underlåtenhet att fullgöra skyldighet enligt 15 § föres talan hos kammarrätten genom besvär. I samma ordning föres talan mot beslut, som länsstyrelse enligt denna lag eller med stöd därav utfärdade bestämmelser i särskilt fall meddelat om föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande i vad angår inrättande, utrustning eller underhåll av enskilt skyddsrum, dock ej beslut enligt 31 §.

Mot länsstyrelses beslut om kostnadsfördelning enligt 49 §, om uttagande av egendom enligt 76 § eller om föreläggande av vite vid underlåtenhet att fullgöra skyldighet enligt 15 § föres talan hos kammarrätten genom besvär. I samma ordning föres talan mot beslut, som länsstyrelse enligt denna lag eller med stöd därav utfärdade bestämmelser i särskilt fall meddelat om föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande i vad angår inrättande, utrustning eller underhåll av skyddsrum, dock ej beslut enligt 31 §.

I övrigt föres talan mot länsstyrelses beslut enligt denna lag hos Konungen genom besvär. I samma ordning föres talan mot civilförsvarsstyrelsens beslut enligt lagen.

Talan må icke föras mot beslut, som meddelats enligt 19, 34, 35, 37 eller 58 §.

Under högsta civilförsvarsberedskap så ock eljest när särskilda skäl äro därtill må myndighet, som meddelat beslut enligt denna lag, förordna att beslutet omedelbart skall lända till efterrättelse.

1. Denna lag träder i kraft den dag Konungen förordnar.
2. Vid lagens ikraftträdande skall skyddsrumspaner enligt 23—26 §§ i deras nya lydelse vara upprättade, antagna och fastställda. Konungen äger utan hinder av att lagen icke trätt i kraft meddela de anvisningar, som erfordras för att sådan planläggning skall kunna komma till stånd.
3. inom område, där allmänna skyddsrum skolat anordnas åt befolkningen enligt förordnande av Konungen med stöd av 23 § i dess äldre lydelse, skall i den mån Konungen så bestämmer utgå skyddsrumssavgift i huvudsaklig överensstämmelse med 55 § i dess nya lydelse redan innan de nya bestämmelserna träder i kraft.
4. Den som avser att efter lagens ikraftträdande utföra byggnadsföretag som avses i 32 § i dess nya lydelse, må från och med den dag Konungen förordnar påkalla beslut enligt nämnda lagrum om skyddsrum skall anordnas i anläggningen eller byggnaden och om så är fallet det antal personer som skall få plats i skyddsrummet.
5. På begäran av den som före lagens ikraftträdande sökt byggnadslov eller godkännande enligt 33 § skall äldre skyddsrumsbestämmelser tillämpas på byggnadsföretaget.
6. Skyddsrum, som anordnats enligt äldre bestämmelser skall vårdas och underhållas enligt föreskrifterna i 40 och 53 §§ eller med stöd av 53 § 2 mom. meddelat förordnande.
7. Skyddsrum, som anordnats som enskilt skyddsrum enligt äldre bestämmelser, skall under civilförsvarsberedskap upplåtas utan ersättning till begärande enligt civilförsvarschefens bestämmande.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen	3
Utdrag av regeringsprotokoll den 6 februari 1975	26
1 Inledning	26
2 Tidigare bestämmelser	28
3 Nuvarande ordning	31
4 Skyddsrum utomlands	38
5 Utredningen	41
5.1 Utgångspunkter	41
5.2 Sammanfattning av utredningens förslag	42
5.3 Behovsanpassning av skyddsrumbyggandet	44
5.3.1 Allmänt	44
5.3.2 Skyddsrumsorter	45
5.3.3 Skyddsrumsområden	46
5.3.4 Behovsberäkningsprinciper	48
5.4 Val av skyddsrumslösning	52
5.5 Skyddsrumspanering och byggansvar	54
5.5.1 Central och regional planering	54
5.5.2 Skyddsrumspan	55
5.5.3 Byggansvar	58
5.6 Inredning och utrustning samt vård och underhåll	59
5.7 Provisoriska skyddsrum och skyddade utrymmen	62
5.8 Skyddsrumsnämnd m. m.	64
5.9 Författningar, tekniska bestämmelser m. m.	65
5.10 Finansiering	67
5.10.1 Skyddsrumsavgifter	67
5.10.2 Skyddsrumsavgifternas användning	70
5.10.3 Kostnadsmässiga konsekvenser	72
6 Remissyttrandena över utredningens förslag	73
6.1 Allmänt	73
6.2 Behovsanpassning av skyddsrumbyggandet	76
6.3 Val av skyddsrumslösning	79
6.4 Skyddsrumspanering och byggansvar	80
6.5 Inredning och utrustning samt vård och underhåll	82
6.6 Provisoriska skyddsrum och skyddade utrymmen	83
6.7 Skyddsrumsnämnd m. m.	83
6.8 Författningar, tekniska bestämmelser m. m.	84
6.9 Finansiering	86
7 Departementspromemorian	89
7.1 Kostnader för skyddsrumbyggandet	89
7.2 Finansiering	91

7.3	Genomförande m. m.	94
8	<i>Remissyttrandena över promemorian</i>	98
8.1	Kostnader för skyddsrummbygget	98
8.2	Finansiering	100
8.3	Genomförande m. m.	103
9	<i>Föredraganden</i>	107
9.1	Bakgrund	107
9.2	Allmänna riktlinjer för skyddsrummbygget	110
9.3	Skyddsrummbyggets planering och genomförande . . .	117
9.3.1	Allmänna synpunkter	117
9.3.2	Planering och genomförande	119
9.4	Skyddsrummbyggets finansiering	124
9.4.1	Allmänna synpunkter	124
9.4.2	Ersättning för skyddsrumskostnad	127
9.4.3	Skyddsrumavgift	128
9.5	Det nya systemets införande	130
10	<i>Upprättat författningsförslag</i>	132
11	<i>Specialmotivering</i>	133
12	<i>Hemställan</i>	148
<i>Bilaga</i>		
	<i>Utredningens lagförslag</i>	149